

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 75ον - Τεύχος 1ον

«... Σήμερον τὰ ἄνω τοῖς κάτω συνεορτάζει,
καὶ τὰ κάτω τοῖς ἄνω συνομιλεῖ....»

Γανουάριος - Φεβρουάριος 2026

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Σεβ. Μητρ. Θεσσαλονίκης κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2023-2025 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτ. Γεώργιος Σελλῆς
(Πρόεδρος ΙΣΚΕ), πρωτ. Γεώργιος Βαμβακίδης, πρωτ. Βασίλειος Χρηστίδης, πρωτ.
Γεώργιος Κωνσταντίνου, πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου, Ἀρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζῆς,
Πέτρος Παναγιωτόπουλος (Ἐπίκ. Καθ. Α.Π.Θ.) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ὙΛΗΣ: Ζαμπία Ἀγριμάκη –
ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία
Ἀγριμάκη, Ἐμμανουήλ Πλοῦσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ
- ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος – Προϊστάμενος
Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Ἀττικῆς, Τηλ.: 210-8160.127
– Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (γιά ὅσους δέν τό δικαιοῦνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Ἀθηνᾶς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317

e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Πληροφορίες γιά συνδρομές: 2111824316 (Γραμματεία), 2111825299 (Λογιστήριο)

Προμετωπίδα ἐξωφύλλου: Εὐχή τοῦ Ἀγιασμοῦ τῶν Ὑδάτων.

Φωτογραφία ἐξωφύλλου: Arent de Gelder, Ἡ Βάπτισμα τοῦ Κυρίου (περ. 1710)
Fitzwilliam Museum, Cambridge, Μ. Βρετανία

Εἰκονογράφηση τεύχους: Παλιές φωτογραφίες ἀπό τόν ἑορτασμό τῶν Θεοφανίων ἀπό
διαδικτυακές συλλογές (πηγές: Παλιές εἰκόνες καί φωτογραφίες τῆς Ἑλλάδας, Ὁμάδα
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100064630394437>, καί <https://thecaller.gr/>)

Τό περιοδικό Ἐφημέριος δέν εὐθύνεται γιά τό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή –ὀλική ἢ μερική– τοῦ περιεχομένου
τοῦ περιοδικοῦ Ἐφημέριος καθ' οἷονδήποτε τρόπο. Ἐπιτρέπεται μόνον ἡ παράθεση
ἀποσπασμάτων ἀποκλειστικῶς γιά ἐπιστημονικούς καί ἐκπαιδευτικούς σκοποῦς, μέ
ἀναφορά τῆς πηγῆς προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

Ἔτος 75ον

Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 2026

Τεύχος 1ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ, Εισοδικόν	3
πρωτ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΧΥΤΙΑΝΝΑΚΗ, Εισοδεύοντας ἐν χρόνῳ στό ἄχρονο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ	5
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ, Οἱ διωγμοί τῶν Χριστιανῶν	8
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Ὁ προφήτης τῆς μεσσιανικῆς ἐλπίδας	10
π. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ, Πεντηχοστή (Μέρος Δ')	13
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ σωτηρία ὡς μετοχή στή φύση τοῦ Χριστοῦ, Α'	16
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ, Ἱερά Λείψανα κατὰ τή Μεγάλη Εἵσοδο (γ)	19
πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ, Ὁ ἅγιος Μέγας Βασίλειος	21
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ, Κυριακή τοῦ Ἀσώτου	23
Ἀρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ, Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XX)	25
Ἀρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ-ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΥΜΠΑ, Ἡ ἀρχή τῆς ἐλευθερίας τοῦ προσώπου στήν Ποιμαντική	28
πρωτ. ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Λεξικό Λειτουργικῶν Ὁρῶν: Βασιλική πύλη - Βῆμα ἁγίων	30
Ἀρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, VII. Ἡ ἀποστολή στή Μοραβία	32
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, Inri Cristo. Ἕνας σύγχρονος Βραζιλιάνος ψευδόχριστος	35

Ἀρχιμ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΛΕΜΟΝΤΖΗ, Ἡ πραγματικότητα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καί ἡ πλάνη τῆς Νέας Ἐποχῆς

37

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ, Τόποι τῶν “Πειρασμῶν”: α) Ἐρημος, β) Ἱερόν, γ) Ὅρος ὑψηλόν (Μθ 4.1-11)

39

Μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, Τελετουργικά Θέματα. 5. Εἰδικές διατάξεις καί ὑποχρεώσεις

41

ΚΩΣΤΑ ΤΣΙΑΝΤΗ, Τεχνολογία καί κοινωνία. Μέθοδος προσέγγισης τοῦ τεχνολογικοῦ φαινομένου

45

Βιβλιοπαρουσίαση

47

Ἐφημεριακά

48

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης (1849-1923)

«Ἡ Διαμάντω»

(ἀπόσπασμα)*

Ἡ Διαμάντω, σάν κορίτσι ποῦ εἶταν, δὲ σηκώθηκε νὰ πάη στὴν ἐκκλησιά. Σηκώθηκε ὅμως μισὴ ὥρα πρὶ νὰ ξημερώσῃ, ἀναψε τὴ φωτιά, συγύρισε τὸ σπίτι κι ὅταν ἄρχιζε τὸ βαθὺ γαλάζιο τοῦρανοῦ νὰ γίνεται πρὶ ἀνοιχτὸ καὶ καθάριο, πῆγε καὶ κάθισε στὸ παράθυρο, μὲ τὸ μαγγάλι κοντὰ καὶ κάθε τζάμι τοῦ παραθύρου κλεισμένο, καὶ κοίταε κατὰ τὴν ἐκκλησιά. Εἶταν ἡ ὥρα ποῦ ἔβγαινε ὁ κόσμος νὰ πάη στὸν ποταμό, νὰ κάμουν τὸν ἀγιασμό, καὶ νὰ ρίξουν καὶ τὸ Σταυρό. Ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά σὰ βγήκανε νὰ τοὺς δῇ δὲ μπορούσε, ἂν καὶ μισάκουγε τὶς κατανυχτικὲς ψαλμωδίες, γιατί καὶ πολὺ μακριὰ δὲν εἶτανε. Μὰ σὲ λίγη ὥρα πρόβαλαν τὰ ξεφτέρια καὶ τὰ κονίσματα στὸν κατηφορικὸ δρόμο τοῦ γιалоῦ, ὕστερα φάνηκαν κ' οἱ χρυσοφορεμένοι παπάδες, κατόπι οἱ ψαλτάδες, οἱ ἀναγνώστες, καὶ πρὶ ὁ ἀτέλειωτος κόσμος, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ποῦ κατάντησε νὰ εἶναι τὰ ξεφτέρια κάτω στὸν ἄμμο, κι αὐτοὶ ἀκόμα δὲν πρόβαλαν ὅλοι, γιατί κ' οἱ τρεῖς ἐνορίες εἶχαν ἀνταμωθῇ πρὶ νὰ ξεκινήσουν. Κ' ἔτσι ὅλος ὁ δρόμος εἶτανε ἀνθρώπινη μυρμηγκιά.

* Ἀργύρης Ἐφταλιώτης, *Νησιώτικες ἱστορίες*, Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας» 1984, σ. 177

Σεβαστοί πατέρες,

Τό πρῶτο τεύχος τοῦ περιοδικοῦ Ἐφημέριος γιά τό ἔτος 2026, ἀρχίζει μέ τή στήλη «Προσόμοια», ὅπου δημοσιεύεται ἡ μελέτη τοῦ πρωτοπρ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη μέ τίτλο: «Εἰσοδεύοντας ἐν χρόνῳ στό ἄχρονο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. (Τυπική καί θεολογική ἐρμηνεία τοῦ Καιροῦ)».

Ἀκολουθεῖ τό κείμενο τοῦ π. Δημητρίου Μπαθρέλλου, «Οἱ διωγμοί τῶν Χριστιανῶν» (στήλη: «Ἡ Ἐκκλησία διαλέγεται»), τό ὁποῖο ἀναφέρεται στούς σύγχρονους διωγμούς πού ὑφίστανται οἱ χριστιανικοί πληθυσμοί στή Νιγηρία, τή Σαουδική Ἀραβία, τήν Κίνα καί ἄλλες χώρες τοῦ κόσμου.

Στή μνήμη τοῦ προφήτη Ζαχαρία (8 Φεβρουαρίου) εἶναι ἀφιερωμένο τό σχόλιο τοῦ καθ. Μιλτιάδη Κωνσταντίνου, μέ τόν ἰδιαίτερο τίτλο «Ὁ προφήτης τῆς μεσσιανικῆς ἐλπίδας» (στήλη: «Παλαιοδιαθηκικά»). Τό τέταρτο καί τελευταῖο μέρος τοῦ περί Πεντηκοστῆς μελετήματος τοῦ π. Ἰωάννη Σκιαδαρέση, δημοσιεύεται στή στήλη «Καινοδιαθητικοί ἀναβαθμοί», μέ τόν εἰδικότερο τίτλο «Τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἡ πορεία τῆς Ἐκκλησίας».

Στή στήλη: «Ἐκκλησιολογικά», ὁ Δημήτρης Μαυρόπουλος συνεχίζει νά πραγματεύεται τήν «Ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας», μέ τό πρῶτο μέρος τοῦ μελετήματος «Ἡ σωτηρία ὡς μετοχή στή φύση τοῦ Χριστοῦ», ἐνῶ στή στήλη «Λειτουργικές ἀπορίες», ὁ καθ. Παναγιώτης Ἰ. Σκαλτσῆς ὁλοκληρώνει τήν πραγμάτευση τοῦ θέματος «Ἱερά Λείψανα κατά τή Μεγάλη Εἴσοδο».

Στόν Μέγα Βασίλειο εἶναι ἀφιερωμένο τό κήρυγμα τοῦ πρωτοπρ. Γεωργίου Δορμπαράκη (στήλη: «Διακονία τοῦ Λόγου, 1»), ἐνῶ τό κήρυγμα τοῦ πρωτοπρ. Βασιλείου Θερμοῦ στήν Κυριακή τοῦ Ἀσώτου (στήλη: «Διακονία τοῦ Λόγου, 2»).

Ὁ Ἀρχιμ. Ἀμφιλόχιος Μήλτος πραγματεύεται τήν ἔννοια τῆς συνοδικότητος κατά τόν Ἅγιο Κυπριανό Καρθαγένης, στό πλαίσιο τῆς μελέτης του «Ἰχνηλατώντας τή συνοδικότητα» (στήλη: «Ἐν διαλόγῳ»), ἐνῶ στή στήλη «Ποιμαντικοί προβληματισμοί» δημοσιεύεται τό κείμενο τοῦ Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου-Γρηγορίου Τύμπα μέ τίτλο «Ἡ ἀρχή τῆς ἐλευθερίας τοῦ προσώπου στήν Ποιμαντική».

Στή στήλη: «Λεξικό Λειτουργικῶν Ὁρων», ὁ πρωτοπρ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου δημοσιεύει τά λήμματα «Βασιλική πύλη», «Βῆλον» καί «Βῆμα ἁγιον».

Ἡ ἱστορική πραγματεία τοῦ Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου γιά τούς ἀδελφούς Κύριλλο καί Μεθόδιο συνεχίζεται μέ τήν παρουσίαση τῆς ἀποστολῆς

τους στη Μοραβία (στήλη: «Κύριλλος καί Μεθόδιος καί βυζαντινός κόσμος τῆς κεντροανατολικῆς Εὐρώπης»).

Στή στήλη: «Πρός διάκρισιν» ὁ πρωτοπρ. Βασίλειος Ἀ. Γεωργόπουλος, στό μελέτημα μέ τίτλο «Inri Cristo. Ἕνας σύγχρονος Βραζιλιάνος ψευδόχριστος», ἀναφέρεται στόν Inri Cristo, ἕνα Βραζιλιάνο πού ἰσχυρίστηκε ὅτι εἶναι μετενσάρκωση τοῦ Χριστοῦ, περιγράφοντας τή δράση καί τίς ψευδοδιδασκαλίες του.

Ὁ Ἀρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζῆς ἀναπτύσσει τό θέμα: «Ἡ πραγματικότητα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καί ἡ πλάνη τῆς Νέας Ἐποχῆς» στή στήλη: «Ἀναβίωση ἀρχαίων αἱρέσεων μέ νέο προσωπεῖο».

«Τόποι τῶν “Πειρασμῶν”»: α) Ἑρημος, β) Ἱερόν, γ) Ὅρος ὑψηλόν (Μθ 4.1-11)» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ μελετήματος τοῦ Σταύρου Γουλούλη στή στήλη «Τό ἀγριέλαιον εἰς καλλιέλαιον».

Μέ τήν ἐνότητα: «5. Εἰδικές διατάξεις καί ὑποχρεώσεις», συνεχίζεται ἡ ἀναδημοσίευση τοῦ περί Τελετουργικῶν Θεμάτων πονήματος τοῦ μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου Νικοδήμου (Βαλληνδρᾶ) ἀπό τό περιοδικό Ἐκκλησία (στήλη: «Ζητήματα Δεοντολογίας»).

Ὁ καθ. Κώστας Τσιαντῆς, στή στήλη: «Τεχνολογία καί ἄνθρωπος: Προκλήσεις τῆς τεχνόσφαιρας», ἔχοντας ὀλοκληρώσει τό ἱστορικό διάγραμμα τῆς τεχνολογικῆς ἐξέλιξης ἀπό τήν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα, πραγματεύεται τό θέμα «Τεχνολογία καί κοινωνία. Μέθοδος προσέγγισης τοῦ τεχνολογικοῦ φαινομένου».

Τά περιεχόμενα τοῦ τεύχους ὀλοκληρώνονται μέ τή στήλη «Βιβλιοπαρουσίαση», ὅπου καταγράφονται τά βιβλία καί περιοδικά πού φθάνουν στόν Ἐφημέριο, καί «Ἐφημεριακά», ὅπου οἱ κληρικοί μας ἐνημερώνονται γιά μισθολογικά καί βαθμολογικά θέματα.

*Καλή χρονιά!
Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας*

Ὁ ἁγιασμός τῶν ὑδάτων στή Σάμη τῆς Κεφαλονιάς (δεξ. 1960)

Εἰσοδεύοντας ἐν χρόνῳ στό ἄχρονο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ (Τυπική καί θεολογική ἐρμηνεία τοῦ Καιροῦ)

πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη

Ἡ τυπική διάταξη τοῦ Καιροῦ

α) Ὁ Καιρός τῶν Ἱερῶν μὴ ὄντος Ἐπισκόπου. Κατὰ κανόνα λαμβάνεται στὸν Σολέα, ψαλλομένων τῶν Καθισμάτων τοῦ Ὁρθρου ἢ κατὰ παλαιότερα τάξη μετὰ τὴν 6^η Ὡδὴ τῶν Κανόνων. Ἐξερχόμενοι τοῦ ἱεροῦ Βήματος, μεταβαίνουν ἐκ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς θύρας (Ἱερεῖς καὶ Διάκονοι), φέροντες ράσο, καμηλαύκι¹, μόνο του ἢ μὲ ἐπιρριπτάριο, ἀναλόγως ὁ καθεὶς μὲ τὰ διάσημα τοῦ ὀφικίου του. Προσέρχονται ἐνώπιον τοῦ ἐπισκοπικοῦ Θρόνου καὶ ποιοῦν πρό αὐτοῦ μετάνοια καί, ἐν συνεχείᾳ, ἔρχονται πρό τῆς κλειστῆς Ὡραίας Πύλης, καὶ ἄρχονται τῆς ἀκολουθίας τοῦ Καιροῦ, ποιοῦντες προσκυνήματα τρία, λέγοντες ἕκαστος καθ' ἑαυτόν: «Ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ...». Κατόπιν λέγουν τὰ τρία κατανυκτικά τροπάρια «Ἐλέησον ἡμᾶς....» καὶ εἰς τό «Καὶ νῦν...» ἀνοίγονται τὰ βημόθυρα. Σημειωτέον ὅτι «τό τροπάριον αὐτό ὁμιλεῖ περὶ τῆς πύλης τῆς εὐσπλαχνίας τῆς Θεοτόκου καὶ οὐχὶ περὶ τῆς Ὡραίας Πύλης», σημειώνει ὁ Ἀρχιμ. Δοσίθεος², καὶ ἔπειτα ἄρχεται ἡ κατὰ σειράν προσκύνηση τῶν εἰκόνων τοῦ τέμπλου, ἀπὸ ὅλους πού λαμβάνουν Καιρόν. Ἐρχονται πάλι μπροστά στὴν Ὡραία Πύλη καὶ ὁ πρῶτος τῇ τάξει λέει τὴν εὐχή:

«Κύριε, ἐξαπόστειλον τὴν χεῖράν σου... καὶ ἐνίσχυσόν με... ἵνα ἀκατακρίτως παραστὰς τῷ φοβερῷ σου βήματι τὴν ἀναίμακτον ἱερουργίαν ἐπιτελέσω...». Σέ μερικές φυλλάδες ἡ εὐχή ἀναφέρεται στὸν πληθυντικὸ «ἐνίσχυσον ἡμᾶς», δοκιμότερο ὅμως εἶναι νὰ λέγεται στὸν ἐνικό, ἀφοῦ ἕνας πάντοτε εἶναι ὁ Θύτης, ὁ τελῶν τὴν ἀναίμακτον ἱερουργία, οἱ δὲ λοιποὶ εἶναι ἀπλῶς οἱ συλλειτουργοὶ καὶ συμπαρεδρεύουν. Ἐπίσης «οὐδὲ πάντες λαμβάνουσι “Καιρόν”³. Ἀρκεῖ μόνον ὁ τῇ τάξει πρῶτος. Ἰστέον δ' ὅτι διακόνου μὴ ὑπάρχοντος, λέγει τὰ τροπάρια μόνος του ὁ ἱερεὺς⁴. Μετὰ τὴν Ἀπόλυση στρέφονται πρὸς τὸν λαὸ καὶ δι' ἐλαφρᾶς ὑποκλίσεως ζητοῦν συγχώρεση μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα ἐπὶ τοῦ στήθους.

Ἀκολουθῶς εἰσέρχονται στό ἱερό Βῆμα κατ' ἀντίθετη πορεία τῆς ἐξόδου τους, λέγοντας καθ' ἑαυτούς: «Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου....» καὶ ἀσπάζονται τὴν ἁγία Τράπεζα καὶ τό ἱερό Εὐαγγέλιο ὁ Ἱερεὺς, καὶ μόνο τὴν ἁγία Τράπεζα ὁ Διάκονος καὶ ἀπέρχονται ἀπεκδυόμενοι τὰ κοσμικά τους ἐνδύματα καὶ ἐνδυόμενοι τὰ ἁμφιά τους, κατὰ τὴν τάξη τοῦ ἰσχύοντος Ἱερατικοῦ. «Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι οὐδέποτε ἀποτίθενται τὰ πρὸς ἔνδυσιν ἱερά ἁμφια, εἴτε ἱερέως εἴτε Ἐπισκόπου ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέ-

ζης. Τοῦτο ἀνοίκειον καί πανυπερασ-
βέστατόν ἐστιν. Ὅμοίως ἐννοεῖται καί
κατά τήν ἀπέκδυσιν, ὅπου τινές ἀδεῶς
καί ὑπερφιάλως τακτοποιοῦσι καί δι-
πλοῦσι τά ἑαυτῶν ἄμφια»⁵.

Ὁ «Καιρός κατά τήν Θ. Λειτουργία
τῶν Προηγιασμένων Δώρων, δέν λαμ-
βάνεται ὅπως στίς Θ. Λειτουργίες τοῦ
ἱεροῦ Χρυσοστόμου καί τοῦ Μεγάλου
Βασιλείου, ἀλλά λαμβάνεται “κατά ἓνα
ἀπέριττο καί ἀρχαιοπρεπῆ τρόπο, τόσο
ταιριαστό μέ τόν “συνεσχιασμένο” καί
“πενθηρό”, κατά τόν Θεόδωρο Στουδίτη,
χαρακτῆρα τῶν Προηγιασμένων”, μόνο
μέ μετάνοια στόν Ἐπισκοπικό θρόνο
καί προσκυνήματα τρία πρό τῆς Ὁραίας
Πύλης ἐν σιγῇ ἢ μέ τό “Ὁ Θεός ἰλάσθη-
τί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ...” ἢ τό “Δι’ εὐχῶν
τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν...” ψιθυριστά
καί ἀσπασμόν τῶν Ἀγίων εἰκόνων»⁶.

Καταλληλότερος χρόνος εἶναι «ἀμέ-
σως μετά τήν ἑναρξή τῆς Θ’ Ὁρας, οὕτως
ὥστε νά εἶναι ἐνδεδυσμένος (ὁ ἱερεὺς) γιά
νά θυμιάσει κατά τήν ψαλμωδία τῶν Μα-
καρισμῶν ἢ μετά τό “Ὁ Θεός οἰκτειρῆσαι
ἡμᾶς”. Ἄν ὁ ἱερεὺς κρίνει ἀνεπαρκῆ τόν
χρόνον αὐτόν γιά νά λάβει Καιρόν, νά ἐν-
δυσθεῖ καί νά θυμιάσει, μπορεῖ, βεβαίως,
νά λάβει Καιρόν καί ἐνωρίτερον», σημει-
ώνει ὁ ἀείμνηστος Ἱ. Φουντούλης.⁷

Τό πότε διεμορφώθη καί εἰσῆχθη ἡ
Ἀκολουθία τοῦ Καιροῦ στή σημερι-
νή της μορφή δέν τό γνωρίζουμε, εἶναι
προφανῶς ἀντικείμενο πληρεστέρας
ἐρεῦνης. Πάντως, ἀπό τούς πρῶτους
χρόνους ὑπῆρχε σέ ἀπλές μορφές ἡ προ-
ετοιμασία τῶν κληρικῶν πού ἐπρόκειτο
νά τελέσουν τό μυστήριον τῆς Θείας Εὐ-
χαριστίας καί «ἡ ἑναρξή τῆς θείας λει-

τουργίας ἐσημειοῦτο δι’ ἁγιογραφικῶν
ἀναγνωσμάτων, ἐνδεδυσμένων τῶν λει-
τουργῶν, εἰς τά παστοφῶρια καί εἰσερ-
χομένων κατά τήν μικράν Εἴσοδον εἰς τό
Ἱερόν Βῆμα. Ἡ διάταξη αὐτή εἶναι με-
ταγενεστέρα (πιθανῶς ἀπό τοῦ Η’ ἕως
τοῦ IB’ αἰῶνος), διότι ἡ ἀπό τοῦ Εὐλό-
γημένη καί τῶν Ἀντιφώνων μετά τῶν
Συναπτῶν ἑναρξίς τῆς Θ. Λειτουργίας
δέν ἀποτελεῖ στοιχεῖον πρωταρχικόν
αὐτῆς, ἀλλά διαμόρφωσιν συντελεσθεῖ-
σαν βραδύτερον»⁸.

Στήν ἀρχαιότερη Λειτουργία τοῦ Ἀγί-
ου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου σημειώ-
ναι γιά τόν Καιρό, ὁ Ἀριστ. Πανώτης⁹:
«Ἐπιστάντος τοῦ Καιροῦ τῆς ἱεουργί-
ας ὁ Προεστώς καί οἱ τυχόν συλλειτουργ-
γοί αὐτοῦ προσέρχονται εἰς τό Σκευο-
φυλάκιον (Διακονικόν) τοῦ Ἱεροῦ Βή-
ματος, ἔνθα τοποθετεῖται τό Εὐαγγέλιον
ἐν μέσῳ δύο κηρίων. Ποιοῦσιν εὐλαβῶς
τρία προσκυνήματα. Ὁ Διάκονος· Εὐλό-
γησον. Ὁ Ἱερεὺς· Δόξα τῷ Πατρί..... Ὁ
Διάκονος· Ἀμήν. Ὁ Ἱερεὺς τήν εὐχήν· Ἐν
πλήθει ἁμαρτιῶν.... Ἄπαντες ἀσπάζο-
νται τό Εὐαγγέλιον καί ἐάν προεξάρχη
Ἐπίσκοπος, τό Πρεσβυτέρειον ἀσπάζεται
καί τήν δεξιάν αὐτοῦ καί ἄρχονται ἅπα-
ντες τῆς ἐνδύσεως τῶν Ἱερῶν Ἀμφίων,
εἴτε λέγοντες τόν Ν’ Ψαλμόν, εἴτε τούς
συνήθεις στίχους ἢ τήν ἀκόλουθον εὐχήν
μυστικῶς (χαμηλοφώνως): Δέσποτα Κύ-
ριε ὁ Θεός....».

Ὅλες οἱ ἁγιαστικές καί μυστηριακές
πράξεις τῆς Ἐκκλησίας μας ἔχουν ἀνά-
γκη Καιροῦ, ἐπεὶ ὅλες γίνονται ἐν χρό-
νῳ καί σκοπός ὅλων αὐτῶν τῶν λατρευ-
τικῶν πράξεων εἶναι νά μεταβάλλουν τόν
χρόνον εἰς Καιρόν, ἀφοῦ τά πάντα στή

ζωή της Ἐκκλησίας εἶναι ἀποφασιστικές στιγμές σωτηρίας καί ἐντάσσονται στήν μεταμορφωτική ὑπόσταση τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου, πού, ὡς χρόνος σωτηρίας, βιώνεται ὡς ἓνα διαρκές παρόν.

Ἕνας Ἀγιασμός, ἓνα Τρισάγιο, μιὰ Παράκληση, μιὰ Δέηση, δέν εἶναι ἀπλά χρονικά γεγονότα ἀλλά ἐσχατολογικά, πού συντελοῦν στό μυστήριο τῆς μεταμορφώσεως τοῦ χρόνου εἰς καιρόν σωτηρίας, ὁ ὁποῖος ἀποτυπώνεται καί βιώνεται σ' αὐτές τίς ἀπλές καθημερινές, λατρευτικές, ἁγιαστικές καί μυστηριακές πράξεις τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπομένως, ὅλες αὐτές καί πολλές ἄλλες ἐντάσσονται καί πρέπει νά ἐντάσσονται στήν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ *Καιροῦ*. Τέτοιες εἰσοδευτικές «εὐχές» μπορεῖ κανεῖς νά ἀρδεύσει πάμπολλες ἀπό τήν πράξη εὐλαβῶν Ἱερέων, οἱ ὁποῖες στήν ποιικιότητα τῶν μορφῶν τους συνάδουν πρὸς τή συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐκφρασης τῆς λειτουργικῆς δυνάμεως τῆς παραδόσεώς της.

Σχετικά μέ τὰ Μυστήρια τοῦ ἱεροῦ Βαπτίσματος, τοῦ Χρίσματος καί τοῦ Γάμου δέν ὑπάρχει θέμα, ἀφοῦ στήν ἀρχική πράξη τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἐνταγμένα στό Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Καί ἂν δέν ἐπανέλθομε σ' αὐτή τήν παλαιά τάξη θά βρισκόμαστε πάντα σέ ἀταξία. Τό μόνο πού ἀπομένει ἀκόμη

συνδεδεμένο μέ τή Θεία Λειτουργία εἶναι τό Μυστήριο τῆς Ἱερωσύνης.

Ὁ *Καιρός* τί εἶναι; Εἶναι προετοιμασία. Ἡ προετοιμασία τῶν λειτουργῶν γιά τήν τέλεση τῶν ἁγιαστικῶν ἢ μυστηριακῶν πράξεων τῆς Ἐκκλησίας. Μποροῦμε, συνεπῶς, νά τελέσουμε κάποια ἀπό αὐτές, χωρίς προετοιμασία; Ἀσφαλῶς ὄχι. Εἰδικά, ἡ Ἀκολουθία τοῦ Καιροῦ εἶναι μιὰ «κωδικοποιημένη» εὐχετική προετοιμασία. Ὑπό τήν ἔννοια αὕτη προσγειωνόμαστε στήν ἀπόλυτη πραγματικότητα τῆς διακονίας μας, ἀξιολογώντας τήν κάθε στιγμή τῆς ζωῆς μας Χριστοκεντρικά, ἀφοῦ Κέντρον καί ἐντελέχεια τοῦ γραμμικοῦ χρόνου εἶναι ὁ Χριστός, πού μεταβάλλει τόν κοσμικό χρόνο σέ λειτουργικό, δίνοντάς του καί κατακόρυφη διάσταση.

Δέν εἴμαστε ἐμεῖς πού ὀδηγοῦμεθα στό μέλλον, ἀλλά ὁ Χριστός καί ἡ Βασιλεία Του πού ἤλθαν σ' ἐμᾶς καί ἔτσι ἡ αἰωνιότητα εἰσῆλθε στήν Ἱστορία· ὁ Χριστός εἶναι τό τέλος, τό «πλήρωμα τοῦ χρόνου» καί ἡ εἴσοδος τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου εἰσέρχονται στόν καιρό καί τό πλήρωμα τῶν ἐσχάτων. Συμπερασματικά μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι *Καιρός* εἶναι ἡ κατάργηση τοῦ κοσμικοῦ χρόνου, ἡ ὑπέρβαση καί ὁ ἑξαγιασμός του καί ἡ συναίρεση τοῦ παρελθόντος καί τοῦ μέλλοντος σέ ἓνα συνεχές καί αἰώνιο παρόν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Μέχρι τό 1669, οἱ κληρικοί εἶχαν ὡς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τους «τό ἀρχαῖον σκεᾶδιον», πού ἀπερρίφθη ἀπό τόν Τουρκοκρατούμενο Κλῆρο, ἐπειδή καί οἱ Φράγκοι καί οἱ Ἑνετοί, «οἱ ἐχθροί τοῦ Σουλτάνου» τό φοροῦσαν. Τό διεδέχθη τό *καμηλαύκιον* τῶν ἐρημιτῶν, διαφορετικό ὅμως τοῦ σημερινοῦ «ὑπερφύλου, ἀκάμπτου βαρέως, ἀνθυγιεινοῦ καί γενιτσαρικήν εὐαισθησίαν ἀποπνέοντος». Γι' αὐτό, ὅπως σημειώνει ὁ πρωτ. Κων. Καλλίνικος «πρέπει νά ἐπανέλθῃ εἰς τήν ἀρχικήν μορφήν τοῦ χαμηλοῦ, μαλακοῦ καί ἀφελοῦς καλογηρικοῦ σκούφου, τοῦ ἐξ ἐρίου μελανοχρόου κατασκευασμένου...». Ὁ *Χριστιανικός Ναός...*, Ἀθήνα 1969, σ. 530. 2. Ἀρχιμ. Δοσίθεος, *Υπομνηματισμός τῆς Θ. Λειτουργίας*, σ. 18, ὑποσημ. 4. 3. Αὐτ., σ. 19, σημ. 7. 4. Ἀρχιμ. Δοσίθεος, *Διάταξις τῆς Προθέσεως*, σ. 19, σημ. 7. 5. Αὐτ., σ. 21, σημ. 11. 6. Ἱ.Μ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις...*, τ. Α', σ. 158, 159. 7. Αὐτ., σ. 160. 8. Βλ. *ΘΗΕ*, τ. 7, στ. 82. 9. *Ἡ Θεία Λειτουργία Τακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου*, ἔκδ. Ἀρ. Πανώτη, Ἀθήνα 1986, σ. 19.

Οι διωγμοί των Χριστιανών

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Έφημ. Ί.Ν. Αναλήψεως Ντράφι - Αναπλ. Καθ. Θεολ. Σχολής Τιμίου Σταυρού Βοστώνης

Ο Πρόεδρος των Ήνωμένων Πολιτειών προέβη πρόσφατα σέ αίχμηρές δηλώσεις όσον άφορά τούς διωγμούς των Χριστιανών στή Νιγηρία. Θά περιμέναμε από πολλούς άλλους ήγέτες δημοκρατικών κρατών, πού έπαίρονται γιά τίς ευαισθησίες τους άπέναντι στά ανθρώπινα δικαιώματα και τίς έλευθερίες, νά είχαν κάνει κάτι αντίστοιχο, είτε πρίν είτε μετά τίς άνωτέρω δηλώσεις – αλλά δέν τό έκαναν. Ίσως είναι άπασχολημένοι μέ άλλα σοβαρά θέματα (όπως ή νομιμοποίηση τής ευθανασίας ή τό δικαίωμα των άνδρων πού δηλώνουν γυναικίκες νά χρησιμοποιούν τίς γυναικείες τουαλέτες) ή ίσως οί ευαισθησίες τους νά είναι έπιλεκτικές. Τήν ίδια στιγμή, ώστόσο, άνθρωποι άπάγονται ή δολοφονούνται, μόνο και μόνο έπειδή είναι Χριστιανοί.

Είναι άλήθεια ότι τό φαινόμενο τής βίας στή Νιγηρία είναι πολύπλοκο και θύματά της είναι σέ άρκετές περιπτώσεις Μουσουλμάνοι. Ωστόσο, οί Χριστιανοί άποτελούν θύματα τής βίας αυτής σέ πολύ μεγαλύτερο βαθμό – και προφανώς δέν μιλάμε γιά κάποιες δεκάδες ή έκατοντάδες αλλά γιά χιλιάδες ανθρώπων. Κάποιοι από αυτούς έκτελέστηκαν έπειδή άρνήθηκαν νά άποκηρύξουν τήν πίστη τους. Πρόκειται γιά νεομάρτυρες του χριστιανισμού, ένα

φαινόμενο πού θυμίζει, κατά τό δή λεγόμενον, “άλλες έποχές”.

Τό φαινόμενο, βέβαια, θά ήταν πολύ λιγότερο επώδυνο άν ή Νιγηρία άποτελούσε τή μόνη σχετική περίπτωση. Δυστυχώς, όμως, κάτι τέτοιο δέν συμβαίνει. Σύμφωνα μέ τό World Watch List, ή Νιγηρία κατέχει τήν έβδομη θέση στή σχετική λίστα. Προηγούνται κατά σειρά ή Βόρεια Κορέα, ή Σομαλία, ή Ύεμένη, ή Λιβύη, τό Σουδάν, ή Έρυθραία, και ακολουθούν τό Πακιστάν, τό Ίράν, τό Άφγανιστάν, ή Ινδία, ή Σαουδική Άραβία και πάει λέγοντας. Οί πηγές των διωγμών πού υφίστανται οί Χριστιανοί ποικίλουν. Σέ κάποιες περιπτώσεις, όπως ή Νιγηρία, έχουν νά κάνουν μέ τόν ισλαμικό έξτρεμισμό, σέ άλλες, όπως ή Βόρεια Κορέα και ή Κίνα, μέ κομμουνιστικές, μετα-κομμουνιστικές, ή άλλες δικτατορίες. Συνολικά, περισσότερα από 380 έκατομμύρια Χριστιανοί σέ περισσότερες από πενήντα χώρες σέ όλο τόν κόσμο υφίστανται διωγμούς ή δυσμενείς διακρίσεις βαριάς μορφής. Αυτό άντιστοιχεί σέ έναν στους έπτά χριστιανούς διεθνώς, έναν στους πέντε στήν Άφρική, και δύο στους πέντε στήν Άσία. Τόν περασμένο χρόνο δολοφονήθηκαν 4476 Χριστιανοί, άπήχθησαν 4774, ενώ 7679 χριστιανικοί ναοί και άλλα σχετικά κτίρια καταστράφηκαν. Τίς μέρες πού

γραφόταν αυτό τό ἄρθρο (22 Νοεμβρίου 2025) ἄγνωστοι ἀπὴγαγαν 303 μαθητές καί μαθήτριες καί 12 δασκάλους, ἀπὸ ἓνα Ρωμαιοκαθολικό Σχολεῖο τῆς Νιγηρίας.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ περίπτωση τῆς Κίνας. Ἡ χριστιανική ἱεραποστολή οὐδέποτε κατόρθωσε νά παρουσιάσει ἰδιαίτερες ἐπιτυχίες στήν Κίνα – ἐκτός ἀπὸ τίς τελευταῖες δεκαετίες. Ἄν καί εἶναι δύσκολο νά ἐξασφαλίσαι κανεῖς ἀκριβῆ στοιχεῖα, ὑπολογίζεται ὅτι αὐτὴ τῇ στιγμῇ ὑπάρχουν στήν Κίνα περίπου ἑκατὸ ἑκατομμύρια Χριστιανοί. Ἡ ἀπρόσμενη καί ραγδαία ἀριθμητική ἀνθιση τοῦ Χριστιανισμοῦ στήν Κίνα ἔχει φέρεи ἐπανειλημμένα τοὺς κομμουνιστές ἡγέτες τῆς σέ ἀμηχανία. Γιά κάποιον διάστημα οἱ Χριστιανοὶ ζοῦσαν σέ καθεστῶς σχετικῆς ἀνοχῆς. Ὡστόσο, τὰ τελευταῖα χρόνια τὰ πράγματα ἔχουν ἀρχίσει νά δυσκολεύουν. Ὁ ἔλεγχος τοῦ κράτους ἔχει καταστεί ἀσφυκτικός. Πολλές ἐκκλησίες ὑποχρεώθηκαν νά διακόψουν τὴ λειτουργία τους καί συχνά θρησκευτικοὶ ἡγέτες καλοῦνται ἀπὸ τίς ἀρχές “γιά ἓνα τσάι” (δηλ. γιά ἀνακρίσεις). Παιδιά καί νέοι κάτω τῶν δεκαοχτῶ ἐτῶν ἀπαγορεύεται νά πᾶνε στήν Ἐκκλησία. Εἶναι βέβαια προφανές ὅτι ὁ ἐνδεχόμενος ἐκχριστιανισμός τῆς Κίνας θά ἀλλάξει τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία.

Ποιά ὅμως εἶναι ἡ δική μας εὐθύνη; Προσωπικά εἶμαι ὑποστηρικτῆς τοῦ Κωνσταντίνειου διακανονισμοῦ. Ὁ Καίσαρας ὀφείλει νά ἀναγνωρίσει τό αὐτονόητο, ὅτι δηλαδή εἶναι δοῦλος τοῦ Θεοῦ, καί νά κλίνει γόνυ στὸν Κύριο. Τό

“οὐδετερόθρησκο” κράτος εἶναι κακὴ ἰδέα (καί θεωρητικά καί πρακτικά). Τό κράτος ὅμως πού σέβεται τὴν ἀνεξιθρησκία ὄχι. Ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία θά πρέπει νά γίνεται σεβαστὴ. Τό νά καταπιέζονται, νά διώκονται, νά ἀπάγονται, καί νά δολοφονοῦνται Χριστιανοί ἐν ἔτει 2025 σέ τόσο πολλὰ μέρη τῆς γῆς μόνο καί μόνο ἐπειδὴ εἶναι Χριστιανοὶ εἶναι, πολὺ ἀπλά, ἀδιανόητο. Ἀκόμη πιὸ ἀδιανόητη ὥστόσο εἶναι ἡ ἐκκωφαντικὴ σιωπὴ τοῦ δυτικοῦ κόσμου ἀπέναντι σ’ αὐτό τό συνεχιζόμενο ἔγκλημα. Γνωρίζουμε βέβαια ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς Ἐκκλησίας ὅτι ἡ μοῖρα τοῦ Χριστιανοῦ εἶναι τό μαρτύριο – εἴτε ὡς ἄσκηση καί ἠθική, εἴτε ὡς ἐκχυση αἵματος. Παρά ταῦτα, ὀφείλουμε νά καταγγέλλουμε τὸν θάνατο τοῦ Δικαίου ἀλλὰ καί τῶν μαθητῶν Του. Αὐτὴ ἡ καταγγελία, μέ λόγια καί μέ ἔργα, εἶναι καθῆκον ὅχι μόνο κάθε χριστιανοῦ ἀλλὰ καί κάθε ἀνθρώπου καλῆς θέλησης.

Θεοφάνια στό θωρηκτὸ Ἀβέρωφ τό 1913
(Συλλογὴ Ε.Λ.Ι.Α.)

Ὁ προφήτης τῆς μεσσιανικῆς ἐλπίδας

Σχόλιο στή μνήμη του προφήτη Ζαχαρία (8 Φεβρουαρίου)

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Ὁμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἀρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜΤΧ Ἐκκλησίας

Ἡ^{8η} Φεβρουαρίου εἶναι, σύμφωνα μέ τό ἐορτολόγιο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἀφιερωμένη στή μνήμη, μεταξύ ἄλλων, τοῦ προφήτη Ζαχαρία, ὁ ὁποῖος μαζί μέ τόν σύγχρονό του προφήτη Ἀγγαῖο ἔδρασε κατά τή μεταιχμαλωσιακή περίοδο (τέλη τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰ.), ἀγωνιζόμενος γιά τήν ἀποπεράτωση τῶν ἐργασιῶν ἀνοικοδόμησης τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ, πού εἶχαν καταστρέψει οἱ Βαβυλώνιοι τό 586 π.Χ. Τά ὁράματα καί οἱ προφητεῖες του συγκροτοῦν τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου πού φέρει τό ὄνομά του καί κατατάσσεται μεταξύ τῶν προφητικῶν ἔργων τῆς ΠΔ, στήν ομάδα «Δωδεκαπρόφητον». Τό ὄνομα τοῦ προφήτη στά ἐβραϊκά, σημαίνει *Μνήμη τοῦ Κυρίου* καί λόγω τῶν προφητειῶν του, πού συνοφίζουν τίς ἐλπίδες τῆς μεταιχμαλωσιακῆς ἰουδαϊκῆς κοινότητας γιά ἀποκατάσταση, θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ ὡς ὁ προφήτης τῆς μεσσιανικῆς ἐλπίδας. Τό ἔνδοξο μέλλον τῆς χώρας βρίσκεται γιά τόν προφήτη στό πλαίσιο τῆς θεοκρατίας πού θά προκύψει ἀπό τήν ἀγαστή συνεργασία τοῦ δαβιδικοῦ ἡγεμόνα καί τοῦ ἀρχιερέα.

Τό βιβλίον τοῦ προφήτη Ζαχαρία διαίρεται σέ τρία εὐδιάκριτα μεταξύ τους μέρη. Στό α' μέρος (κεφ. 1-8) περιέχο-

νται ὁράματα καί προφητεῖες τῆς περιόδου 520-518 π.Χ., πού ἔχουν ὡς θέμα τους τήν ἀποκατάσταση τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰούδα καί τή μεσσιανική ἐποχή. Μετά τήν εἰσαγωγή (1:1-6) ἀκολουθεῖ ἕνας κύκλος ὀκτώ νυχτερινῶν ὁραμάτων τοῦ προφήτη, μέσα ἀπό τά ὁποῖα ὁ Θεός βεβαιώνει τόν λαό του γιά τή συνεχή παρουσία του κοντά του καί τήν τιμωρία τῶν ἐχθρῶν του, ἐνισχύονται οἱ ἡγέτες Ἰησοῦς καί Ζοροβάβελ στό ἔργο τους, ἀλλά καί ἐλέγχονται ἡ ἀνομία καί ἡ ἀσέβεια τοῦ λαοῦ, ἐνῶ τό τελευταῖο ὄραμα ἔχει ὡς θέμα του τήν ἀποστολή τεσσάρων οὐρανίων ἀρμάτων ὡς ἀγγελιαφόρων τοῦ Θεοῦ σέ ὁλόκληρη τή γῆ προκειμένου νά ἐπαναφέρουν τοὺς ἐξόριστους Ἰουδαίους (1:7-6:8). Ἡ ἐνότητα κλείνει μέ τή στέψη τοῦ ἀρχιερέα Ἰησοῦ πού συμβολίζει τή βαθμιαία συγκέντρωση τῆς ἐξουσίας κατά τή μεταιχμαλωσιακή περίοδο στά χέρια τοῦ ἱερατείου (6:9-15). Τό α' μέρος τοῦ βιβλίου ὁλοκληρώνεται μέ μιᾶ ἀναδρομή στήν ἱστορία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καί μέ διαβεβαιώσεις γιά τό ἔνδοξο μέλλον τῆς Ἱερουσαλήμ (κεφ. 7-8).

Τό β' μέρος (κεφ. 9-11) συνιστᾷ συλλογή προφητειῶν μέ κύριο θέμα τόν ἀναμενόμενο Μεσσία. Τό μέρος αὐτό ἔχει ἐντελῶς διαφορετικό χαρακτήρα

ἀπό τό προηγούμενο, καθώς δέν ὑπάρχουν χρονολογικές ἐνδείξεις, τό ἱστορικό πλαίσιο φαίνεται νά ἔχει ἀλλάξει, καί δέν γίνεται ὅποιαδήποτε ἀναφορά στόν ναό, οὔτε στά πρόσωπα πού πρωταγωνιστοῦν στό πρῶτο μέρος.

Μέ τό κεφ 12 ἀρχίζει μιᾶ ἄλλη ἐνότητα, ὅπου, ὡς τό κεφ. 14, περιγράφονται σέ πεζό λόγο καί μέ ἀποκαλυπτική ὀρολογία οἱ δοκιμασίες ἀλλά καί ἡ ἀνάδειξη τῆς ἐσχατολογικῆς Ἱερουσαλήμ σέ κέντρο τοῦ κόσμου.

Ἀπό τίς προφητείες τοῦ Ζαχαρία περισσότερο γνωστή εἶναι ἐκείνη πού ἐξαγγέλλει τήν εἴσοδο στήν Ἱερουσαλήμ τοῦ μεσσιανικοῦ ἡγεμόνα καθισμένου σ' ἓνα γαῖδουράκι (9:9-10), καθώς ἡ πρώτη χριστιανική κοινότητα εἶδε σ' αὐτήν τήν προαναγγελία τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Ἰησοῦ στά Ἱεροσόλυμα λίγο πρίν ἀπό τό πάθος του. Στό κεφ. 12 τοῦ ἐβραϊκοῦ πρωτότυπου κειμένου ὅμως ὑπάρχει καί μιᾶ ἄλλη προφητεία, στήν ὁποία, μάλιστα, παραπέμπει δύο φορές ἡ ΚΔ (Ἰωα 9:17 καί Ἀπο 1:7), ἀλλά πού στό κείμενο τῶν Ο' εἶναι, λόγω κακῆς μετάφρασης, ἀρκετά παραλλαγμένη.

Τό κεφ. 12 ἀρχίζει μέ τήν ἐξαγγελία τῆς καταστροφῆς τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰσραήλ, καθώς ὁ Κύριος θά χαρίσει στούς ἡγεμόνες τῆς Ἰουδαίας καί στούς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλήμ θαυμαστή δύναμη, ὥστε νά ὑπερνικήσουν ὅλους τούς ἐχθρούς των (Ζαχ 12:1-9). Τήν ἐξαγγελία τῆς νίκης τοῦ Ἰσραήλ ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν του καί τῆς ἀποκατάστασης τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀκολουθεῖ ἀπό τόν στχ 10 καί ἐξῆς μιᾶ ἐξαγγελία ἐπιστροφῆς τοῦ Ἰσραήλ πρὸς τόν Κύριο. Τήν ἐπέμβαση

τοῦ Θεοῦ σέ μιᾶ πολεμική ἐπιχείρηση διαδέχεται ἡ ἐπέμβασή του σέ πνευματικό ἐπίπεδο. Τήν ἡμέρα πού ὁ Θεός θά καταστρέψει τούς ἐχθρικούς λαούς θά ἀναζωογονήσει ἐπίσης τήν πνευματική ζωή τοῦ Ἰσραήλ.

Ἡ πνευματική ἀναγέννηση θά ἀρχίσει μέ πρωτοβουλία τοῦ Θεοῦ, ὅταν ὁ Κύριος ὑπόσχεται ὅτι «ἐκχεῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαυὶδ καί ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ πνεῦμα χάριτος καί οἰκτιρμοῦ». Ἡ ἔκφραση «ἐκχεῶ ἐπὶ τινὰ πνεῦμα» εἶναι μιᾶ μεταφορά πού παρομοιάζει τό πνεῦμα μέ ὑγρὸ πού χύνεται πάνω σέ κάποιον καί τὸν γεμίζει. Τό νόημα, ἐπομένως τῆς φράσης εἶναι ὅτι ἡ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ θά ἔχει ὡς συνέπεια τήν ἀλλαγὴ τῶν ἀρνητικῶν διαθέσεων τοῦ λαοῦ καί τῇ μετατροπῇ τους σέ αἰσθήματα καλοσύνης καί εὐσπλαχνίας. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν διαθέσεων ἀφορᾷ ὅλους, τόσο τίς ἡγετικές τάξεις (τὸν οἶκον Δαυὶδ) ὅσο καί τὸν ἀπλό λαό (τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ).

Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς ἐπέμβασης τοῦ Θεοῦ περιγράφονται διαφορετικά στίς δύο παραδόσεις τοῦ κειμένου. Σύμφωνα μέ τήν κατὰ λέξη ἀπόδοση τοῦ μασωριτικοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου (Μ), ὁ Κύριος ἀναμένει ὅτι «Τότε, θά στρέψουν τό βλέμμα τους σ' ἐμένα τὸν ὁποῖο τρύπησαν». Ἐπειδὴ ὅμως μιᾶ τέτοια ἀπόδοση δημιουργεῖ εὐλογα ἐρμηνευτικό πρόβλημα, καθώς δύσκολα μπορεῖ νά γίνει ἀποδεκτὴ ἡ ἰδέα ὅτι ὁ λαὸς τρύπησε μέ κάποιο αἰχμηρὸ ἀντικείμενο τὸν Θεό του, ἀρκετές σύγχρονες μεταφράσεις ἀντικαθιστοῦν τὴ φράση «σ' ἐμένα» μέ τὴ φράση «σ' ἐκείνον»,

προσαρμόζοντας τήν απόδοση μέ τήν παράθεση τοῦ χωρίου στό Ἰωα 19:37. Μέ τήν απόδοση αὕτη συμφωνεῖ καί ἡ ἀρχαία μετάφραση τοῦ Θεοδοτίωνα (ἀρχές τοῦ 2^{ου} μ.Χ. αἰ.), δέν ὑποστηρίζεται ὁμως ἀπό τή χειρόγραφη παράδοση τοῦ πρωτότυπου ἐβραϊκοῦ κειμένου. Ἀπό τίς ἐλληνικές μεταφράσεις ἡ μετάφραση τοῦ Νεοφύτου Βάμβα ἀποδίδει τό χωρίο ὡς «καί θέλουσιν ἐπιβλέψει πρὸς ἐμέ, τὸν ὁποῖον ἐξεκέντησαν», ἐνῶ ἡ νέα μετάφραση τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλικῆς Ἑταιρίας παραλλάσσει ἐλαφρῶς τό κείμενο καί τό μεταφράζει ὡς: «Τότε θά στρέψουν τά βλέμματά τους σ' ἐμένα ἐξ αἰτίας ἐκείνου πού τὸν τρύπησαν». Νεότεροι ἐρμηνευτές προτείνουν καί ἄλλες λύσεις καμιά ὁμως δέν γίνεται εὐρύτερα ἀποδεκτή.

Ἡ ἀσάφεια τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου ἐπιτείνεται ἀκόμα περισσότερο στή Μετάφραση τῶν Ο', ἡ ὁποία ἀποδίδει τό χωρίο ὡς «Τότε, θά στρέψουν τό βλέμμα τους σ' ἐμένα ἐξ αἰτίας τῶν ἀλαζονικῶν τοὺς πανηγυρισμῶν καί θ' ἀρχίσουν νά θρηνοῦν γι' αὐτόν σάν νά θρηνοῦν ἓνα ἀγαπημένο πρόσωπο καί σάν νά πενθοῦν ἀπελπισμένα τὸν πρωτότοκό τους». Ἡ φράση πού διαφοροποιεῖ οὐσιαστικά τό κείμενο τῶν Ο' ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ Μ εἶναι ἡ «ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο». Ἡ ἐπιλογή τοῦ ρήματος κατωρχέομαι, πού σημαίνει χορεύω θριαμβευτικά, φέρομαι μέ κακία, ἐμπαίζω, ὀφείλεται πιθανότατα σέ λανθασμένη ἀνάγνωση τοῦ ἐβραϊκοῦ ρήματος τρυπῶ, καθὼς τά γράμματα τῶν δύο ρημάτων ἔχουν παρόμοια μορφή καί συχνά ἡ διάκρισή τους στά χειρόγραφα εἶναι ιδιαίτερα δύσκολη. Δέν ἀποκλείε-

ται βέβαια ὁ μεταφραστής νά ἀντικατέστησε ἐπίτηδες τό ρῆμα τρυπῶ μέ τό κατωρχέομαι γιὰ θεολογικούς λόγους, θέλοντας νά τονίσει τήν πνευματική διάσταση τῆς προσβολῆς πρὸς τὸν Θεό.

Ἡ ἀπάντηση τοῦ λαοῦ ἀπέναντι στήν παρέμβαση τοῦ Θεοῦ εἶναι μεταστροφή, πένθος, συντριβή. Ἡ συνέχεια τοῦ στίχου ὁμως ἐμπεριέχει μία ἐπιπλέον ἀσάφεια, καθὼς δέν εἶναι ἐμφανές σέ ποιὸν ἀναφέρεται ἡ ἀντωνυμία αὐτόν γιὰ τὸν ὁποῖο θά ἀρχίσει ὁ λαὸς νά θρηνεῖ. Ἑρμηνευτές πού ἀποδέχονται τήν παραδοσιακὴ μορφή τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου θεωροῦν ὅτι ἡ ἀντωνυμία ἀναφέρεται στὸν Κύριο. Αὕτη ἡ ἄποψη προϋποθέτει ὅτι ὁ Κύριος ταυτίζεται τόσο στενά μέ κάποιον ἀνθρώπινο ἐκπρόσωπό του, ὥστε μιὰ ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ ἐκπροσώπου εἶναι σχεδόν τό ἴδιο μέ ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου. Ἡ σύνταξη τοῦ κειμένου τῶν Ο' φαίνεται νά ὑπονοεῖ ὅτι πιθανότατα ὁ ἐκπρόσωπος αὐτός τοῦ Κυρίου εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Δαβὶδ πού ἀναφέρονται στήν ἀρχὴ τοῦ στίχου. Ὅπως καί νά ἔχουν τά πράγματα ὁμως, τόσο ἡ ἰουδαϊκὴ ὅσο καί ἡ χριστιανικὴ παράδοση θεωροῦν ὅτι ἡ προφητεία προαναγγέλλει τά πάθη τοῦ Μεσσία καί γιὰ τὸν λόγο αὐτόν ἡ ΚΔ παραθέτει τήν προφητεία στή μορφή πού ἔχει στό ἐβραϊκὸ κείμενο, καθὼς ἡ φράση «ὃν ἐξεκέντησαν» (Ἰωα 19:37. Ἀπο 1:7) παραπέμπει σαφῶς στὸν σταυρωμένο Χριστό. Ἀλλὰ καί ἡ γραφή «ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο» παραπέμπει ἐπίσης στή «χλεύη» καί στά «παίγνια» πρὸς τὸν Ἰησοῦ (πρβλ Ματ 27:29-31. Λου 23:11).

Πεντηκοστή (Δ' Μέρος) Τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἡ πορεία τῆς Ἐκκλησίας

π. Ἰωάννου Σκιαδαρέση
Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

α) Ἡ προσφορά τῶν Ἀποστόλων, κύριο ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀπό τήν ἐπιφοίτηση καί ἐντεῦθεν ἡ φανέρωση τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμο ξεπερνάει τόν ἀνθρώπινο νοῦ. Εἶναι τό ἀποτέλεσμα τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ ἐτέρου Παρακλητοῦ στόν κόσμο. Μετά τήν Πεντηκοστή οἱ μαθητές τοῦ Κυρίου εἶδαν μέ ἐντελῶς ἄλλο τρόπο τό πρόσωπο καί τήν ὑπόθεση τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνος ὁ φόβος καί ὁ τρόμος, ὁ πρό τῆς Πεντηκοστῆς, ἔφυγε ριζικά. Γι' αὐτό καί «ἀλώ-νισαν» κυριολεκτικά, ἀγογγύστως τόν κόσμο. Πορφύρωσαν κάθε γωνιά του. Τή νοοτροπία τους υἱοθέτησαν καί θά υἱοθετοῦν, ὡς τή συντέλεια τοῦ κόσμου, οἱ ἀμέτρητοι διάδοχοί τους. Ἔτσι ἦλθε ἐπὶ γῆς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ· αὐτή, πού ὑπῆρχε στούς κόλπους τῆς Ἁγίας Τριάδος μέ τήν Παναγία προτυπωτικά παροῦσα, ἐκπροσωποῦσα τό ἀνθρώπινο γένος.

β) Ἐκκλησία: «καρπός τῆς νηφάλιας μέθης» τῶν Ἀποστόλων. Ὅ,τι πέτυχαν, λοιπόν, οἱ Ἀπόστολοι μετά τήν Πεντηκοστή ἦταν ἀσύλληπτο στόν ἀνθρώπο. Ἦταν τό ἀποτέλεσμα τῆς «νηφάλιας μέθης», πού ὑπέστησαν τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς οἱ Ἀπόστολοι. Δέν μέθυσαν φυσικά, ὅπως τούς ἐξέλαβαν οἱ

ἀγνοοῦντες παρόντες (Πράξ 2,13). Ἀλλωστε, ἡ ὥρα ἀλλά καί ἡ ἐορτή δέν τήν ἐπέτρεπαν αὐτή τή φυσική μέθη (Πράξ 2,15). Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος τήν ἀρνεῖται ριζικά. Ἡ μέθη τῆς Πεντηκοστῆς δέν ἦταν σάν τή μέθη τοῦ Νῶε (Γεν 19,31-38 κ.ἀ). Οὔτε τῶν μεθύοντων ἀπό φυσικά ποτά, τήν ὁποία κατακρίνει τόσο ἡ Παλαιά Διαθήκη (π.χ. Παρ 23,21), ὅσο καί ἡ Καινή (π.χ. Ρωμ 13,13). Ἐκείνη ἡ μέθη σέ κάνει νά παραπατᾷς. Ἐτούτη ἡ μέθη σέ κάνει νηφάλιο. Εἶναι ἡ μέθη, γιά τήν ὁποία μιλάει ὁ προφήτης Ἱερεμίας, ὅταν κάνει λόγο γιά τή μέθη πού θά φέρεי στούς ἱερεῖς (38,14) καί λέει «μεθύσω τήν ψυχὴν τῶν ἱερέων». Εἶναι ἐπίσης ἡ μέθη ἡ νηφάλιος, πού θά μεθύσει τόν λαό τοῦ Θεοῦ («τὸ εὐσεβὲς ὑπόλοιπον») καί θά τόν κάνει «εὐφροινόμενον». Εἶναι ἡ μέθη, τήν ὁποία ὑπονοεῖ ὁ Παῦλος ὅταν συνιστᾷ «καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν Πνεύματι» (Εφ 5,18). Εἶναι ἡ μέθη, τήν ὁποία ὑφίσταντο πατέρες καὶ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ μέθη ἀπὸ τῆ σταφυλὴ Χριστός (Ιω 15,1-8) ὅχι ὅπως τῆ φαντάστηκαν τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς οἱ παρεπιδημοῦντες στὰ Ἱεροσόλυμα (Πράξ 2,13-14). Ἀλλὰ ἦταν ἔργο ἀποκλειστικό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οἱ Ἀπόστολοι ἦταν Πνεύματος «μεμεστω-

μένοι» (Πράξ 2,3-4). Ήταν πλήρεις από τό πνευματικό χάρισμα τῆς δωρεᾶς τῆς παλιᾶς υπόσχεσης πρὸς τὸν Ἰωήλ (Ἰωήλ 3,1-5). Τό Ἅγιο Πνεῦμα τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς μέθυσε πραγματικά τούς Ἀποστόλους καὶ τούς πιστοὺς μέ τῇ νηφάλια μέθῃ. Ἡ μέθῃ αὐτὴ θανατώνει τὴν ἁμαρτία. Δίνει ζωὴ στὴν καρδιά.

Χωρὶς τὴν παρουσία στὴν Ἐκκλησίᾳ μας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐρμηνευθεῖ τό συντελεσθέν ἔργο τῶν Ἀποστόλων μετὰ τὴν ἐγκατάλειψι τῆς Γεσθημανῆ (Μαρκ 14,50 καὶ παρ.) καὶ τό σκόρπισμα μετὰ τῇ Σταύρωσι. Ἡ ἔλευσι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι πού ἔφερε μιά πλήρη ἀνατροπὴ τῆς στάσεως τους. Ὅλοι ἤπιαν τό ἴδιο θεόσταλτο ποτό. Ὅλοι ποτίστηκαν καὶ λούστηκαν ἀπὸ τό ἓνα καὶ ἴδιο Πνεῦμα. Νά πῶς ἐκφράζεται π.χ. ἓνας Ἑρμηνευτής, ὁ Θεοδώρητος Κύρου, γι' αὐτὴ τὴ μεταβολὴ τῶν Ἀποστόλων: «Οὐ γὰρ ἂν ἠδυνήθησαν ἄνδρες ἅλεις καὶ ἀποχειροβίωτοι καὶ γραμμάτων ἀμύητοι καὶ δημηγορίας κατατολμηῆσαι καὶ συγγραφῆς καὶ δυνάμεως ὅτι μάλιστα πλείστης ἐμπλήσαι τοὺς λόγους καὶ τὴν συγγραφὴν, εἰ μὴ παρὰ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν ἀληθὴ σοφίαν ἐδέξαντο».

Ἡ πίστις, λοιπόν, τῶν μαθητῶν πρὸς τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ ἦταν ἀτελής πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλευσι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ζωὴ, ὁ θάνατος, ἡ Ἀνάστασί του βλέπεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴ μέ διαφορετικὸ τρόπο καὶ δίνει τὰ τεράστια ἀποτελέσματά της: μιά οὐρανόσταλτη φωτιά, πού ἄναψε στὸν κόσμον καὶ καίει διὰ παντός [βλ. «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν (Λκ 12,49), καὶ

μιά μέθῃ πού προκαλεῖται μόνιμα ἀπὸ τό «κράτιστον ποτήριον» τοῦ Κυρίου, στὸ ὁποῖο μετετέχει καὶ ἀπὸ τό ὁποῖο «μεθύσκει» ὁ πιστός (Ψαλ 22,5)].

γ) Τό Ἅγιο Πνεῦμα στὴν Ἐκκλησίᾳ ὡς φῶς καὶ ὡς ὕδωρ. Κάποια στιγμὴ, λοιπόν, τῆς σπονδῆς τῶν Ἑβραίων, τῆς ἀφθονῆς δηλαδὴ προσφορᾶς νεροῦ, ἀπὸ τὴ γνωστὴ δεξαμενὴ τοῦ Σιλωάμ, ἔλαβε χώρα ἡ ὁμιλία τοῦ Χριστοῦ, πού φιλοξενεῖ ἡ Εὐγγελικὴ περικοπὴ τῆς ἡμέρας. Σ' αὐτὴν ὁ Χριστὸς διακήρυξε:

Ὅποιοι διψάει γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ στὴν αἰώνια ζωὴ, πρέπει νὰ καταφύγει σ' αὐτόν τὸν ἴδιο καὶ νὰ ξεδιψάσει. Νὰ ἀφήσει νὰ διεισδύσει μέσα του ἡ βροχὴ τοῦ Πνεύματος. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ βράχος ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀνάβλυζε τό νερό, κατὰ τὴν πορεία τῶν Ἑβραίων στὴν ἔρημο, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Καὶ τώρα, μέ τὴν παρουσία του, τὸν λόγο του καὶ ὅ,τι θὰ ἀκολουθήσει, ξεδιψάει τὸν λαὸ καὶ ταυτόχρονα κάνει τὸν καθένα πηγὴ ὕδατος. Ὑπόσχεται ξανά, ὁ Χριστὸς ζωντανό, τρεχούμενο νερό σάν κι αὐτό πού ὑποσχέθηκε στὴ Σαμαρείτιδα. Ξαναπαρουσιάζει τό νερό ὡς ἱαματικό, σάν τό νερό τῆς δεξαμενῆς, μέ τό ὁποῖο θεράπευσε τὸν παράλυτο. Ξαναπροβάλλει τό νερό σάν τό νερό τῆς Σιλωάμ, μέ τό ὁποῖο νίκησε ὁ τυφλὸς καὶ ἀπέκτησε τό φῶς του. Ὅλα αὐτὰ ἔχουν βαθύ νόημα: Παραπέμπουν στὸν ἑαυτό του, ὡς τὴν αἰώνια ζωὴ. Παραπέμπουν στὸ Βάπτισμα, ὡς τό ξεκίνημα αὐτῆς τῆς ζωῆς. Μά κυρίως δηλώνουν τὴ δωρεὰ καὶ τὴν ἀφθονία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τό ὁποῖο πλούσια χύνεται στοὺς Ἀποστόλους, καὶ

δι' ἐκεῖνων στήν Ἐκκλησία, τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Αὐτή ἡ δωρεά, ὅπως μᾶς δείχνει τό Βιβλίο τῶν *Πράξεων*, πού διηγεῖται τό γεγονός τῆς ἐπιφοίτησης, φώτισε τοὺς Ἀποστόλους νά μιλοῦν μέ πλήρη σαφήνεια γιά τό πρόσωπο τοῦ Κυρίου. Αὐτή ἡ χορήγηση τοὺς μετέβαλλε ἀπό φοβισμένους σέ πύρινους κήρυκες τῆς Ἀναστάσεώς του, σέ στιβαροὺς καθοδηγητές τοῦ κόσμου. Αὐτή ἡ ἀφθονία συγκρότησε ὅλον τόν θεσμό τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτή καί θά τήν ὁδηγεῖ εἰς «πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν».

Λαμβάνοντας πάλι ἀφορμή ἀπό τίς λυχνίες μέ τό φῶς, πού ἔκαιγαν τίς ἡμέρες τῆς γιορτῆς τῆς Σκηνοπηγίας, ὁ Χριστός ταυτίζει τόν ἑαυτό του μέ τό φῶς, πού εἶναι ὅ,τι πιό φωτεινό στόν κόσμο. Τό φῶς, πού χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος νά ζήσει. Τό φῶς, πού διαλύει τά ποικίλα σκοτάδια τοῦ παρόντος. Τό φῶς, πού φωτίζει καί θερμαίνει τό σύμπαν. Τό φῶς, πού κάνει διάφανο τόν κόσμο, ὥστε νά βλέπει κανεῖς παντοῦ στά κτίσματα τόν Θεό. Καί νά ἀναφωνεῖ: «Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι».

Τό Ἅγιο Πνεῦμα ἦλθε, λοιπόν, στήν Ἐκκλησία καί μένει σ' αὐτήν ὡς φῶς καί ὡς ὕδωρ. Αὐτά τήν ἀρδεύουν. Ἀπό αὐτά πηγάζουν οἱ ἐνέργειες ὅλων τῶν μυστηρίων. Αὐτά δημιουργοῦν Ἁγίους καί χαρισματικούς ἀνθρώπους. Κατά τόν ἴδιο τόν Κύριο: «ὁ δὲ παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὃ πέμφει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καί ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν» (Ιω 14,26). Αὐτά, μέ τή λειτουργική ζωή, πού ἀπαιτοῦν καί συγκροτοῦν, αὐξάνουν ὁλοένα τή γνώση

τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ. Φωτίζουν τό μοναδικό πρόσωπό του καί τό κάνουν προσιτό καί οἰκεῖο σέ μᾶς. Δέν παραπέμπουν στόν Χριστό, ὅπως εἶπαμε στό πρῶτο μέρος τοῦ παρόντος, ὡς νά ἦταν μιὰ εἰκόνα ἀπλῶς γιά νά τή λατρεύουμε καί νά τήν τιμοῦμε, ἀλλά σέ ἓνα ζωντανό πρόσωπο, πού εἶναι πάντοτε παρόν ἐν τῷ Πνεύματι. Εἶναι τό δῶρο πού ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεός στήν Ἐκκλησία του.

δ) *Ἐκκλησία, δωρεά τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο.* Γιά νά ὑπάρχει ὁ κόσμος μας ὡς στολίδι (καί δέν εἶναι μόνο ἡ Ἐκκλησία τῶν ζώντων στολίδι, ἀλλά καί τῶν κεκοιμημένων μαζί, γι' αὐτό καί στό τριήμερο συγκαταλέγεται καί τό Ψυχασάββατο), νά μένουμε πάντα ἀνοιχτοί στό Πανάγιο Πνεῦμα. Νά ἐπιστρέψουμε σ' αὐτό γιά νά γνωρίζουμε, μέσῳ αὐτοῦ, ὁλοένα καί βαθύτερα, τά τρία πρόσωπα τῆς Ἀγίας Τριάδας. Νά ἀναπνέουμε καί νά κινούμεθα διαρκῶς μέσα στήν Πεντηκοστή, πού εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα, ἐντός τῆς ὁποίας ἐκτυλίσσεται ὅλη ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. Γιά τή συγγραφή καί τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ ὑπῆρξαν χρήσιμες οἱ μελέτες τοῦ P. Evdokimov, *Τό Ἅγιον Πνεῦμα στήν Ὁρθόδοξη Παράδοση* (μτφ. Σ. Πλευράκη, Θεσσαλονίκη 1973), τοῦ Β. Στογιάννου, *Ἡ Πεντηκοστή* (Θεσσαλονίκη 1974) καί ἰδιαίτερώς τοῦ π. R. Cantalamessa, *Ἡ Θεολογία τοῦ δευτέρου καί τρίτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως* (μτφ. Κ. Χιωτέλη, Πρέβεζα: Ἰωνᾶς 2020).

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΕΔ΄ Ἡ σωτηρία ὡς μετοχή στή φύση τοῦ Χριστοῦ, Α΄

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Στήν υπόσταση ἢ τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετά τήν ἐνανθρώπησή του, συντρέχουν δύο φύσεις, ἡ θεία καί ἡ ἀνθρώπινη. Γι' αὐτό καί ὀνομάζεται Θεάνθρωπος. Ἡ σχέση μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο φύσεων ἀποτελέσσε πεδίο ἔντονων συζητήσεων ἀνάμεσα σέ ὁμάδες ἐντός τῆς Ἐκκλησίας, ἀπό τίς ὁποῖες προέκυψαν αἱρέσεις καί σχίσματα. Καί ναί μέν ἔχει παγιωθεῖ ἡ πίστη στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ὡς Θεανθρώπου, τουλάχιστον στίς μεγάλες χριστιανικές παραδόσεις (Ὁρθόδοξη, Ρωμαιοκαθολική, Λουθηρανική, Ἀγγλικανική), δέν ἔλειψε ὅμως μέχρι σήμερα νά ἔρπει αὐτή ἡ διαμάχη, κυρίως ὡς πίστη διάφορων προτεσταντικῶν ὁμάδων (ὑπό τήν ἐννοια τῆς σέκτας), ἡ μεταξύ ἀκαδημαϊκῶν θεολόγων, καί πάλι κυρίως στόν προτεσταντικό χῶρο.

Σημειῶνῶ ὅτι ἡ ὀλοκληρωμένη διατύπωση γιά τή θεανδρικότητα τοῦ Χριστοῦ περιέχεται στόν ὅρο τῆς Δ΄ Οἰκουμένης Συνόδου (451), ὅπου μεταξύ ἄλλων ἀναφέρεται ὅτι: «... ἕνα καί τόν αὐτὸν ὁμολογεῖν Ἰῶν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν, τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι καί τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, Θεὸν ἀληθῶς καί ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καί σώματος, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα,

καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας· πρὸ αἰῶνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καί διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἕνα καί τὸν αὐτὸν Χριστὸν, υἱόν, κύριον, μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν, σφωζόμενης δὲ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως καί εἰς ἕνα πρόσωπον καί μίαν υπόστασιν συντρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἕνα καί τὸν αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ, Θεὸν Λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφῆται περὶ αὐτοῦ καί αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεπαίδευσεν καί τὸ τῶν Πατέρων ἡμῖν παραδέδωκε Σύμβολον». Ἰδιαίτερα ὑπογραμμίζω τὴν ἐπισήμανση: «οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν, σφωζόμενης δὲ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως καί εἰς ἕνα πρόσωπον καί μίαν υπόστασιν συντρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον» [= καμμία διαφορὰ τῶν φύσεων δέν καταργήθηκε ἐξαιτίας τῆς ἐνώσεως, ἀλλὰ

μᾶλλον διασώθηκε ἡ ιδιότητα καθεμιᾶς φύσεως, καὶ καθεμιᾶ ἀπὸ αὐτές συνα- ντᾷ τὴν ἄλλη σέ ἓνα πρόσωπο καὶ μία ὑπόσταση, χωρὶς νά χωρίζονται σέ δύο πρόσωπα ἢ νά διαιροῦνται].

Εἶναι λοιπόν κοινός τόπος ἡ πίστη μας στή θεανδρικότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ: τέλειος Θεός καὶ τέλειος ἄνθρωπος, Υἱός τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου. Συνειδητοποιοῦμε ὅμως τό περιεχόμενο αὐτῆς τῆς συνθήκης, ἢ τὴν ἀποδεχόμε- στε χωρὶς νά ἀντιλαμβανόμεστε τή ση- μασία της, κυρίως γιά τὴν ἀνθρωπολο- γία πού θεμελιώνει, δηλαδή γιά τή δυ- νατότητα ἡ κτιστή ἀνθρώπινη φύση μας νά σχετιστεῖ, σέ ὑπαρξιακό ἐπίπεδο, μέ τὴν ἄκτιστη φύση τῆς θεότητας;

Γνωρίζουμε ὅτι ἡ θεολογία τῆς Ὁρθό- δοξης Ἐκκλησίας ἀπέφυγε νά ἀσχοληθεῖ μέ τή φύση τῆς θεότητας, ὅπως περιτ- τῶς καὶ ἐσφαλμένως ἔκανε ἡ σχολαστι- κή δυτική παράδοση ἀπὸ τό 9^ο αἰ. καὶ μετὰ, ἐπηρεάζοντας δυστυχῶς καὶ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία τουλάχιστον μέχρι τά μέσα τοῦ 20^{οῦ} αἰ. Γιά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἴσχυε ἡ ἀρχή τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὅτι «[Θεόν] φράσαι μὲν ἀδύνατον, νοῆσαι δὲ ἀδυνα- τώτερον» (Λόγος Θεολογικός Β', 4,5), ἢ ἡ ἀρχή τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ὅτι «Ἄπειρον τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτόν, ἢ ἀπειρία καὶ ἡ ἀκαταληψία» (Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 4,2). Ἦδη στήν ἀποκάλυψη τῆς ἰουδαϊκῆς παράδοσης εἶχε ἐπισημανθεῖ ὅτι τό πρό- σωπο τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ φύση του, δέν ἀποκαλύπτεται στόν ἄνθρωπο, παρά μόνον ὁ βηματισμός του ἐντός τῆς Δημι-

ουργίας, δηλαδή οἱ ἐνέργειές του – καί ἀναφέρομαι στό περιστατικό τῆς θεο- φάνειας πρὸς τόν Μωυσῆ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ (βλ. Ἔξοδ. 33,18-23: «Καὶ λέγει [Μωυσῆς]: ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν, καὶ εἶπεν [ὁ Θεός]: ἐγὼ παρελεύσομαι πρό- τερός σου τῇ δόξῃ μου καὶ καλέσω τῷ ὀνόματί μου, Κύριος ἐναντίον σου· καὶ ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω. καὶ εἶπεν· οὐ δυνήσῃ ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν μου· οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄν- θρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. Καὶ εἶπε Κύριος· ἰδοὺ τόπος παρ' ἐμοί, στήσῃ ἐπὶ τῆς πέτρας· ἡνίκα δ' ἂν πα- ρέλθῃ ἡ δόξα μου, καὶ θήσω σε εἰς ὀπήν τῆς πέτρας καὶ σκεπάσω τῇ χειρί μου ἐπὶ σέ, ἕως ἂν παρέλθω· καὶ ἀφελῶ τὴν χεῖρα, καὶ τότε ὄψει τὰ ὀπίσω μου, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ὀφθήσεται σοι»).

Αὐτὴ ἡ στάση τῶν Ἑλλήνων Πατέρων μᾶς ἐπιτρέπει νά συμπεράνουμε ὅτι ἡ σκέψη τους καὶ ἡ διδασκαλία τους ἦταν πάντοτε ἐπικεντρωμένη στόν ἄνθρωπο καὶ ὄχι στόν Θεό, ὅσο κι ἂν αὐτός ὁ λό- γος μοιάζει παράξενος. Οἱ ἀγῶνες τους καὶ ἡ διδασκαλία τους, κυρίως ἐναντίον τῶν αἱρέσεων, ἀπέβλεπε στή διαφύλα- ξη τῆς ὁδοῦ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλωστε, οἱ ἐνέργειες τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ, ὅπως τίς γνωρίζουμε ἀπὸ τίς βι- βλικές ἀποκαλύψεις, εἶναι ἐπικεντρωμέ- νες στή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή στήν ὀλοκλήρωση τοῦ δημιουργικοῦ του ἔργου διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ τέλει- ου ἀνθρώπου, ὅπως τελικά συνέβη στό πρόσωπο τοῦ Νέου Ἀδάμ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πρόκειται γιά τό «προεπινο- ούμενο τέλος» τῆς θείας βουλῆς, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ἁγίου Μαξίμου Ὁμο-

λογητοῦ («Τοῦτό ἐστιν ὁ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων προεπινοούμενος θεῖος σκοπός, ὃν ὀρίζοντες εἶναι φάμεν, προεπινοούμενον τέλος, οὗ ἕνεκα μὲν πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἕνεκα», *Πρὸς Θαλάσσιον*, ξ').

Γνωρίζουμε ὅτι τέσσερα εἶναι τὰ κορυφαῖα γεγονότα μέσω τῶν ὁποίων ὁλοκληρώθηκε τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου: ἡ Γέννηση, τὸ Πάθος, ἡ Ἀνάσταση καὶ ἡ Ἀνάληψη. Τὸ τελευταῖο περιέχει ἐν συμπεράσματι ὅλο τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας, δεδομένου ὅτι εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς βρέθηκε πλεόν ὁ Χριστός ὡς Υἱός τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα μέ ἔμφαση στὴ δικαίωση τῆς ἀνθρωπότητάς του, δεδομένου ὅτι ὡς Υἱός τοῦ Θεοῦ οὐδέποτε ἀπέστη τῆς σχέσης του μέ τόν οὐράνιο Πατέρα. Ἐπομένως αὐτό πού ἀποκαλύφθηκε μέ τὴν Ἀνάληψη εἶναι ὅτι ἀνοιξε ὁ δρόμος γιὰ νά ἀνέλθει ἕκαστος ἀνθρώπος στόν τόπο τῆς θεότητος, ἐφ' ὅσον συνδεθεῖ μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό, νά πραγματοποιηθεῖ δηλαδή τὸ μυστήριο τῆς θείας υἰοθεσίας, ὥστε ὁ Πατήρ τοῦ Χριστοῦ νά εἶναι καὶ Πατέρας ἑκάστου χριστοποιημένου πιστοῦ.

Υπάρχει καὶ ἓνα πέμπτο γεγονός πού συνέβαλε στήν ὁλοκλήρωση τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας, ἡ ἀποστολή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, τὸ ὁποῖο παραμένει ἐντός τῆς ἱστορίας καὶ ὁδηγεῖ τοὺς πιστοὺς σέ κοινωνία μέ τόν Χριστό, ἥ, γιὰ χρησιμοποίησουμε λειτουργικὴ ὁρολογία, «ὅλον συγκροτεῖ τὸν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας» (βλ. Στιχηρόν Ἐσπερινοῦ Πεντηκοστῆς). Ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κάνει τὸ ἔργο τῆς θείας Οἰκονομίας, πού ἐπιτελέσθηκε

μέ τὴ δράση τοῦ Χριστοῦ, νά ἐπηρεάζει τελεσίδικα τὸ ὑπαρξιακὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, συνδέοντας τὴν κτιστότητά του μέ τίς ἐνέργειες τῆς ἀκτιστῆς θεότητος. Αὐτὴ ἡ σύνδεση κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου, πού ὀφείλεται στήν θεανδρικότητα τοῦ Χριστοῦ, εἰσάγει τὴν προοπτικὴ τῆς αἰωνιότητος ὡς κατάργησης τοῦ θανάτου, τῆς δυνατότητας νά γίνῃ ὁ ἄνθρωπος κοινωνός τῆς θείας φύσεως, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ἀποστόλου Πέτρου: «δι' ὧν τὰ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς» (*Β' Πέτρ.* 1,4).

Στόν χώρο τῆς θεολογίας, κυρίως τῆς ἀκαδημαϊκῆς, παρελαύνουν ὁρολογίες, ὅπως τριαδολογία, χριστολογία, πνευματολογία κ.ἄ., πού κατ' ἀρχὴν δηλώνουν ἐνασχόληση μέ τὰ πρόσωπα τῆς θεότητος, ἐπιμερίζοντας μάλιστα τὴ σκέψη τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας σέ οἰονεῖ αὐτονομημένες προσεγγίσεις. Πρόκειται γιὰ μεθοδολογικὲς πρακτικὲς, χρήσιμες ἀσφαλῶς στὴ σπουδὴ τῆς θεολογικῆς σκέψης. Θὰ πρέπει ὅμως νά ἔχουμε κατὰ νοῦ ὅτι ἡ θεολογία τῶν Πατέρων, συνέχεια τῆς θεολογίας τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἐνδιαφερόταν γιὰ τόν ἄνθρωπο, γιὰ νά προβάλῃ τὴ δυνατότητα σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, μιά δυνατότητα πού ἐπιτεύχθηκε τελικὰ χάρις στὴ βούληση τοῦ Πατρὸς, τὴ δράση τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴ συνέργια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτό καὶ μπορούμε νά τὴν χαρακτηρίσουμε ἀνθρωπολογικὴ θεολογία. Κέντρο τῆς σκέψης καὶ τῆς σπουδῆς τῶν Πατέρων εἶναι ὁ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση Θεοῦ ἄνθρωπος.

Ἱερά Λείψανα κατά τή Μεγάλη Εἵσοδο (γ)

Παναγιώτη Ἱ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Εἶναι λειτουργικά ὀρθό κατά τή Μεγάλη Εἵσοδο νά λιτανεύονται καί ἱερά λείψανα;

π. Ἱ.Ι.

Στήν ἐν λόγῳ, μέ βάση τίς πηγές, καταγραφῇ δέν φαίνεται κατά τή μεγάλη εἵσοδο νά ὑπάρχουν ἀνά τούς αἰῶνες ἅγια λείψανα. Προφανῶς γιατί αὐτά δέν εἶναι στοιχεῖο καί ἀντικείμενο τῆς Προσκομιδῆς, ἐκ πρώτης ὄψεως ἂν καί θά μπορούσε κανεῖς νά ἰσχυρισθεῖ ὅτι εἶναι, διότι ἐξ εἰδικοῦ ἄρτου ἐξάγονται μερίδες «εἰς μνήμην αὐτῶν καί τιμῆν... μετέχουσι γάρ καί αὐτοὶ τῷ μυστηρίῳ τῷ φρικτῷ τούτῳ –κατά τόν ἅγιο Συμεῶν Θεσσαλονίκης– ὡς συνηγωνισμένοι Χριστῷ, δόξης καί ἀναβάσεως μεζονος, τῇ κοινωνίᾳ τῆς σωτηριώδους θυσίας, καί ἡμᾶς αὐτῷ καταλλάσσουσι καί συνάπτουσι»¹. Μετέχουν τοῦ μυστηρίου οἱ ἅγιοι, θεωροῦνται συναγωνιστές τοῦ Χριστοῦ καί μᾶς συμφιλιώνουν καί ἐνώνουν μέ αὐτόν. Καί ἂν τή βοήθεια αὐτή μᾶς τήν προσφέρουν μέ τήν προσηυχή πρὸς αὐτούς ἢ μέ τήν ἀναφορά μας στοὺς Ναοὺς των, τίς εἰκόνες καί τὰ λείψανά των, πολὺ περισσότερο τὸ κάνουν στήν ἱεουργία πού ὁ Χριστός «ὑπὲρ τοῦ κόσμου παρέδωκε», ὅπου οἱ ἅγιοι «μεγίστης μετέχουσι δόξης, ὡς συμπονήσαντες καί συνδοξαζόμενοι»². Ἄλλωστε στό δισχάριο πού ἐτοιμάζεται

στήν πρόθεση καί εἰσοδεύεται κατά τή μεγάλη εἵσοδο ὑπάρχει ὅλη ἡ Ἐκκλησία μέ κεφαλὴ τόν Χριστό· «Ἴδωμεν δέ –γράφει σχετικὰ ὁ ἅγιος Συμεών– πῶς καί διὰ τούτου τοῦ θείου τύπου καί τοῦ ἔργου τῆς ἱερᾶς προσκομιδῆς τὸν Ἰησοῦν αὐτόν, καί τήν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ μίαν πᾶσαν ὁρῶμεν, μέσον αὐτὸν τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον κεκτημένην, καί φωτιζομένην ὑπ’ αὐτοῦ καί συνεχομένην. Αὐτὸς μὲν γάρ διὰ τοῦ ἄρτου μέσον ἐστίν· ἡ Μήτηρ δὲ διὰ τῆς μερίδος ἐκ δεξιῶν· ἅγιοι δὲ ἄγγελοι ἐξ ἀριστερῶν· ὑποκάτω δὲ ἅπαν τῶν αὐτῷ πιστευσάντων τὸ εὐσεβὲς ἄθροισμα. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μέγα μυστήριον. Θεὸς ἐν ἀνθρώποις καί Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν, θεουμένων ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντως Θεοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ αὐτῶν»³.

Μολονότι λοιπὸν οἱ πηγές δέν μιλοῦν γιὰ λείψανα στή μεγάλη εἵσοδο, πιστεύουμε ὅτι δέν εἶναι λάθος ἡ εἰσόδουσή των προφανῶς στὰ συλλειτουργία. Ἐκτός τοῦ ὅτι σέ κάποιες Ἱερές Μονές ἀλλὰ καί ἐνορίες εἰσοδεύονται, ὑπάρχει καί μία ἔγγραφη μαρτυρία σύμφωνα μέ τήν ὁποίαν «παρ’ ἡμῖν οἱ λοιποὶ πρεσβύτεροι φέρουσι τὰ κιβώρια μετὰ τῶν

ἀγίων λειψάνων». Τὴν πληροφορία δι-
δει ἓνας Γεωργιανὸς ἱερέας ὀνόματι Πέ-
τρος, μετέπειτα ἐπίσκοπος Γκόρι. Στά
ἀπομνημονεύματά του γράφει ὅτι εἶδε
στά Ἱεροσόλυμα νὰ λιτανεύουν τὰ ἅγια
λείψανα κατὰ τὴν μεγάλην εἴσοδο ἐπὶ
πατριάρχου Δαμιανοῦ τὸ 1899.⁴

Ἡ ἔνταξή τῶν ἱερῶν λειψάνων στὴν
τάξιν τῆς μεγάλης εἰσόδου θὰ μπορούσε
κατὰ τὴ γνώμη μας νὰ αἰτιολογηθεῖ καὶ
ἀπὸ μία ἄλλη λειτουργικὴ ὀπτική. Γνω-
ρίζουμε ὅτι στὴν Ἀκολουθία τῶν Ἑγκαι-
νίων ἡ εἴσοδος τῶν λειψάνων στὸν Νάο
συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἀντιφωνικὴ ψαλ-
μωδία τοῦ 23^{ου} ψαλμοῦ «Τοῦ Κυρίου ἡ
γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς...», πού ἔχει
στὸν στίχο 7 τὴ φράση «Ἄρατε πύλας
οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καὶ ἐπάρθητε, πύλαι
αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς
δόξης». Ὁ ψαλμὸς αὐτός, τὸν ὁποῖον
ἔμμεσα μνημονεῦει ὁ πατριάρχης Κων-
σταντινουπόλεως Εὐτύχιος (†582) ὡς
Χερουβικὸ ψαλλόμενον τότε ὕμνος⁵, ἐκτός
τοῦ ὅτι ἐπηρέασε ὅλα τὰ χερουβικά πού
μέχρι καὶ σήμερα ψάλλονται στίς θεῖες
Λειτουργίες⁶, ἔμεινε νὰ συνδέεται μέ
τὴν εἴσοδο τῶν τιμίων δώρων ἀπὸ τὴν
πρόθεση στό θυσιαστήριον. Αὐτὸ μαρτυ-
ρεῖται ἀπὸ τὸν 14^ο αἰ. στὴ Διάταξιν τοῦ
ἀγίου Φιλοθέου τοῦ Κοκκίνου: «Καὶ ὁ
μὲν ἱερεὺς εἰσερχόμενος λέγει: “Ἄρατε
πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν...”»⁷. Τό «Ἄρα-
τε πύλας» κατὰ τὸν ἅγιον Συμεὼν Θεσ-
σαλονίκης, συνδέεται καὶ μέ τὴ μικρὴ
εἴσοδο, τὴν πρώτη λεγόμενη εἴσοδο ἢ
ὁποῖα «τὴν ἀνάστασιν ἐκτυποῖ καὶ τὴν
ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος· καὶ ἡ κλείσις
τε καὶ ἀνοιξὶς τῶν θείων θυρῶν τὴν εἰς
τὸν οὐρανὸν εἴσοδον καὶ τὰ πραχθέντα

τοῖς ἀγγέλοις ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀνα-
λήψει»⁸. Στά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ κληρός
καὶ λαὸς ὑποδέχεται τὸν βασιλέα τῆς
δόξης, τὸν ἀναστάντα Χριστὸ διὰ τῶν
λειψάνων τῶν μαρτύρων καὶ τὸ ψαλμικὸ
«Ἄρατε πύλας». Εἶναι σὰν νὰ εἰσέρχε-
ται στὸν οὐρανὸ, «ὡς διὰ τοῦ μεγάλου
Πατρὸς μάρτυρος Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς
οὐρανίου σκηνῆς διανοιχθείσης ἡμῖν»⁹.
Ἀναλογικὰ καὶ στή θεία Λειτουργία οἱ
εἴσοδοι ἀνοίγουν μέ τὸ «Ἄρατε πύ-
λας...», γιατί ὁ Χριστὸς εἶναι αὐτός πού
τίς ἀνοίγει. «Ὁ Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ
δοὺς ἡμῖν τὴν εἴσοδον εἰς τὰ ἅγια διὰ
τοῦ καταπετάσματος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.
Καὶ εὐλογεῖ ὁ ἀρχιερεὺς τοὺς τὰς πύλας
ἀνοίγοντας, ὅτι ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων
ὁ Χριστός. Καὶ θυμῶς εὐθὺς τὸ θυσια-
στήριον κύκλω, ὅτι θρόνος τοῦτο Θεοῦ
καὶ ἀνάπαυσις. Καὶ αὐτὸν τυποῖ τὸν
Χριστὸν τὸν ἐσφαγμένον καὶ ζῶντα, καὶ
νοητῶς ἐκεῖσε θυόμενον κείμενον, καὶ
ἀπαύστως ἱεουργούμενον»¹⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, Δ', PG 155:281C. 2. Αὐτ., Δ', PG 155:281D. 3. Αὐτ., Δ', PG 155:285A. 4. *Θεία Λειτουργία κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἐν τῷ Ἄθῳ Μονῆς τοῦ Βατοπαιδίου, Σύντομα Σχόλια*, Ἱερά Μεγίστη Μονὴ Βατοπαιδίου, Ἅγιον Ὅρος 2020, σ. 150. 5. PG 86²:2401. 6. Robert F. Taft, *The Great Entrance...*, ὁ.π., σ. 99-105. Κωνσταντῖνος Ν. Καλλίνικος, *Ὁ χριστιανικὸς ναός...*, ὁ.π., σ. 332-334. 7. Βλ. Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας, *Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι*, ὁ.π., σ. 10, 79. 8. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ΠΗ', PG 155:324A. 9. Αὐτ., ΠΗ', PG 155:321A. Βλ. καὶ Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, Sources Chrétiennes 361, 16. 10. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ΔΗ', PG 155:239A.

Ὁ ἅγιος Μέγας Βασίλειος

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἀγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἱ.Μ. Πειραιῶς

Ο μέγας θεολόγος καὶ ὕμνογράφος Ἰωάννης Δαμασκηνός εἶναι ὁ συνθέτης τοῦ κανόνα Βασιλείου τοῦ Μεγάλου. Ἕνας μεγάλος πού ἔγραψε γιά ἓναν πολύ μεγάλο, μπροστά στον ὁποῖο ὅμως ὁ ἴδιος νιώθει μικρός, γι' αὐτό καί θεωρεῖ ὅτι μόνον ἓνας μέ τῇ φωνῇ τοῦ ἁγίου Βασιλείου μπορεῖ νά εἶναι ἱκανός νά ἐγκωμιάσει τῇ μεγαλοσύνῃ του. «Ἐπρεπε ἡ δική σου φωνή νά εἶναι παροῦσα, Βασίλειε, σ' αὐτούς πού θέλουν νά ἐπιχειρήσουν τον ἐγκωμιασμό σου». Τό ἐπιχειρεῖ ὅμως, ζητώντας τῇ συγγνώμῃ καί τῇ χάρι τοῦ.

Δέν ξεχνᾷ βεβαίως ὁ ἅγιος Δαμασκηνός ὅτι ἡ ἑορτή τοῦ ἁγίου συμπίπτει μέ τῇ Δεσποτικῇ ἑορτῇ τῆς Περιτομῆς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁπότε «διπλή ἑορτή ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία σήμερα. Τήν Περιτομή, διότι ὁ Δεσπότης Χριστός φάνηκε στή γῆ ὡς βρέφος, καί τῇ μνήμῃ τοῦ σοφοῦ δούλου τοῦ Χριστοῦ Βασιλείου». Καί προβαίνει σέ μία «ὑπερβολή»: γιά νά τονίσει τήν ἀγιότητα τοῦ Βασιλείου, σημειώνει ὅτι «ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὡς στολισμό τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγίου, ὅπως ἔχει στολισμό τῇ Γέννησῃ τοῦ Κυρίου». Ὑπάρχει ὅμως ἐξήγηση: ὁ Θεός τελικῶς ἐξυμνεῖται μέ τούς ἁγίους – «Θαυμαστός ὁ Θεός ἐν τοῖς ἁγίοις Αὐτοῦ».

Ὁ ὕμνογράφος, βαθύς γνώστης τῆς ζωῆς καί τοῦ ἔργου τοῦ Μεγάλου Βασι-

λείου, προσπαθεῖ νά τόν προβάλλει στους πιστούς σέ ὅλες σχεδόν τίς διαστάσεις του. Κατ' ἐξοχὴν βεβαίως ἐπιμένει στους ἀγῶνες τοῦ ὑπέρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καί κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Ὁ Βασίλειος, γιά τόν ὕμνογράφο, «ἀνέβλυσε στήν Ἐκκλησία τὰ διδάγματα τῆς ὀρθοδοξίας» καί εἶναι «τῶν δογμάτων θησαυρὸς ὁ ἀνέκλειπτος», «ὁ τῶν πιστῶν τὰς καρδίας ἐνθέως εὐφραίνων», ὅπως ἀντιστοίχως στηλίτευσε τούς αἰρετικούς κونيορτοποιώντας ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά τους: «τῶν ἀπίστων τὰ δόγματα ἀξίως ἐβύθισε» καί «φάνηκε σάν κοφτερός πέλεκυς γιά τούς ἀντίθεους καί σάν φωτιά πού κατατρῶγει τήν ἀπάτη».

Ἡ σάν ἄστρο φωτεινὴ παρουσία τοῦ ἁγίου Βασιλείου στήν Ἐκκλησία, πού τῇ φώτισε στον ὀρθόδοξο δρόμο, στηρίχτηκε κατὰ τόν ὕμνογράφο σέ δύο παράγοντες: πρῶτον, στον ἀγνό τρόπο ζωῆς του, ἔτσι πού ἔκανε τόν Χριστό ἔνοικο τῆς ψυχῆς του. Ἐνοικώντας δηλαδὴ ὁ Χριστός, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, στήν ψυχὴ τοῦ ἔκανε τόν Βασίλειο νά ἀναβλύσει ποταμούς δογμάτων εὐσεβῶν γιά ὅλη τήν οἰκουμένη. «Ἐβαλες τόν Χριστό, τήν πηγὴ τῆς ζωῆς, ἔνοικο στήν ψυχὴ σου μέ τήν καθαρότητά σου, κι ἀνέβλυσες ποταμούς εὐσεβῶν δογμάτων στήν οἰκουμένη». Κι ἡ καθαρότητά του ἔγκειτο στον ἀγῶνα «νά μαζέψει

τίς ἀρετές ὅλων τῶν ἁγίων». Δεύτερον, στήν τεράστια παιδεία του, κοσμική καί ἐκκλησιαστική, καρπό τῶν πολυετῶν σπουδῶν καί τῆς μεγαλοφυοῦς διανοίας του, ὅπως καί τῆς ἐφέσεώς του πρὸς τόν Θεό. «Μελέτησες καλὰ τή φύση τῶν ὄντων καί ἐξέτασες τό ἄστατο ὅλων τῶν δημιουργημάτων», σημειώνει ὁ ἅγιος Δαμασκηνός. Καί: «Ἐγίνες πλήρης ἀπὸ ὅλη τήν παιδεία, ὅχι μόνο τήν κάτω καί γήινη, ἀλλὰ πολύ περισσότερο τήν ἀνώτερη, γι' αὐτό καί φάνηκες στὸν κόσμῳ ὡς φῶς, Βασίλειε».

Ὁ ἅγιος ὑμνογράφος εἶναι εὐνόητο ὅτι δέν μπορεῖ νά μὴν ἀναφέρει τό ἔργο, πέ-
ραν τῆς διδασκαλίας καί τῆς ἁγίας βιο-
τῆς τοῦ Βασιλείου, μέ τό ὅποιο σφρά-
γισε τήν ἐποχή του ὁ ἅγιος καί ἔμεινε
χρυσό παράδειγμα στοὺς αἰῶνες: τήν
ἐλεήμονα προσφορά του στὸν συνάν-
θρωπο, ιδίως μέ τή «Βασιλειάδα». Ἡ
φιλανθρωπικὴ δράση του κατέστη πα-
ροιμιώδης. Θεωρεῖται «κανὼν», τύπος,
πρὸς τὸν ὅποιο στρέφουν τὰ βλέμματα
ὅλοι οἱ πιστοὶ στοὺς μετέπειτα αἰῶνες
μέχρι σήμερα, γιὰ νά κατανοοῦν τί ση-
μαίνει ἁγιότητα βίου συνδυασμένη μέ
ὀξυδέρκεια καί ἄνοιγμα καρδιᾶς. Κατά

Ὁ ἁγιασμός στὴ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων (δεκ. 1930)

τὸν Δαμασκηνό, «ἀναδείχτηκες, Βασί-
λειε, πατέρας τῶν ὀρφανῶν καί τῶν χη-
ρῶν ὑπερασπιστής, καί ὁ πλοῦτος γιὰ
τούς πτωχοὺς, ἡ παρηγοριά γιὰ τοὺς
ἀσθενεῖς καί ὁ κυβερνήτης τῶν πλουσί-
ων, τό στήριγμα τῶν γηρατειῶν, ἡ παι-
δαγωγία τῆς νεότητος καί ὁ κανόνας
τῆς ἀρετῆς τῶν μοναχῶν».

Κι ἂν σ' αὐτὰ προσθέσουμε καί τό
μαρτυρικό φρόνημα τοῦ ἁγίου, πού
κατ' ἐξοχὴν φάνηκε μέ τή σθεναρὴ στά-
ση του ἀπέναντι στὸν ἀλαζόνα ἑπαρ-
χο τοῦ αὐτοκράτορα, τὸν Μόδεστο, ὁ
ὁποῖος προκειμένου νά τὸν μεταπείσει
ἀπὸ τήν ἀλήθεια τῆς ὀρθοδοξίας, τὸν
ἀπειλῆσε μέ δήμευση τῆς περιουσίας,
μέ ἐξορία καί μέ αὐτὸν ἀκόμη τὸν θά-
νατο, καταλαβαίνουμε ὅτι μιλώντας γιὰ
τὸν ἅγιο Βασίλειο μιλάμε γιὰ ἅγιο πού
καί ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Μεγάλου εἶ-
ναι ἐλλιπής. Καί μπορεῖ νά μὴν ὑπῆρξε
μάρτυρας μέ τή συνήθη ἔννοια τοῦ ὄρου,
ὑπῆρξε ὅμως μάρτυρας στὴ συνείδηση
καί στό φρόνημα, ἔτοιμος νά δώσει καί
τὴ ζωή του γιὰ χάρι τῆς ἀληθοῦς πίστε-
ως. Ἰδοὺ πῶς ἐγκωμιάζει ὁ ἅγιος Δα-
μασκηνός τό μαρτυρικό αὐτό φρόνημά
του: «Υπέρμαχε τῆς Τριάδος Βασίλειε,
στάθηκες μπροστά σέ δικαστικό θρό-
νο, κινδυνεύοντας γιὰ τήν πίστη. Γιατί
δείχνοντας τήν ἀντίθεσή σου μέ γεν-
ναῖο φρόνημα, ντρόπιασες τὸν θυμὸ τοῦ
ἐπάρχου, ὁ ὁποῖος ὑπερηφανευόταν γιὰ
τὴν ἐξουσία τῆς ἀσέβειάς του. Καί ἐνῶ
ἀπειλοῦσε νά σοῦ βγάλει τὰ σπλάχνα,
ἐσὺ προτίμησες μέ προθυμία νά τό κά-
νει. Καί ἀφοῦ ἔγινες μάρτυρας ὡς τήν
προαίρεσή σου, πῆρες τό στεφάνι τῆς
νίκης ἀπὸ τὸν Χριστό».

Κυριακή τοῦ Ἀσώτου

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
πρ. Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοψυχιάτρου

Ἀδελφοί μου, σήμερα ἀκούσαμε γιά ἕναν ἄνθρωπο πού πείνασε τόσο, ὥστε ἔφτασε νά τρώει τήν τροφή τῶν γουρουνιῶν. Γιατί ὁ Χριστός μεταχειρίζεται αὐτή τήν εἰκόνα γιά νά μᾶς δείξει σέ τί κατάσταση μπορούμε νά βρεθοῦμε ὅλοι μας ὅταν μᾶς λείπει ὁ Θεός; Καί, κατόπιν, γιατί παρουσιάζει τήν εἰκόνα μέ τό γιορτινό τραπέζι γιά νά πανηγυρίσουν τήν ἐπιστροφή του στό σπίτι;

Δηλαδή, γιατί δίνει τόση σημασία στό φαγητό; Διότι ἡ πείνα εἶναι ἕνα δραματικό αἶσθημα, ἀφοῦ ἡ τροφή ἔχει θεμελιακή σημασία γιά τή ζωή μας. Καί ὁ Χριστός θέλησε νά μᾶς δείξει ὅτι, ἂν ξεχαστοῦμε μακριά Του, θά πεινάσουμε πνευματικά. Μέ ἄλλα λόγια, ἡ μετάνοια εἶναι ἡ ἐπίγνωση τῆς πείνας μας γιά Θεό, ὅταν κάποια στιγμή ξυπνήσουμε καί ἀρνηθοῦμε τά ὑποκατάστατα τά ὁποῖα εἴχαμε καταπιεῖ γιά νά ξεχάσουμε τήν ἀληθινή τροφή.

Ἀλλά ἀκούσαμε ἐπίσης καί γιά ἕναν εὐσπλαγχνο πατέρα, τόν Θεό καί κοινό Πατέρα μας. Αὐτός ἦταν ὁ χορηγός τῆς ἀληθινῆς τροφῆς. Κοντά Του χόρταινε ὁ ἄσωτος καί μακριά Του πεινοῦσε. Ἐπειδὴ ὑπῆρχε Αὐτός μπόρεσε τελικά νά βρεῖ τόν δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς.

Τί συμβαίνει σήμερα ὡς πρός τό θέμα τοῦ Θεοῦ-Πατέρα; Παρατηροῦμε ποικίλια περιπτώσεων.

Ὅρισμένοι συνάνθρωποί μας ζοῦν σάν νά μὴν ἔχουν καθόλου Πατέρα, δηλαδή ἀγνοοῦν τόν Θεό, ἢ θέλουν νά Τόν ἀγνοοῦν. Εἶναι πολύ κρῖμα, ὄντως, νά ἔχεις Κάποιον νά σέ ἀγαπᾷ καί ἐσύ νά μὴν τό γνωρίζεις. Ἡ νά ἔχεις πιστέψει φῆμες ὅτι Αὐτός δέν ὑπάρχει.

Ἄλλοι ζοῦν σάν νά ἔχουν πατέρα ὁ ὁποῖος ὅμως εἶναι κακός, ἀφοῦ ἡ εἰκόνα πού διατηροῦν γι' αὐτόν μέσα στήν ψυχή τους περιλαμβάνει ἕναν θεό πού τούς καταδιώκει καί τούς τιμωρεῖ, ἕναν θεό ὀργισμένο καί ἀπάνθρωπο. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, συχνά χωρίς νά φταῖνε, φαντάζονται ὅτι στό πατρικό σπίτι δέν ὑπάρχει θαλπωρή, ὅποτε ἡ περιπλανῶνται ἄστεγοι ἢ διαμένουν στό σπίτι χωρίς ποτέ νά σηκώσουν τό κεφάλι καί νά κοιτάξουν τό ἱλαρό βλέμμα τοῦ Πατέρα. Ἀγωνίζονται ἐξωτερικά νά ἐφαρμόζουν τά λόγια τοῦ Υἱοῦ Του, ἀλλά ἀγνοοῦν ὅτι Αὐτός εἶναι ὁ πρωτότοκος ἀδελφός τους πού θυσιάστηκε μέ τή θέλησή Του ὥστε καί αὐτοί νά ἀνήκουν σέ ἐκείνους πού θά κληρονομήσουν τή θεϊκή Του παρουσία. Ἔτσι μένουν στό σπίτι ἀλλά σάν ξένοι.

Καί ἄλλοι, ἐπίσης, ξέρουν πώς ἔχουν ἕναν καλό Πατέρα καί ἀπλῶς Τόν ἀπωθοῦν, δέν θέλουν νά Τόν σκέφτονται ἀκόμη, ἀναβάλλουν. Γιατί; Εἴτε τούς ἐλκύει τό νά ὑπηρετοῦν τά πάθη τους

είτε τούς απορροφᾷ ἡ ζωὴ μέ τούς περισπασμούς της είτε τούς ξεγελᾷ ἡ ιδιωτική θρησκευτικότητα πού ἔχουν κατασκευάσει. Μερικές φορές, μάλιστα, εἶναι σέ θέση νά ἐξηγήσουν πολύ καλά στούς ἄλλους γι' αὐτόν τόν καλό Πατέρα, ἀλλά οἱ ἴδιοι ἀρνοῦνται ἢ διστάζουν νά Τοῦ παραδώσουν τόν ἑαυτό τους ὥστε νά τόν ἀλλάξει. Αἰσθάνονται μέν ὅτι Τόν ἔχουν, ἀλλά δέν ἐπωφελοῦνται.

Καί, τέλος, ὑπάρχουν λίγοι πού ἀναγνωρίζουν τήν ἀπειρη ἀγαθότητά Του καί φιλοτιμοῦνται νά ἀγωνιστοῦν. Ἐπειδὴ δέν εἶναι τέλειοι, ὅπως ὅλοι μας ἄλλωστε, μετανοοῦν καί καταφεύγουν στήν ἀγκαλιά τοῦ Πατέρα. Ὅταν ξεγελαστοῦν, ὡς ἀδύναμοι ἄνθρωποι, καί φᾶνε τά ὑποκατάστατα τῆς ἀληθινῆς τροφῆς (τά ὁποῖα τούς ἀφήνουν πεῖνα καί πίκρα), συνέρχονται γρήγορα καί ἐπιστρέφουν στόν αἰώνιο Ἄρτο καί Οἶνο, στήν τράπεζα τῆς Εὐχαριστίας ἀλλά καί τῆς θεϊκῆς διδαχῆς.

Δέν εἶναι ἀναμάρτητοι, βέβαια, καί αὐτοί ἄσωτοι εἶναι. Ὅλοι ἄσωτοι εἴμαστε. Ἀλλά μιμοῦνται τόν ἄσωτο τῆς πα-

ραβολῆς ὁ ὁποῖος θυμήθηκε ὅτι ὁ πατέρας του εἶναι ὅλος ἀγάπη καί ὅτι στό σπίτι του ὑπάρχει χορταστική τροφή.

Ὁ ἥρωας τῆς σημερινῆς ἱστορίας, ἀδελφοί μου, ἀνακάλυψε ὅτι δέν εἶναι ἡ φυσιολογική κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου τὰ πάθη του. Ἔτσι, ἐκτός ἀπό τήν πεῖνα του γιά τροφή, πείνασε γιά νά ξαναγίνει γιός, ὁ ὁποῖος θά μετέχει στά καλά τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καί ἐμεῖς καλούμαστε νά πεινάσουμε τήν θεία υἱοθεσία, νά διψάσουμε τό νά αἰσθανθοῦμε παιδιά Του. Διότι εἴμαστε ἤδη παιδιά Του, ἀπλῶς δέν τό ζοῦμε πάντα μέ συνέπεια.

Ἀλλά ὑπάρχει καί ἄλλος γιός, πού εἶναι σάν νά μή ζῇ στό σπίτι του! Ἀμέτοχος ἀπό τή χαρά τῆς οἰκογένειας, ἐπειδὴ δέν συμμετέχει στήν ἀγάπη. Πρέπει νά ἀγαπᾷς γιά νά χαίρεσαι, εἶναι νόμος.

Ὁ ἕνας γιός σπατάλησε τή Χάρη (εὐτυχῶς πρόσκαιρα), ὁ ἄλλος ὀχυρώθηκε ἀπέναντι στή Χάρη. Εὐκολα καί τά δύο, τό δύσκολο εἶναι νά ἀφεθοῦμε στή Χάρη.

«Ἐλθὼν εἰς ἑαυτόν», λέει. Μόνο μέσω τῆς Χάρης βρίσκουμε τόν ἑαυτό μας. Ὁ μετανοημένος ἑαυτός εἶναι ἡ ἀρχὴ ἑνός θαύματος, τό πρῶτο βῆμα ἑνός ταξιδιοῦ, στό τέλος τοῦ ὁποῖου ὁ ἑαυτός θά λάμψει στά ἔσχατα μέσα στή Χάρη τοῦ Θεοῦ. Ξεκινᾶμε τό ταξίδι μέ αὐτὴ τή λαμπρὴ κατάληξη κάθε φορά πού συνειδητοποιοῦμε τήν ὑπαρξιακὴ μας πεῖνα. Κάθε φορά πού ἔχουμε τήν εἰλικρίνεια νά παραδεχτοῦμε ὅτι ὅλα τὰ ὑποκατάστατα πού μεταχειριζόμαστε στή ζωὴ μας (ἀπολαύσεις, ἐπιτυχία, χρήματα, δόξα κτλ) δέν εἶναι ἀληθινὴ τροφή.

Ἡ κατάδυση τοῦ Σταυροῦ στό Τουρκολίμανο (σημ. Μικρολίμανο), δεκ. 1960

Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XX) Ἡ συνοδικότητα στόν Ἅγιο Κυπριανό Καρθαγένης (δ)

Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας

Ἡ συνοδικότητα ἐντός τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Τά προηγούμενα τρία σημειώματα ἀσχολήθηκαν μέ τήν ἐπισκοπική συνοδικότητα ἡ ὁποία κατ' ἐξοχήν συναντᾶται στόν Ἅγ. Κυπριανό Καρθαγένης. Ἀσφαλῶς, ὅμως, δέν λείπουν ἀπό τά γραπτά του καί μαρτυρίες γιά τήν συνοδικότητα ἐντός τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτή ἐκφράζεται ἀπό τήν συλλογικότητα τῶν ἱερέων καί γενικά τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Στήν συνέχεια θά δοῦμε κάποια στοιχεῖα γιά τήν κοινοτική ἢ ἐκκλησιαστική αὐτή διάσταση τῆς συνοδικότητας, ὁλοκληρώνοντας ἔτσι τήν σπουδή μας στόν σημαντικό αὐτό Λατῖνο Πατέρα.

Ὁ Ἅγιος Κυπριανός μᾶς παρουσιάζει τήν ὁργάνωση μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τόν 3^ο αἰ. στη Βόρεια Ἀφρική: ἡ ἐκκλησιαστική δομή εἶναι κατ' οὐσίαν ἡ ἴδια μέ ἐκείνη τοῦ Ἅγ. Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, ἀποτελούμενη ἀπό τόν ἐπίσκοπο, τούς ἱερεῖς, τούς διακόνους καί τόν λαό (*plebs*). Ὁ Ἅγ. Κυπριανός, ἔχοντας ὡς κύρια μέριμνά του τήν ἐνότητα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, περιγράφει ποιά εἶναι ἡ ἀληθινή Ἐκκλησία ἀπέναντι στούς αἵρετικούς: συγκροτεῖται ἀπό ἕνα μοναδικό Ἐπίσκοπο ἐκλεγμένο κατὰ θεία πρόνοια, τούς ἱερεῖς ἐνωμένους μέ αὐτόν

διά τῆς ἱερατικῆς τιμῆς, καί τόν λαό τοῦ Χριστοῦ συνηγμένο ἐν ἐνότητι, συνδεδεμένο διά τῆς ἀγάπης πού χαρακτηρίζει τό ποίμνιο τοῦ Κυρίου (Ερ. 61, 3, 1). Ἡ θεώρηση μᾶς θυμίζει μία λειτουργική σύναξη, μέσα στήν ὁποία, ἐξ ἄλλου, φανερώνεται –γιά τόν Κυπριανό– ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα.

Ἐάν ἡ ἔκφραση «σύλλογος τῶν ἐπισκόπων», πού εἶδαμε στά προηγούμενα ἄρθρα μας, μᾶς ἐπιτρέπει νά ἀνασυνθέσουμε μία ὀρισμένη «ἐπισκοπική συλλογικότητα» στόν Ἅγιο Κυπριανό Καρθαγένης, μία ἄλλη μορφή συλλογικότητας, ἐκείνη τῶν ἱερέων, διαφαίνεται ἀκόμη πιό καθαρά. Ὁ Κυπριανός δέν χρησιμοποιοῦν τόν ὄρο σύλλογος (*collegium*) γιά νά δηλώσει τό σύνολο τῶν ἱερέων, ἀλλά ἕνα ἄλλο ὄρο, τήν στρατιωτική λέξη *coria*, πού σημαίνει *στράτευμα* ἢ *ὁμάδα*, καί τοῦτο μόνο μία φορά. Γιά τόν Κυπριανό –ὅπως καί γιά τόν Θεοφόρο Ἰγνάτιο– οἱ ἱερεῖς συγκροτοῦν ἕνα σύνολο, μία ὁμάδα (θα μπορούσαμε νά ποῦμε ἕνα «σύλλογο»), τό πρεσβυτέριο, ἄρρηκτα συνδεδεμένο μέ τόν ἐπίσκοπο, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ὡς ὁ προεδρεύων του. Πρέπει νά ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ συλλογικότητα τῶν ἱερέων διαφέρει ἀπό τήν «συλλογικότητα» τῶν ἐπισκόπων,

ὥς πρὸς τὸ ὅτι ἡ πρώτη ἔχει ὥς κέντρο ἢ κεφαλή της τὸν ἐπίσκοπο. Ἀντίθετα, ὁ «σύλλογος» τῶν ἐπισκόπων ἔχει ὥς ἐπίκεντρό του τὴν ὁμοφωνία καὶ ὁμονοιά τους.

Ἄν καὶ τὸ ἐπίθετο *ιερατικός* (*sacerdotalis*) ἐφαρμόζεται ἀναμφισβήτητα στους ἱερεῖς, τὸ ζήτημα τοῦ κατὰ πόσον οἱ πρεσβύτεροι μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἱερεῖς (*sacerdotes*) ἀπασχόλησε ἰδιαίτερώς τοὺς ἐρευνητές. Ἀναμφίβολα, συνδεδεμένοι μὲ τὸν ἐπίσκοπό τους –τόν κατ' ἐξοχὴν ἱερέα (*sacerdos*) τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας–, οἱ *presbyteri* συμμετέχουν στὴν τιμὴ τῆς ἱερωσύνης (*sacerdotalis honor*), ὅχι ὅμως ἀτομικά ἀλλὰ συλλογικά, ὥς *presbyterium* – ὅρος πού χρησιμοποιεῖται πολλές φορές ἀπὸ τὸν Κυπριανό. Ὁ δεσμός πού ἐνώνει τοὺς ἱερεῖς μὲ τὸν ἐπίσκοπό τους ἐκφράζεται καὶ ἀπὸ τὸν ὅρο πού ὁ ἐπίσκοπος Καρθαγένης χρησιμοποιεῖ σταθερά γι' αὐτούς: *compresbyteri*, δηλαδή *συν-πρεσβύτεροι*. Αὐτὴ ἡ ἔνωση μεταξὺ ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρων ἐκφράζεται κυρίως στὴ λατρεία. Οἱ ἱερεῖς εἶναι οἱ μόνοι ἀπὸ τὸν κλῆρο πού ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κάθονται στὰ ἔδρανα πλησίον τῆς ἐπισκοπικῆς καθέδρας, βοηθώντας τὸν ἐπίσκοπο κατὰ τὴν εὐχαριστιακὴ σύναξη.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι, στὴν ἐποχὴ του ἀκόμη, ὅλη ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία φαίνεται νὰ συνέρχεται σέ κοινὴ εὐχαριστιακὴ σύναξη, προεδρευομένη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο περιβαλλόμενο ἀπὸ τὸ *presbyterium* του. Ὅμως, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχαν καὶ περιπτώσεις, ὅπου, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἐπισκόπου ἢ ἐξ ἀνάγκης, οἱ ἱερεῖς προΐσταντο κατ' ἐξάιρεση τῆς Εὐχαριστίας ἢ ἄλλης

ἐορταστικῆς τελετῆς. Ὁ λειτουργικὸς ρόλος τοῦ *presbyterium*, ἔστω καὶ ἀναλογικά περιορισμένος, παραμένει θεμελιώδης.

Πέρα ἀπὸ τὸν λειτουργικὸν ρόλο, φαίνεται ὅτι οἱ ἱερεῖς ἔχουν ἐπίσης κατηχητικὸ καὶ συμβουλευτικὸ ρόλο. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ πού γράφει ὁ Κυπριανός, ὄντας μακριὰ ἀπὸ τὴν ἔδρα του, στοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς διακόνους τῆς ἐπισκοπῆς του: «Ὅσον ἀφορᾷ ἐκεῖνο πού μοῦ ἔγραψαν οἱ συμπρεσβύτεροί μας Δονᾶτος, Φορτουνᾶτος, Νοβᾶτος καὶ Γόρδιος, ἐπειδὴ εἶμαι μόνος, δέν μπόρεσα νὰ τοὺς ἀπαντήσω, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀρχιερατείας μου ἔθεσα ὥς κανόνα στὸν ἑαυτό μου νὰ μὴν διαχειρισθῶ κανένα θέμα μόνο κατὰ τὴν προσωπικὴ μου κρίση, χωρὶς τὴ συμβουλὴ σας (*consilio vestro*) καὶ χωρὶς τὴν συναίνεση (*consensu*) τοῦ λαοῦ (*plebis*)» (Ep. 14, 4. Βλ. καὶ Ep. 19, 2). Ἐννοεῖται, βέβαια, ὅτι ἡ συμβουλὴ τῶν ἱερέων δέν εἶναι δεσμευτικὴ, ἀφοῦ ὁ ἐπίσκοπος διατηρεῖ πάντοτε τὴν ἐλευθερίαν τῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς ἀποφάσεως. Στίς ἐπιστολές τοῦ Ἀγίου, φαίνεται ὅτι τὸ πρεσβυτέριο συμμετέχει στὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας (π.χ. στὸν ὀρισμὸ κατώτερου κλήρου), χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουμε σαφεῖς πληροφορίες γιὰ τὸν ἀκριβὲς τρόπο.

Ἐπιπλέον, πολυάριθμες μαρτυρίες πιστοποιοῦν τὴν παρουσία τῶν ἱερέων, πού συνοδεύουν τοὺς ἐπισκόπους, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπισκοπικῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν δικαίωμα ψήφου. Αὐτό, ὥστόσο, δέν σημαίνει ὅτι ἱερεῖς καὶ λαϊκοί

δέν ἔχουν φωνή. Ἡ ὀργανική σύζευξη ὁμόνοιας ἐπισκόπων καί ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας πού καλεῖται νά ἐνσαρκώνει μία σύνοδος προϋποθέτει ὅτι ἡ συμφωνία τῶν ἐπισκόπων ἀντιπροσωπεύει ἢ ἐκφράζει τήν συμφωνία τῆς ἐκκλησιακῆς κοινότητας. Ὅπως σημειώνει ὁ ἱστορικός G. Ruggieri, «στόν Κυπριανό, δέν ὑπάρχει συμφωνία ἐπισκόπων (*consensus episcoporum*) χωρίς συμφωνία ὅλων καί σύμπνοια ἢ ἔγκριση τοῦ λαοῦ (*consensus omnium et suffragium populi*)»¹.

Ἡ σημασία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας φαίνεται καί στήν θεώρηση πού ἔχει ὁ Ἅγιος Κυπριανός γιά τήν ἀποστολική διαδοχή τοῦ ἐπισκόπου, θέμα πού σχετίζεται ἔμμεσα μέ τό ζήτημα τῆς συνοδικότητας. Σέ ἀντίθεση μέ τόν μέντορά του Τερτυλλιανό, ὁ ἐπίσκοπος Καρθαγένης ὁμιλεῖ γιά τήν ἀποστολική διαδοχή τῶν ἐπισκόπων, ἡ ὁποία, ὅμως, δέν σημαίνει ἀπλῶς μία ἀλυσίδα χειροτονιῶν, ἀνεξάρτητα ἀπό αὐτό πού, στήν ἐποχή μας, θά ὀνομάσει ὁ μακαριστός Ἰωάννης Περγάμου «διαδοχή τῶν κοινοτήτων».

Ἡ τοπική εὐχαριστιακή κοινότητα, ἡ Ἐκκλησία δηλαδή, εἶναι ὁ σύνδεσμος ἀνάμεσα στούς ἀποστόλους καί τούς ἐπισκόπους: ὁ κάθε ἐπίσκοπος εἶναι διάδοχος τῶν ἀποστόλων διαμέσου τῆς Ἐκκλησίας του (βλ. Ep. 75, 6, 1). Εἶναι πολύ χαρακτηριστικό αὐτό πού τονίζει ὁ Κυπριανός γιά τόν σχισματικό Νοβατιανό: παρ' ὅτι χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Ρώμης ἀπό κανονικούς ἐπισκόπους, ἐντούτοις, ὅπως γράφει ὁ Ἅγιος, «δέν εἶναι διάδοχος κανενός» (*nemini succedens*) καί δέν προέρχεται παρὰ μόνο ἀπό τόν

ἑαυτό του (Ep. 69, 3, 2 καί 69, 5, 1). Ἡ χειροτονία δέν ἐξασφαλίζει, *ipso facto*, ἀπό μόνη της, τήν ἀποστολική διαδοχή. Χρειάζεται ἡ κοινωνία μέ τήν κανονική ὀρθόδοξη κοινότητα, καί μέ τούς ἄλλους ἐπισκόπους, πού εἶναι οἱ κεφαλές τῶν κοινοτήτων. Γι' αὐτό ἡ ἐπισκοπική χειροτονία (ὅπως ἐκείνη πού ἔλαβε ὁ Νοβατιανός) πρέπει νά γίνει ἐντός τῆς Ἐκκλησίας, γιά νά εἶναι ἔγκυρη· ἂν δέν γίνει ἐκεῖ, ἡ διαδοχή δέν ὑπάρχει πια.

Ἐπομένως, γίνεται φανερό ὅτι, ἀκόμα κι ἂν ὁ Κυπριανός ἀνυψώνει τόν ἐπίσκοπο ὡς φορέα τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, αὐτό γίνεται μέσα καί μαζί μέ τήν κοινότητα (δηλαδή μέσα στήν Ἐκκλησία), πού παραμένει καί ἡ ἴδια φορέας τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς. «Ὅλα συμβαίνουν γι' αὐτόν ὡς ἂν ἡ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἔχει τήν εὐθύνη ὁ ἐπίσκοπος, νά γνωρίζει συγχρόνως δύο συμπληρωματικές καταστάσεις: νά εἶναι πλήρως ἀνεπτυγμένη σέ ὅλον τόν συνηγμένο λαό της, καί συγχρόνως νά ἀνακεφαλαιώνεται στό πρόσωπο τοῦ ἐπισκόπου της»². Συμπερασματικά, πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος δέν εἶναι ἀσφαλῶς τό πᾶν μέσα στήν Ἐκκλησία, οὔτε ὅλη ἡ Ἐκκλησία. Ὅπως γράφει ὁ Ἅγιος Κυπριανός, «ἡ Ἐκκλησία εἶναι θεμελιωμένη πάνω στόν ἐπίσκοπο, στόν κλῆρο καί σέ ὅλους τούς πιστούς».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. G. Ruggieri, "À propos des synodes: l'histoire nous interroge", *Recherches de Science Religieuse* 106 (2018). 2. Poirier Michel, "Évolution du vocabulaire chrétien latin du sacerdoce et du presbytérat des origines à saint Augustin", *Bulletin de la Société Nationale des Antiquaires de France*, 1997, σ. 240.

Ἡ ἀρχή τῆς ἐλευθερίας τοῦ προσώπου στήν Ποιμαντική

Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου-Γρηγορίου Τύμπα
Ἱατροῦ, Δρος Ψυχανάλυσης

Συνεχίζουμε τήν πνευματική περιήγηση στήν ὑψηλή ἀποστολή τῆς Ποιμαντικῆς ἐπιστήμης, ὡς «τέχνης τεχνῶν καί ἐπιστήμης ἐπιστημῶν», πρός ἀνάπτυξη τῶν τρόπων ἐκείνων μέ τούς ὁποίους θά συνδεθεῖ ὁ πιστός μέ τήν Ἐκκλησία, «ἕως οὗ μορφωθῇ ὁ Χριστός» ἐντός του (Γαλ 4,19). Στήν ποιμαντική πράξη, στήν «ἐφηρμοσμένη θεολογία» τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀναπτύσσεται ἀναπόδραστα ἡ σχέση πατρότητος καί υἱοθεσίας, ἡ ὁποία εἶναι κομβική καί θεμελιώδης. Καθώς ὁ ποιμένας στηρίζεται στήν βασιική ποιμαντική ἀρχή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀναφορᾶς καί ἀνάδειξης τῆς μυστηριακῆς διάστασης τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου, ἔρχεται σέ κοινωνία μέ τούς πιστούς ὅχι μόνον στό ὄντολογικό, ἀλλά καί στό ψυχολογικό καί σωματικό ἐπίπεδο. Ἔτσι ἄπτεται καί τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Ἀποδεχόμενος τόν ρόλο του ὡς ἀντιπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμο τοῦτο, καλεῖται νά ἀντιληφθεῖ κατὰ πρῶτο λόγο καί τίς ὑπαρξιακές ἀρχές μέ τίς ὁποῖες λειτουργοῦν οἱ συνάνθρωποί του, ἀνεξαρτήτως τῶν «πιστεῦω» τους. Ὅφειλε νά σέβεται τήν ἐλεύθερη βούλησή τους, ἡ ὁποία εἶναι τό ἀνώτερο δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο.

Στήν ἐποχή μας, ὅπου τά ἀνθρώπινα δικαιώματα, παρὰ τίς κατάφωρες παραβάσεις τους, ὑποστηρίζονται περισσότερο παρὰ ποτέ, ὁ σεβασμός τῆς ἐλευθερίας καί τῶν πνευματικῶν ἀντιλήψεων τοῦ κάθε προσώπου ὀφείλει νά εἶναι ὑψιστή προτεραιότητα τοῦ ποιμένου. Τό κάλεσμα πρός τήν αἰώνια ζωή πού ἐπαγγέλλεται ἡ Ἐκκλησία ἀπευθύνεται στά πλέον εὐγενῆ χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δέν μπορεῖ ἐπομένως νά ἔχει κανένα ἴχνος καταναγκασμοῦ ἢ προσηλυτιστικοῦ χαρακτήρα. Ὅφειλε νά βασιίκεται στήν ἀποδοχή τῆς μοναδικότητος κάθε προσώπου. Ἐγκεῖται στήν ἐλεύθερη βούληση καί μόνον ἡ ἀνάληψη τῆς σταυρικῆς ὁδοῦ κατὰ τό «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἔλθεῖν, ἀπαρνησάτω ἑαυτόν, ἀράτω τόν σταυρόν αὐτοῦ καί ἀκολουθεῖτω μοι» (Μάρκ 8,34). Μόνον σέ αὐτή τήν βάση τῆς κατανόησης τῆς ἐλευθερίας καί τῶν ἰδιαιτεροτήτων τοῦ κάθε προσώπου μπορεῖ νά κατανοηθεῖ ἡ δυναμική τῆς «ἀκρίβειας» καί τῆς «οἰκονομίας», καθὼς συχνά αὐτές τοποθετοῦνται στό ἀξιακό σύστημα ὀρισμένων ποιμένων ὑπεράνω –δυστυχῶς– καί ἀπό τήν ἀνθρώπινη ἐλευθερία.

Ἄν ἡ ἀρχή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀναφορᾶς παραπέμπει περισσότερο στόν

κάθετο ἄξονα τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου, ἡ ἀρχή τοῦ σεβασμοῦ τοῦ προσώπου ἀναφέρεται στὸν ὀριζόντιο. Ὁ ποιμένας καλεῖται νὰ ἐργαστεῖ γιὰ τὴν πρόσληψη τῶν προσωπικῶν ἰδιαιτεροτήτων τῶν πιστῶν μέ σκοπὸ τὴν μεταμόρφωσή τους σὲ ἀρετές ἐν Χριστῷ – κάτι ποῦ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία θεωρεῖ ὅτι μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μόνον «ἐν ἐλευθερίᾳ»¹. Ἡ πρόσληψη τῶν ἰδιαιτεροτήτων τοῦ κάθε ἀνθρώπου συνάδει μέ τὴν θεολογικὴ ἀρχή τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου, «τὸ ἀπρόσληπτον καὶ ἀθεράπευτον»². Ἄν καὶ αὐτὸ ἀναφέρεται βασικά στὴν ἀνθρώπινη φύση τὴν ὁποία προσέλαβε ὁ Λόγος, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἀναφέρεται καὶ στοὺς πνευματικούς τρόπους μέ τοὺς ὁποίους ὁ ποιμένας θὰ πασχίσει νὰ ἐργαστεῖ σεβόμενος τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ὥστε νὰ συνδεθεῖ μέ τὸν ἕνα Λόγο, μέσα στὴν Τριαδική ἀγάπη. Καλεῖται ὁ ποιμένας νὰ ἐμπνεύσει τοὺς ἰδιαίτερους τρόπους τῶν ἀρετῶν γιὰ κάθε πιστό, μέ ἀπώτερο στόχο τὴν ἐν Χριστῷ «πρόσληψη» καὶ μεταμόρφωσή του. Ὁ σεβασμὸς τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας ἐπίσης τὸν βοηθεῖ νὰ μὴν ἀναπτύσσει ψυχολογικὲς σχέσεις προσκόλλησης, ἀλλὰ πνευματικούς δεσμούς πρὸς μύηση στὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ποιμαντικὴ πράξη ὀφείλει ἔτσι νὰ εἶναι μία διαρκὴς κένωση, χωρὶς ἴχνος αὐταρέσκειας καὶ προσωπικῶν φιλοδοξιῶν.³

Μέσα στό πνεῦμα τῆς συναίνεσης καὶ τῆς ἐνεργοποίησης τῆς ἐλεύθερης βούλησης τοῦ πιστοῦ μέλους, ὁ σεβασμὸς τοῦ προσώπου ἐπεκτείνεται ὅχι μόνον στό ψυχολογικό, ἀλλὰ καὶ στό κοινωνι-

κό καὶ πολιτισμικό ἐπίπεδο. Ἔχει εἰπωθεῖ σοφά, ὅτι τὸ ποιμαντικὸ ἔργο εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐφαρμόζεται στὴν κάθε περίπτωση, μέ τρόπο ὥστε οἱ εἰδικότερες ἀρχές τῆς «ἀναλογίας, ἱστορικότητας καὶ προσαρμογῆς στίς κοινωνικὲς συνθήκες»⁴, νὰ ὑπηρετοῦν τὴν μοναδικὴ ἰδιαιτερότητα κάθε προσώπου. Προφανῶς, σὲ καμμία περίπτωση ἡ ποιμαντικὴ πράξη δέν μπορεῖ νὰ καταστεῖ ἕνα «κλειστό κύκλωμα» ἐφαρμογῆς κανόνων, ἀδιαφορώντας γιὰ τὸν ἀντίκτυπο τους στὴν εὐρύτερη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ποιμαντικὴ δέν ἐπιβάλλει τὰ πρέπει ἀλλὰ ἐργάζεται γιὰ τὰ ὑγιὴ θέλω τοῦ ἀτόμου πρὸς πρόοδο σὲ κάθε κατεύθυνση. Ὁ σεβασμὸς τῆς ἐλεύθερης βούλησης τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου εἶναι ἐπομένως ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, καθ' ὅσον ὅλα βασίζονται στὴν ἀρχὴ τῆς συνεργίας τῆς θείας βουλῆς μέ τὴν ἀνθρώπινη θέληση.

(συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Γαλ 5,13: «ὁμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί». 2. Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ἐπιστολὴ 101, Πρὸς Κληδόσιον, PG 37:181. 3. Λουκ 17,10: «οὕτως καὶ ὑμεῖς, ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοι ἐσμεν, ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν». 4. Βασ. Καλλιμαχίανης, «Ἡ Πνευματικὴ Πατρὸτητα», στὸν τόμο *Τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης, Πρακτικὰ Ζ' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων* (Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη 12), Ἀθήνα: Κλάδος Ἐκδόσεων Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας ΕΕ 2006, σ. 216.

Βασιλική πύλη - Βῆμα ἅγιον

π. Χρυσοβαλάντη Θεοδώρου

προϊστ. Ἱ.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἁγ. Στεφάνου Ἀττικῆς, Δρος Λειτουργικῆς

Βασιλική Πύλη. Ὡς λέγεται παλαιά ἡ Πύλη ἀπὸ τὴν ὁποία ἔμπαινε ὁ βασιλιάς στὸν ναὸ τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ βρισκόταν στὸν νάρθηκα. Περί Βασιλικῆς πύλης γίνεται λόγος, σὲ δεκάδες μοναστηριακά Τυπικά πού δίνουν αὐτό τὸ ὄνομα στὴν πύλη πού συνδέει τὸν νάρθηκα μέ τὸν κυρίως ναὸ, ἡ ὁποία μάλιστα εἶναι μόνο ἡ κεντρική καὶ ὄχι τυχόν πλάγιες. Τὸ κλείσιμο τῆς θύρας αὐτῆς (μέ βῆλα), ὅπως συναντᾶται καὶ στὴν σύγχρονη ἀγιορειτική πράξη, προσδιορίζει τὴ σύναξη (δὲν μποροῦν νὰ χωρέσουν ἐδῶ οἱ σχετικές ἀναφορές). Σήμερα, ἔτσι ὀνομάζεται ἡ κεντρική θύρα τοῦ Τέμπλου πού ἐπίσης λέγεται καὶ Ὡραία Πύλη.

Βῆλον. Ἀπὸ τὴ λατινική λέξη *velum* πού σημαίνει παραπέτασμα, αὐλαία, πέπλο, κουρτίνα. Στὴν ἐκκλησιαστική γλῶσσα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας σήμαινε τὸ παραπέτασμα πού ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὴν καθιέρωση τοῦ εἰκονοστασίου (τέμπλου), γιὰ νὰ καλύπτει κάποιες ὥρες τῆς θείας λειτουργίας τὴ θεὰ πρὸς τὴν Ἁγία Τράπεζα καὶ γενικά πρὸς τὸ Ἱερό Βῆμα. Χωρίζονταν στὴ μέση συνήθως, γιὰ νὰ ἀνοίγουν ὅταν ἔπρεπε τὰ δύο μέρη του. Μετά τὴν καθιέρωση τοῦ Τέμπλου (γιὰ πνευματικούς λόγους) τὰ βῆλα καταργήθηκαν καὶ θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ὡς κατάλοιπά τους τὰ κα-

λύμματα τῶν Δισκοπότηρων. Τὸ ὄνομα καταπέτασμα ἔχει τὴν ἀρχὴ του στὴν *Καينὴ Διαθήκη* ἀπὸ «τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ» (Ματθ. 27:51) καὶ ἀναφέρεται στὸν ναὸ τοῦ νόμου. Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, δίνοντας τὴ μαρτυρία τους γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καὶ χρῆση τῶν βῆλων, τὰ ὀνομάζουν: «καταπέτασμα» (Γρηγόριος Θεολόγος, Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως Μ. Βασίλειος, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας), «Ἀμφίθουρα» (Ἰωάννης Χρυσόστομος), «Βασιλικά καταπετάσματα» (Θεοδώρητος Κύρου). Ἀργότερα, τὰ βῆλα ἐπεκτάθηκαν γιὰ τὴν κάλυψη καὶ διακόσμηση τοῦ κιβωρίου πού στέγαζε τὴν Ἁγία Τράπεζα. Ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τέσσερα ὁμοιόμορφα τεμάχια καὶ κρεμόταν ἀπὸ ἓνα σέ καθεμιὰ πλευρά τοῦ κιβωρίου, γι' αὐτό καὶ ὀνομάζονταν «τετράβηλα» ἢ «τετράβηλον», «Βασιλικά καταπετάσματα». Πολλές φορές ὑπῆρχαν βῆλα καὶ στό Τέμπλο καὶ στό κιβώριο. Τὰ βῆλα καταργήθηκαν κατὰ τὸν 14^ο αἰ. καὶ τὴ θέση τους πήραν οἱ εἰκόνες.

Θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν πολλές λειτουργικές ἀναφορές γιὰ τὴ χρῆση τῶν βῆλων. Ἀρκούμεστε σὲ αὐτὴν τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ Α΄ Κωνσταντινουπόλεως (715-730), ὅτι βῆλο καὶ βημόθυρα κλείνουν μετὰ τὴ μεγάλη εἴσοδο καὶ ἀνοίγουν στό «Στῶμεν καλῶς...» (Ἱστορία ἐκκλησιαστική, PG 98:425D, 428B).

Βῆμα ἅγιον ἢ Ἱερόν. Εἶναι τό ἀνατολικότερο ἀπό τὰ τρία μέρη τοῦ ναοῦ (Πρόναος - Κυρίως ναός - Ἱερό Βῆμα) καί χωρίζεται ἀπό τόν κυρίως ναό, τώρα μέν μέ τό Εἰκονοστάσιο ἢ Τέμπλο, τήν παλαιότερη ἐποχή ὅμως μέ κιγκλίδωμα χαμηλό καί τὰ βῆλα. Συνήθως, ἔχει τρεῖς πύλες μεταβάσεως πρὸς αὐτό, τή μεσαία, πού λέγεται καί Ὡραία Πύλη, καί τίς δύο πλάγιες (Βόρεια καί Νότια) καί εἶναι ὑπερυψωμένο σέ σχέση μέ τόν ὑπόλοιπο ναό κατὰ δύο ἢ τρία σκαλοπάτια. Τά ὀνόματα πού ἐπίσης δόθηκαν στό Βῆμα εἶναι: «Θυσιαστήριο», «Ἄδυτα», «Ἅγια τῶν Ἁγίων» (προφανῶς ἀπό ἐπίδραση τοῦ ναοῦ τοῦ νόμου), «ἄβατον», «Ἱερά Ταμεῖα» κλπ. Στήν ἀρχή, ὁ χώρος ἦταν ἐνιαῖος καί περιελάμβανε τήν Ἁγία Τράπεζα καί πίσω ἀπό αὐτήν τό σύνθρονο (θρόνους τοῦ ἐπισκόπου καί τῶν πρεσβυτέρων) ἀργότερα ὅμως, χωρίσθηκε στά τρία, στό βόρειο τμήμα τῆς Προθέσεως καί στό νότιο τοῦ Διακονικοῦ γιά τήν καλύτερη λειτουργικότητά του. Στό μεσαῖο μέρος παρέμεινε ἡ Ἁγία Τράπεζα καί στήν κόγχη πίσω, τό σύνθρονο.

Σύμφωνα μέ τίς Ἀποστολικές Διαταγές, τό Βῆμα δέν διαχωρίζοταν ἀπό τόν ὑπόλοιπο ναό, ἀπό τόν 4^ο αἰ. ὅμως, ἄρχισε νά κατασκευάζεται κάποιο χαμηλό χώρισμα, τὰ λεγόμενα κάγκελα ἢ κιγκλίδες ἢ δρύφακτα. Ἡ εἴσοδος στό Βῆμα ἐπιτρεπόταν μόνο στούς Κληρικούς (Σύνοδος Λαοδικείας, Κανόνες 19 καί 44).

Στήν ἀρχή, στήν Ἀνατολή εἶχε ἐπιτραπεί ἡ εἴσοδος στούς αὐτοκράτορες (βλ. Θεοδώρητου Ἐκκλ. Ἱστορία 5, 17), ὅμως ἀπό τότε πού ὁ Ἀμβρόσιος ὑπέδειξε στόν Μέγα Θεοδόσιο ὅτι «τά

ἐντός εἶναι βατά μόνο στούς ἱερεῖς καί σέ ὅλους τούς ἄλλους εἶναι ἄδυτα καί ἀνέγγιχτα», ἐπιφυλάχθηκε θέση γιά τόν αὐτοκράτορα μπροστά ἀπό τὰ δρύφακτα (Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστ. 7,25). Καί ἐπικράτησε στήν Ἀνατολή οἱ αὐτοκράτορες μόνο κατὰ τήν ἡμέρα τῆς στέψεώς τους νά εἰσέρχονται στό Βῆμα καί νά κοινωνοῦν, ἀμέσως μετά τούς Διακόνους, ὅχι ὅμως ἐπάνω στήν Ἁγία Τράπεζα, ἀλλά ἐπάνω σέ ἓνα μικρό τραπέζι, δίπλα ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα. Καί σέ τακτές ἐπίσης ἡμέρες τοῦ ἔτους, πού ὑπῆρχε συνήθεια νά προσφέρουν δωρεές, ἐπιτρεπόταν νά εἰσέρχονται καί πάλι στό Βῆμα, γιά νά ἀποθέτουν ἐπάνω στό θυσιαστήριο τίς δωρεές τους (Κανὼν 60 τῆς ἐν Τρούλλῳ, Κ. Πορφυρογέννητου).

Ὑπῆρχε ὅμως περίπτωση κατὰ τήν ὁποία οἱ λαϊκοί ἔμπαιναν στό Βῆμα. Καί αὕτη ἦταν ὅταν ἔρχονταν νά κοινωνήσουν. Καί γιά μέν τούς νεοφώτιστους, ἐπικρατοῦσε ἡ συνήθεια ὥστε τήν πρώτη τους κοινωνία νά τή δέχονται μέσα στό θυσιαστήριο (Γρηγορίου Θεολόγου). Ὅσο γιά τούς ἄλλους, μόνο σέ μερικά μέρη ἐπικράτησε αὕτη ἡ συνήθεια πού ἐπέτρεπε ἀκόμη καί στίς γυναῖκες νά κοινωνοῦν μέσα στό Ἱερό Βῆμα (Διονυσίου Ἀλεξανδρείας Κανόν).

Σέ κάθε ἄλλη περίπτωση ἀπαγορευόταν αὐστηρά νά εἰσέρχονται οἱ λαϊκοί στό Βῆμα καί μάλιστα οἱ γυναῖκες (Σύνοδος Λαοδικείας, Κανὼν 44). Ἀπαγορεύτηκε ἐπίσης, πολύ αὐστηρά, νά εἰσάγονται ἐντός τοῦ Βήματος μέλι, γάλα, κρέας, σίκερα κ.λπ (Γ' Κανὼν Ἁγίων Ἀποστόλων, Θ. Βαλσαμῶνος, PG 137: 40).

VII. Ἡ ἀποστολή στή Μοραβία

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἀγίων Ἀναργύρων Ψυρρή

Ἡ ἄφιξη τῆς ομάδος στή Βενετία δέν μπόρουσε νά περάσει ἀπαρατήρητη. Ἡ φήμη τοῦ ἐγχειρήματος στή Μεγάλη Μοραβία καί Παννονία προέτρεχε, καθώς καί οἱ κατηγορίες γιά αἵρετική ἀπόκλιση, ὅτι δηλ. λειτουργοῦσαν στήν σλαβική γλῶσσα, ἀπαράδεκτη σύμφωνα μέ τό δόγμα τῆς τριγλωσσίας. Οἱ δύο ἀδελφοί βρέθηκαν κατηγορούμενοι στήν τοπική σύνοδο καί ἀνεπιτυχῶς προσπάθησαν νά πείσουν γιά τήν ὀρθότητα τῆς χρήσεως τῶν διαφόρων γλωσσῶν στήν λατρεία σύμφωνα μέ τά ἔθιμα τῆς Ἀνατολῆς.¹ Εὐτυχῶς, ὅμως, γιά τήν ἱεραποστολική ομάδα, διότι ἐπείγουσα παπική πρόσκληση τοῦς καλοῦσε στήν Ρώμη, ὅπου ἀφίχθηκαν ἀρχές Δεκεμβρίου 867. Ὁ πάπας Νικόλαος (858-867), ὁ ὁποῖος τοῦς εἶχε προσκαλέσει, δυστυχῶς πέθανε στίς 7 Νοεμβρίου 867 καί ἔτσι τοῦς ὑποδέχθηκε ὁ νέος πάπας Ἀνδριανός Β' (867-872), ὁ ὁποῖος μόλις εἶχε ἐκλεγεί.

Ἡ ἀποδοχή τῆς προσκλήσεως προφανῶς δέν ἦταν ἄσχετη μέ τίς ἀλλαγές πού εἶχαν ἐπισυμβεῖ στήν Κωνσταντινούπολη μέ τήν ἄνοδο νέας δυναστείας ὑπό τόν Βασίλειο Α' Μακεδόνα (867-886), τήν ἀποπομπή τοῦ πατριάρχου Φωτίου καί τήν ἐπάνοδο τοῦ Ἱγνατίου (867). Ἡ ἀλλαγή στόν θρόνο τῆς Ρώ-

μης συνιστοῦσε θετική ἀλλαγή, καθότι ἡ αὐταρχική καί «αὐτοκρατορική» πολιτική τοῦ Νικολάου Α' εἶχε φέρεи τίς σχέσεις μέ τήν Νέα Ρώμη στό ναδίρ μέ ἀποκορύφωμα τήν ρήξη γιά τό λεγόμενο «Βουλγαρικό» τό 865.²

Ὁ νέος πάπας Ἀνδριανός περιέβαλε μέ ἐμπιστοσύνη τοῦς δύο ἱεραποστόλους, καθώς εἶχαν τήν ἀμέριστη ὑποστήριξη τοῦ ἐλληνομαθοῦς παπικοῦ βιβλιοθηκαρίου Ἀναστασίου³. Ἐπεδοκίμασε τήν τέλεση τῆς λατρείας στήν σλαβική καί ἐπέτρεψε τήν χειροτονία κληρικῶν. Σέ λειτουργία, μάλιστα, πού ἔλαβε μέρος καί ὁ πάπας, μετά τήν χειροτονία τοῦ Μεθοδίου καί τριῶν ἄλλων μαθητῶν, λειτουργήσαν στήν σλαβική! Ὅπως δὲ ποτε θά βελτίωσε τήν ἀτμόσφαιρα καί ἡ δωρεά στήν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, ἐπισκόπου Ρώμης, πού εἶχαν βρεῖ στήν Χερσῶνα καί ἔκτοτε, ὡς εὐλογία μετέφεραν πάντοτε μαζί τους.

Στίς 14 Φεβρουαρίου 869, μετά ἀπό σύντομη ἀσθένεια ἐξεδήμησε εἰς Κύριον ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκάρε μοναχός μετονομασθεῖς σέ Κύριλλο. Ἐνταφιάσθηκε στόν παλαιό ναό τοῦ ἁγίου Κλήμεντος καί ἐξαρχῆς κατετάγη ἀπό τόν λαό στήν χορεία τῶν ἁγί-

ων, γι' αυτό και φιλοτεχνήθηκε άμέσως ή εικόνα του και τοποθετήθηκε επάνω από τόν τάφο του⁴.

Η παρουσία του Κυρίλλου στην Ρώμη πρέπει νά προκάλεσε σοβαρή αίσθηση στους πνευματικούς κύκλους, ιδιαιτέρως μέ τόν πιό διάσημο λόγιο τής εποχής, τόν Άναστάσιο Βιβλιοθηκάριο. Για πρώτη φορά έγιναν γνωστά, άπό τόν Κύριλλο, στην Ρώμη ολοκληρωμένα τά συγγράμματα του Διονυσίου Άρεοπαγίτου⁵.

δ) Η δράση του Μεθοδίου στην Παννονία

Στήν Ρώμη ό Μεθόδιος παρέμεινε για μερικούς μήνες ακόμη, μετά τόν ένταφιασμό του Κυρίλλου. Ο βιογράφος του Μεθοδίου μάς πληροφορεί για τό αίτημα του ήγεμόνος Κότσελ νά μεταβεί στην Παννονία τό θέρος του 869. Άργότερα ό Κότσελ θά ξαναστείλει τόν Μεθόδιο στην Ρώμη συνοδευόμενο άπό όμάδα ευγενών μέ τό αίτημα νά χειροτονηθεί επίσκοπος. Τό αίτημα του Κότσελ συνδέεται μέ τήν ίδρυση ιδιαίτερης σλαβικής Έκκλησίας, προφανώς θά σχετιζόταν στην άρχή μέ τό πρόσωπο του Κυρίλλου, αλλά μέ τήν έκδημία του έπρεπε νά αναπροσαρμόσει τό αίτημά του, γι' αυτό επανέρχεται μέ τήν άποστολή πρεσβείας στον πάπα για τόν Μεθόδιο. Πράγματι, ό πάπας Άνδριανός ανταποκρίνεται στην επιθυμία του Κότσελ και όχι μόνον χειροτονεί τόν Μεθόδιο επίσκοπο, αλλά τόν εφοδιάζει και μέ τήν καταπληκτική «βουλλα», δηλ. επίσημο παπικό γράμμα, τήν γνωστή ως *Gloria in Excelsis Deo*, μέ τήν όποία όρίζει τόν

Μεθόδιο διδάσκαλο όλων των Σλάβων, Μοραβίας, Παννονίας, Νίτρας.⁶ Έδρα τής άρχιεπισκοπής όρίσθηκε τό Σίρμιο «στόν θρόνο του άγίου άποστόλου Άνδρονίκου». Τό κέρδος του Ρώμης ήταν πολλαπλό, διότι ενώ φάνηκε νά ικανοποιεί τό αίτημα του Κότσελ, ουσιαστικά μπόρεσε νά οικειοποιηθεί τό έργο στους Σλάβους και νά τό ποδηγετήσει, άφου όρισε τόν Μεθόδιο, «παπικό λεγάτο» σέ όλη τήν Μοραβία και Παννονία.

Η κατάσταση του Μεθοδίου στην σλαβική άρχιεπισκοπή δέν ήταν εύκολα άποδεκτή άπό τόν γερμανικό κλήρο, άφου μάλιστα οι πολιτικές συνθήκες είχαν αλλάξει υπέρ αυτού. Οι διακυμάνσεις των σχέσεων των ήγεμονιών αυτών μέ τους Φράγκους τής Γερμανίας, αλλά και ό ανταγωνισμός του πάπα και του Γερμανού αυτοκράτορος, είχαν άμεσο αντίκτυπο στό έργο του Μεθοδίου. Στίς άρχές του 870 ό άνεπιός του Ραστισλάβου, Σβατοπλούκ, άποσπάσθηκε άπό τόν θείο του και έγινε ύποτελής στους Γερμανούς στους όποιους παρέδωσε τόν Μεθόδιο, τόν μεγάλο τους αντίπαλο. Ο Μεθόδιος κλήθηκε σέ σύνοδο επισκόπων νά λογοδοτήσει, στην όποία παρίστατο και ό αυτοκράτορας Λουδοβίκος Γερμανικός. Στην σύνοδο αυτή άπαγγέλθηκε κατηγορία σέ βάρος του Μεθοδίου ότι άσκει επισκοπικά καθήκοντα σέ ξένη έπαρχία και καταπάτησε τά δίκαια του άρχιεπισκόπου Βαυαρίας, στην όποία παλαιότερα άνήκε ή περιοχή. Παρά τήν τεκμηριωμένη άπάντηση του Μεθοδίου και τίς άποδείξεις ότι ενεργοϋσε ως έντολοδόχος τής Ρώ-

μης, ή απόφαση ήταν καταδικαστική. Έξορίσθηκε στό μοναστήρι τοῦ Ἑλβάγκεν τῆς Σουαβίας, στήν ΝΔ Γερμανία. Μετά τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Μεθοδίου οἱ μαθητές του διασκορπίσθηκαν, ἄν καί μερικοί ἐξορίσθηκαν μαζί του. Στό μεταξὺ ὁ πάπας Ἀνδριανός πέθανε, χωρίς ποτέ νά μάθει γιά τίς περιπέτειες τοῦ Μεθοδίου. Ὁ διάδοχός του, ὁ Ἰωάννης Η' (872-882), πληροφορήθηκε μέ μεγάλη καθυστέρηση τήν τύχη τοῦ Μεθοδίου καί ἐπενέβη ἀμέσως. Ἡ παρέμβαση τοῦ πάπα ὑπέρ τοῦ Μεθοδίου δέν ἦταν τυ-

πική καί χλιαρή, ἀλλά πολύ δυναμική, διότι ἐκτός τῶν ἄλλων ή καταδίκη τοῦ Μεθοδίου συνιστοῦσε περιφρόνηση καί ἐξευτελισμό τῆς ἐξουσίας τοῦ Ρώμης. Ἀπαίτησε, λοιπόν, ἀπό τόν Λουδοβίκο τήν ἄμεση ἀπελευθέρωση τοῦ Μεθοδίου, διότι ή ἐπισκοπή Παννονίας ἀνῆκε στήν δικαιοδοσία τῆς Ρώμης καί ὅλα ἔγιναν καλῶς, ἀκόμη κατέστησε ἀργούς τοὺς ἐπισκόπους πού κατεδίκασαν τόν Μεθόδιο καί τοὺς ἀπαγόρευσε νά λειτουργοῦν μέχρι τήν ἡμέρα πού θά τόν ἀπελευθέρωναν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. *Βίος Κυρίλλου*, κεφ. 16. 2. Βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία*, Β'1, ὁ.π., σ. 229-234. 3. R. Forrai, *The Interpreter of the Popes. The Translation Project of Anastasius Bibliothecarius*, (ἀνέκ. διδ. διατρ.), Budapest 2008. 4. *Βίος Κυρίλλου*, κεφ. 18. 5. Βλ. R. Forrai, "The Notes of Anastasius on Eriugena's Translation of the Corpus Dionysiacum", *The Journal of Medieval Latin* 1 (2008) 74-100. 6. *Βίος Μεθοδίου*, κεφ. 8.

Ὁ ἁγιασμός τῶν ὑδάτων στή Θεσσαλονίκη, παρόντος τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, κατά τήν ἐποχή τοῦ Ἐθνικοῦ Διχασμοῦ (1916), φωτογραφία ἀπό ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς

Inri Cristo Ένας σύγχρονος Βραζιλιάνος ψευδόχριστος

Πρωτ. Βασιλείου Α. Γεωργόπουλου
Άναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ο Alvaro Theiss, γνωστός ως Inri Cristo, γεννήθηκε στις 22.3.1948 στο Indaial της Βραζιλίας. Υποστηρίζει ότι είναι ἡ μετενσάρκωση τοῦ Χριστοῦ καί ἀπό τό 1979 ἔχει ιδρύσει τή δική του αίρετική κοινότητα, τή Suprema Ordem Universal da Santissima Trindade (SOUST) = «Υπέρτατη Παγκόσμια Τάξη τῆς Ἁγίας Τριάδας», ἡ ἔδρα τῆς ὁποίας βρίσκεται στή Μπραζίλια, τήν πρωτεύουσα τῆς Βραζιλίας.

Ὁ Alvaro Theiss μεγάλωσε σέ ἀγροτική οἰκογένεια. Τό 1971 ἰσχυρίστηκε ὅτι ἄκουσε «θεϊκή φωνή» πού τοῦ ἀποκάλυψε τήν ταυτότητά του, ὅτι δηλαδή ἀποτελεῖ μετενσάρκωση τοῦ Χριστοῦ. Τό 1979, κατά τή διάρκεια ἑνός ταξιδιοῦ στό Σαντιάγο τῆς Χιλῆς, ὑποστήριξε ὅτι ἔλαβε πλήρη φώτιση καί ὅτι ὁ Θεός τοῦ ἀποκάλυψε τό ὄνομα INRI, τό ὁποῖο σημαίνει Iesus Nazareus Rex Iudaeorum, ἡ ἐπιγραφή πού τοποθετήθηκε στόν Σταυρό τοῦ Ἰησοῦ σύμφωνα μέ τήν *Καينὴ Διαθήκη* (Ίω 19,19).

Τό 1982 ἱδρύσε τή SOUST, ὁργάνωση πού παρουσιάζεται ἀπό τόν Inri Cristo καί τούς ὀπαδούς του ὡς ἡ μοναδική αὐθεντική θρησκευτική ἀρχή ἐπὶ τῆς γῆς. Αποτελεῖ μία ἐλεγχόμενη κοινότητα μέ κλειστά χαρακτηριστικά, ἐγκατεστη-

μένη σέ ἀγροτική ἔκταση ἔξω ἀπό τή Μπραζίλια, τήν ὁποία ἀποκαλοῦν «Νέα Ἱερουσαλήμ». Γιά τὰ μέλη, ἡ SOUST ἀποτελεῖ ἐπίγεια ὁρατή ἔκφραση τοῦ Βασιλείου τοῦ Θεοῦ, μέ προγραμματικό στόχο τή συγκρότηση «ἑνός ποιμνίου καί ἑνός ποιμένα», ὅπως ἀναφέρεται στό *Κατὰ Ἰωάννην* 10,16.

Ἡ δομή τῆς ἐν λόγω κοινότητας-αἵρεσης περιλαμβάνει κοινὴ καθημερινότητα, ἱεραρχία, κανόνες ἐνδυμασίας καί διακριτές λειτουργικὲς ὥρες. Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τήν «κοσμική» ζωὴ θεωρεῖται προϋπόθεση πνευματικῆς καθαρότητος, ἐνῶ οἱ τελετουργίες, ἡ προσευχή καί ἡ ἐσωτερικὴ πειθαρχία ὀρίζουν τόν ρυθμὸ τῆς ἡμέρας. Ἡ αἵρεση ὁργανώνει τήν οἰκονομικὴ παραγωγή καί τήν αὐτάρκειά της, ἐπιδιώκοντας νά λειτουργεῖ ὡς πρόπλασμα τοῦ μελλοντικοῦ θεοκρατικοῦ ιδεώδους πού πρεσβεύει.

Ὁ ψευδόχριστος Inri Cristo αὐτοπροσδιορίζεται ὡς ὁ ζωντανὸς φορέας τῆς θεϊκῆς ἐξουσίας. Αὐτὴ ἡ ἀξίωση συνδέεται μέ τήν ἀποκλειστικότητα πού ἀξιώσει ἡ SOUST· ὅτι ἡ «μία αὐθεντικὴ θεία ἀρχή», τό πρόσωπο δηλαδή τοῦ ψευδομεσσία, ὡς μετενσάρκωση ὑποτίθεται τοῦ Χριστοῦ, προβάλλεται ἀπὸ τὰ μέλη τῆς αἵρεσης ὡς ἐρμηνευτικὸ κλειδί γιὰ

τήν Ἁγία Γραφή, τήν ἠθική καί τήν καθημερινή πράξη. Στό πλαίσιο αὐτό, τό Ἰω 10,16 κατανοεῖται ὡς ὑπόσχεση ἐνοποίησης ὅλων τῶν πιστῶν ὑπό τή δική του πνευματική καθοδήγηση.

Μεταξύ τῶν ἄλλων χαρακτηριστικῶν τῆς αἵρεσης, εἶναι καί τό γεγονός ὅτι χρησιμοποιεῖ στίς προσευχές της παραλλαγμένη ἐκδοχή τῆς Κυριακῆς προσευχῆς καί ἐρμηνεύει τήν Ἁγία Γραφή ἀλληγορικά καί συμβολικά. Εἶναι αὐτονόητο ἐν προκειμένῳ ὅτι παραλλαγή τοῦ «Πάτερ ἡμῶν» καί μία ἀποκλειστικά συμβολική ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς δέν ἀποτελεῖ πράξη ἐκσυγχρονισμοῦ ἀλλά σαφῶς ἀλλοίωση τοῦ εὐαγγελικοῦ περιεχομένου.

Ὅπως συμβαίνει σέ πολλές αἵρέσεις, ἡ κοινότητα ἀξιοποιεῖ τά μέσα ἐνημέρωσης καί τό διαδίκτυο γιά νά μεταδώσει τό μήνυμά της, νά ἀπαντήσῃ σέ ἐπικρίσεις καί νά προσελκύσῃ ἀναζητητές. Ἡ ἐπικοινωνιακή στρατηγική συνδυάζει εἰκονική παρουσία μέ δημόσιες παρεμβάσεις, ἐπιχειρώντας νά παρουσιάσῃ τήν κοινότητα ὡς ἐναλλακτική ἐπιλογή σέ ἕναν «ἠθικά ἀποπροσανατολισμένο» κόσμο.

Ἡ SOUST προβάλλει, ἐπίσης, μία ἔντονα ἐσχολογική προοπτική: ὁ κόσμος βρίσκεται σέ μεταίχμιο καί ἀπαιτεῖται πνευματική ἀνακαίνιση ὑπό θεϊκή καθοδήγηση. Γιά τοὺς συμμετέχοντες, τό κλειστό σύστημά της παρέχει σαφεῖς κανόνες, αἴσθηση νοήματος καί ταυτότητας. Ἀπό τοὺς ἐπικριτές της ὅμως διατύπωνονται μομφές σχετικά μέ τήν ἐλευθερία βούλησης, τή διαφάνεια στή

διοίκηση καί τήν ἰσορροπία ἀνάμεσα στήν ἀφοσίωση καί τήν αὐτονομία τῶν ἀτόμων. Πρόκειται σαφῶς γιά ζητήματα πού εἶναι σύμφυτα μέ κινήματα πού διεκδικοῦν ἀποκλειστικότητα πνευματικῆς ἀλήθειας.

Τό δικό μας τελικό σχόλιο. Ἡ προειδοποίηση τοῦ Θεανθρώπου γιά «ψευδοχριστούς καί ψευδοπροφήτες» (πρβλ. *Ματθ* 24,5, 24. *Μάρκ* 13,6, 22) δέν ἀποσκοπεῖ στόν ἐκφοβισμό ἀλλά στήν ἐγρήγορηση τῶν πιστῶν. Ἀπό τά πρῶτα χριστιανικά χρόνια ἕως καί τίς νεότερες ἐποχές ἐμφανίστηκαν «ψευδόχριστοι» καί αὐτόκλητοι σωτήρες, οἱ ὁποῖοι προέβαλαν μεσσιανικές ἀξιώσεις.

Συχνά ἐπικαλοῦνται βιβλικά ἀποσπάσματα γιά νά προσδώσουν κύρος στοὺς ἰσχυρισμούς τους, ἐπιδιώκουν ἐντυπωσιασμό, ἐπιρροή καί αὐτοπροβολή, ἐνῶ ταυτοχρόνως βρίσκονται σέ ἀντίφαση μέ τό σύνολο τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας καί τή ζῶσα παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ψευδομεσσίας Inri Cristo καί ἡ ὀργάνωση τοῦ SOUST, «Ὑπέρτατη Παγκόσμια Τάξη τῆς Ἁγίας Τριάδας», ἀποτελοῦν ἕνα ἀκόμη κρίκο στήν ἀλυσίδα τοῦ φαινομένου.

Ἀπέναντι σέ αὐτό τό φαινόμενο, ὁ λόγος τοῦ Κυρίου «Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ» (*Ματθ* 24,4) καί ἡ ἀποστολική προειδοποίηση γιά «πονηροὺς καί γόητες» πού πλανώμενοι θά πλανοῦν (*Β΄ Τιμ* 3,13) ἀποτελοῦν διαρκῆ κλήση σέ ἐγρήγορηση καί διάκριση. Ἐτσι, ἡ προσοχή δέν εἶναι φοβία ἀλλά ἔκφραση ἀγάπης πρὸς τήν ἀλήθεια καί προστασία τῆς ἐνότητος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ πραγματικότητα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καί ἡ πλάνη τῆς Νέας Ἐποχῆς

Ἀρχιμ. Θεοφίλου Λεμοντζή
Δρος Θεολογίας

Ἡ αἵρεση τοῦ Γνωστικισμοῦ ὑποστήριζε ὅτι ὁ Χριστός δέν εἶναι σωτήρας καί λυτρωτής ἀλλά ὁ μύστης μιᾶς ὑπερφυσικῆς γνώσης. Ἰσχυριζόταν ὅτι μέσα στό ὑλικό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐγκλωβιστεῖ ἓνα θεϊκό στοιχεῖο καί σκοπός τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς εἶναι νά συνειδητοποιήσῃ τήν ὑπαρξή αὐτοῦ τοῦ θεϊκοῦ στοιχείου καί νά ἐλευθερωθεῖ ἀπό τά δεσμά τῆς ὕλης. Ἡ γνώση αὐτῆς τῆς ἐξόδου ἀπό τόν ὑλικό κόσμο δίνεται ἀπό τόν μύστη Ἰησοῦ Χριστό.

Ἐφ' ὅσον ἔργο τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ μετὰδοση αὐτῆς τῆς μυστικῆς καί ὑπερφυσικῆς γνώσης, κατὰ συνέπεια τό γεγονός τῆς ἱστορικῆς παρουσίας Του ὑποτιμᾶται. Ἐφ' ὅσον ἀποστολή Του εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τά δεσμά τῆς ὕλης, δέν εἶναι δυνατόν ὁ ἴδιος νά ἦταν ἐγκλωβισμένος μέσα σέ ὑλικό σῶμα. Κατὰ συνέπεια, δέν εἶχε ὑλικό σῶμα ἀλλά φαινομενικό καί ἡ ἐνσάρκωσή του δέν ἦταν πραγματική.

Παρόμοιες ἀντιλήψεις ἀνευρίσκουμε καί στίς σύγχρονες αἱρέσεις τῆς Νέας Ἐποχῆς. Γιά ὅλα αὐτά τά νεοεποχίτικα θρησκευτικά συστήματα ὁ Ἰησοῦς δέν εἶναι ὁ λυτρωτής Θεάνθρωπος, τό δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἀγίας Τριάδος πού ἐννηθρώπησε ἐκ Πνεύματος Ἀγίου καί

Μαρίας τῆς Παρθένου, ἀλλά ἐξισώνεται μέ τούς διάφορους διδασκάλους καί φιλοσόφους πού γνώρισε κατὰ καιρούς ἡ ἀνθρωπότητα.

Ὅλες ὁμως αὐτές οἱ ἀντιλήψεις, τόσο τῆς ἀρχαίας αἵρεσης τοῦ Γνωστικισμοῦ ὅσο καί τῆς «Νέας Ἐποχῆς», εἶναι ἀγιογραφικῶς ἀστήρικτες, καί αὐτό διότι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, πραγματικῶς γεννήθηκε ἐκ τῆς ἀειπαρθένου καί Θεοτόκου Μαρίας στό φτωχικό σπήλαιο τῆς Βηθλεέμ (Λουκ 2,7). Ὁ Χριστός ὡς πλήρης καί τέλειος ἀνθρωπος εἶχε σῶμα πραγματικό ὅπως τό δικό μας, περιετμήθη (Λουκ 2,21), ὑπῆρξε παιδί (Λουκ 2,22·40), μεγάλωσε ὅπως ὅλοι οἱ ἀνθρώποι καί πέρασε ἀπό ὅλες τίς ἡλικίες. Τό σῶμα Του ἦταν παθητό καί ἔφερε ὅλα τά ἀδιάβλητα πάθη τῆς ἀνθρώπινης φύσεως (πεῖνα, δίψα, κ.λπ.). Ἔτσι, ὡς ἀνθρωπος ἐκουσίως ἐκοπίασε (Ἰω 4,6), ἵδρωσε ἀπό τήν ἀγωνία (Λουκ 22,44) καί ὑπέμεινε τόν ἐπονείδιστο θάνατο ἐπὶ τοῦ φρικτοῦ Γολγοθᾶ (Ματθ 27,33). Ὡς πραγματικός ἀνθρωπος εἶχε ὅλα τά μέλη πού ἔχει ἓνας ἀνθρωπος (Λουκ 24,39). Ἐπειδὴ ἦταν πραγματικός ἀνθρωπος ἡ αἱμορροοῦσα γυναῖκα μπόρεσε καί τόν ἄγγιξε καί θεραπεύθηκε (Λουκ 8,45).

Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ Ἰησοῦς Χριστός κατὰ τὴν ἐνσάρκωσή Του προσέλαβε ὁλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη φύση ἐκτός ἀπὸ τὴν ἁμαρτία (Α΄ Πέτρο 2,22), διότι ἡ ἁμαρτία δέν ἀποτελεῖ ἐγγενές στοιχεῖο τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, ἀλλὰ εἶναι μιά παρά φύση κατάσταση πού ἐπέλεξε νά ἀκολουθήσει ὁ ἄνθρωπος μέ τὴν προτροπή τοῦ Διαβόλου.

Οἱ ἄνθρωποι πού τόν συναναστράφηκαν κατὰ τὴν ἐπίγεια ζωή του, γνώρισαν ἓνα πραγματικό καὶ ὄχι φαινομενικό ἄνθρωπο ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης: «ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν» (Α΄ Ἰω 1,1).

Ὁ σκοπὸς τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο δέν ἦταν νά δώσει μιά ἀπόκρυφη γνώση, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἀνακαίνιση καὶ ἡ θεραπεία τῆς ὅλης ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, σώματος καὶ ψυχῆς. Ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ νά καταλύσει τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου καὶ νά καταπατήσῃ τὸν θάνατο (Εβρ 2,14-15). Τὸ ἀπολυτρωτικὸ του ἔργο ὁ Σωτὴρας τό ἐπιτέλεσε στή γῆ ὡς Θεάνθρωπος, δηλαδή ὡς ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ὡς ἀληθινὸς ἄνθρωπος.

Φῶτα στὸ λιμάνι τοῦ Πόρου (δεκ. 1960)

Αὐτὴν τὴν ἀλήθεια διατύπωσε ἡ Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος στή Χαλκηδὸνα (451 μ.Χ.). Ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος διατράνωσε ὅτι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός ἔχει δύο φύσεις, τὴ Θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη, δηλαδή ὁ Χριστός εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ὁμοούσιος μέ τὸν Θεὸ Πατέρα καὶ ὁμοούσιος μέ ἐμᾶς, τοὺς ἀνθρώπους, «ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον», ὅπως χαρακτηριστικά τόνισε. Αὐτές οἱ δύο φύσεις, ἡ Θεία καὶ ἡ ἀνθρώπινη, εἶναι ἀσύγχυτα, ἀδιαιρέτα καὶ ἀχώριστα ἐνωμένες, δηλαδή δέν συγχωνεύονται μεταξύ τους, οὔτε ἀποχωρίζονται ἀλλὰ συνυπάρχουν στήν μιά καὶ μοναδική Ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Λυτρωτὴς Ἰησοῦς Χριστός, ὅχι μόνο εἶναι τέλειος Θεὸς ἀλλὰ εἶναι καὶ τέλειος καὶ ὁμοούσιος μέ τοὺς ἀνθρώπους ἄνθρωπος. Μέ αὐτόν τὸν τρόπο ἀπέκτησε τὴ δυνατότητα οἰκείωσης τῶν ἀνθρώπων καταστάσεων ὥστε νά διενεργηθεῖ ἡ ἀπολύτρωση καὶ ἡ σωτηρία διότι ἀληθῶς ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη, ἀπέθανε, ἐτάφη καὶ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν (Φιλ 2,6-9).

Στὴ Θεία Εὐχαριστία ἐσθίουμε τὴ ζωοποιό σάρκα καὶ τό αἷμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ καὶ ὄχι ἐνός ἀπλοῦ ἀνθρώπου. Κοινωνοῦμε τό πραγματικό, καὶ ὄχι φαινομενικό, ὅπως θέλουν οἱ νεοεποχίτικες αἱρέσεις, Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ τό ὁποῖο κατακλύζεται ἀπὸ τὴ θεϊκὴ καὶ Ζωοποιό Του δύναμή καὶ γίνεται πηγὴ Ζωῆς καὶ ἀθανασίας.

Τόποι τῶν “Πειρασμῶν”: α) Ἔρημος, β) Ἱερὸν, γ) Ὄρος ὑψηλόν (Μθ 4.1-11)

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Ἀφήνοντας τὸν Ἰορδάνη ὁ Ἰησοῦς «πειράζεται» στὴν Ἔρημο ἀπὸ τὸν διάβολο τρεῖς φορές [ἀναλυτικά: Μθ 4.1-11. Λκ 4.1-13. περίληψη: Μᾶρκος (1.12-13: «πειραζόμενος», «ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ»)]. Ἡ κανονικὴ σειρὰ τῶν Πειρασμῶν στὸν Ματθαῖο (α, β, γ) ἀλλάζει στὸν Λουκᾶ (α, γ, β) σὰν τρία μαγικά “παραμύθια”, ἀνατολίτικα παζάρια: «Δῶσε μου καλὴ “τιμὴ”, νὰ σέ κάνω ἀφέντη ...». Ἀναλογοῦν μέ ἐπὶ πληρωμῇ παιχνίδια ἐξουσίας, Κακοῦ ἐξουσιαστῆ.

Πάνω στό σχῆμα Τόπος. Ἐντολὴ διαβολικῇ. Ἐντολὴ θεϊκῇ. Ἀναπτύσσονται: Α. τρία ἀφύσικα, “τρελά” παραγγέλματα, κατὰ Μθ «ὁ πειράζων» [4.3]: α) Ἔρημος (λίθοι): δείχνει λίθους [Λκ: λίθο] νὰ γίνουν ἄρτοι· β) [Λκ: γ] στὴν Ἁγία Πόλη-Ἱερὸν: Ναός: «πτερύγιον» (προεξέχουσα στέγη!), προτρέπει νὰ πέσει «κάτω» εἰς χεῖρας ἀγγέλων (Ψαλμ 91.11-12) ἀβλαβῶς, ὡς υἱὸς Θεοῦ [Μθ 4.5. Λκ 3.9. Πρβλ. Μθ 3.17: «Υἱὸς Ἀγαπητός»]²· γ) [Λκ: β] Σέ «Ὄρος ὑψηλόν λίαν» [Λκ: χωρὶς δῆλωση ὄρους] στὴν κορυφὴ-πύλη οὐρανοῦ: τὸν κάνει προσκυνητὴ [Μθ 4.10: «προσκυνήσης». πρβλ. Ἰω 4.21-22], ἀλλὰ «πεσών», ὑποταγμένος νοῦς, ἀντὶ τοῦ «πάσας τὰς βασιλείας Κόσμου» [«κόσμος ὅλος:

ζημία ψυχῆς»]: Λκ 9.25. Μκ 8.36. Ἀνάλογα ὁ Ἡρώδης Ἀντίπας εἶχε τάξει στὴ Σαλώμη μισό βασίλειο (Μκ 6.23)! Εἶναι τρεῖς προκλήσεις, παράλογες δοκιμασίες γιὰ: σωματικὴ τροφοδοσία χωρὶς κόπο (αὐτοφυεῖς ἄρτοι), ἐπίδειξη ἀχρεΐαστης τόλμης ἁλματος στό κενό, ἐπίτευξη ἀκραίας φιλοδοξίας, προσκύνηση νοός. Β. Ὁ Ἰησοῦς ἀποκαθιστᾷ τὴ θεία τάξη: α) ζωὴ (ζήσεται) ἐξασφαλίζεται μέ «ρήματα Θεοῦ» [Μθ 4.4. Λκ 4.4]· β) «ἐκπειράζεται» ὁ Θεός (γλιτώνοντας τὸν “παράτολμο” Υἱό)· γ) μόνον ὁ Θεός προσκυνεῖται. Ἡ ἐπίταση ἐντολῶν στόχευε στὴν καθολικὴ ἀναγνώριση τῆς δαιμονικῆς τάξεως-ἰσχύος.

Ἡ διήγηση ἐκφράζει μυητικὴ λειτουργία. Ὁ Ἰησοῦς ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος [Μκ 1.12. Μθ 4.1. Λκ 4.1] κινεῖται συνεχῶς στὸν κοσμικὸ ἄξονα “διαβιβάσεων” (πηγὴ ζωῆς): στὸν Ἔρημο τόπο ἐμφανίσεως δαίμονα [πρβλ. Λκ 11.24], στό πτερύγιον τοῦ ναοῦ, ὅπου θὰ ἔρχονταν ἄγγελοι νὰ τὸν μεταφέρουν, ὁμοίως στό Ὄρος ὑψηλόν μέ τό προσκύνημα ἀνόδου ἀπὸ γῆ εἰς οὐρανό. Στὰ σημεῖα μεταβάσεως προτείνεται μυητικὴ “ἀναγέννηση” (ἐδῶ δαιμονιώδης) σέ τρεῖς μορφές: α) ἄρτοι: ζωογόνηση σώματος, πρβλ. Ψαλμ 103.15³· β) μαγικό πέταγμα: (ἀντίστροφη) ψυχανωδία· γ)

προσκύνημα ανόδου στην κορυφή: υποταγή νούς.

Οι τρεις ανεξάρτητοι χώροι, υποτυπώνοντας ένιαία κατασκευαστική λογική, αντιστοιχούν σε τρία στάδια (άπο)δομημένου τόπου που ενώνει ο άξονας του Κόσμου. Στόν Ματθαίο (άρχική διήγηση): α) η έρημος γη δίνει λίθους, χθόνια βάση κάθε έστίας-ζωής, όταν εκχερσώνεται· β) ο ναός ως κόσμος έπιστεγάζεται με τόν «Υίο Θεού», σάν ζωντανή λατρευτική “είκόνα”, ένδιάμεση γήινου καί ουράνιου κόσμου· γ) η κορυφή όρους εκφράζει τήν ουράνια τάξη (κυβέρνηση) στόν Κόσμο. Στόν Λουκά ως τρίτος (τελικός) τόπος όρίζεται ο ναός: σημείον άναφοράς τής Οικουμένης προσαρμολόμενος μάλλον στό έλληνορωμαϊκό κυβερνητικό πρότυπο (κέντρο: ναός Jupiter Capitolinus)⁴. Οι τρεις τόποι είναι άρνητικό εκτύπωμα κοσμικής δομής (λίθοι > ναός > Υψηλόν όρος). Στόν δομημένο αυτόν χώρο επιχειρείται ένιαία τελετουργία, τό πλήρωμα πνευματικής “όλοκλήρωσης” (κατά τόν Αντίδικο) του Ίησου, “άσκουμένου” με άντιφάσκοντα παραγγέλματα (του τύπου: «πές τίς πέτρες καρβέλια· σήκω επάνω, πέσε κάτω· άνέβα κορυφή, προσκύνα τόν μεγάλο άφέντη») σε κυβερνητικό πνεύμα: Σώμα, Ψυχή, Νοūs (άναλογούν προς τά κλασικά: επιθυμητικόν, θυμοειδές, λογιστικόν). Υποδηλώνουν μηχανισμό στρατιωτικής βίας, ψυχο-σωματική βελτίωση (καφόνια) στόν στίβο του διαβόλου. Μιά ουδέτερη λειτουργία εξελίσσεται σε «Κακό» ή «Καλό».

Στό β' μέρος τής ιστορίας τής Έρήμου, τό ένιαίον πεδίον των Πειρασμών ως

Στίβος Άσκήσεως –παγκόσμιας Μάχης– με τόν δαίμονα, αντιπαραβάλλεται στην άρτι ιδρυθείσα πόλη-στρατόπεδο του Καλού εκπαιδευτή Ίωάννη Προδρόμου (βλ. Έφημέριος, τχχ. 5 καί 6 του 2024). Έκει είχε δοθεί στόν Ίησου κατ' άπονομήν μεσιακό άξίωμα «Υιός Άγαπητός». Έδώ οι αντίποδες “έντολές” (καφόνια), προβολές κυβερνητικής ισχύος από τόν Κακό εκπαιδευτή, συντελούν νά αναγορευθεί ο Ίησους βαθμοφόρος, έντολέας: «άγγελοι διηκόνουν...» [Μθ 3.11. Μκ 1.13. Λκ: παραλείπει]. Ο Ίησους πειραζόμενος χαράσσει άναπαραστατικά στόν άξονα του κόσμου τήν πνευματική Πολιτεία «Όδό», που θά έξελιχθεί εις προσκύνημα ανόδου στόν Ναό καί τό Όρος Σιών [πρβλ. Μθ 20.17-18] δίκην ιερής εκστρατείας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Αν. Χατζηαργυρός, *Λεξικό της Καινής Διαθήκης, ερμηνευτικό-ετυμολογικό*, Αθήνα 2012, σ. 485. 2. Άνάλογη μαγική πτήση τελεί ο Σίμων ο μάγος [Πράξ 8.9-25] στίς Πράξεις Πέτρου, 31-32: «εις όλην τήν Ρώμην, καί υπέρ τούς ναούς αυτής καί τὰ όρη ήρμένον». 3. Η ζύμη άρτου εκφράζει διαδικασία “μεταβολισμού” στή βασιλεία του Θεού (Μθ 13.33. Λκ 13.21). 4. Όμοίως στόν ναό τής Ίερουσαλήμ στήθηκε τό “βδέλυγμα τής έρημώσεως”, τό άγαλμα του Όλυμπίου Διός (167 π.Χ. από τόν Άντίοχο Δ') καί μετά (έπί Καλιγούλα, 41 μ.Χ.) τό άγαλμα του θεού κυβερνήτη Δία-Jupiter, τό “βδέλυγμα «έν τόπω άγίω» (Μθ 24.15-16. Μκ 13.14).

Θεοφάνια στην Καλαμάτα (1960)

Τελετουργικά θέματα 5. Ειδικές διατάξεις και υποχρεώσεις

Μακαριστοῦ Μητροπ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικοδήμου

3. Ακολουθῶς, οἱ κληρικοί πού ἔλαβαν «καιρό» ἐνδύονται τά ἄμφιά τους. Σημειωτέον, ὅτι σχετικά μέ τήν περιβολή τῶν πρεσβυτέρων ἰσχύουν οἱ ἐξῆς κανονισμοί:

α) Σέ κάθε ἱερή ἀκολουθία ἐνδύονται τά ἄμφιά τους, πρίν γίνει ἡ ἐνδυση τῶν Ἀρχιερέων καί ἐκδύονται πάντα μετά ἀπό αὐτόν.

β) Ὅταν ὁ Ἀρχιερέας φέρει μανδύα, ἀπαραιτήτως ὁ ἱερέας φέρει φαιλόνιο καί ὁ διάκονος στιχάριο. Ἄν ὁ Ἀρχιερέας ἱεροπράττει ἀπλῶς μέ τό ἐπιτραχήλιο καί τό ὠμοφόριο, χωρίς τόν μανδύα, μπορεῖ ὁ ἱερέας νά φέρει μόνο ἐπιτραχήλιο καί ὁ διάκονος μόνον ὁράριο. Σέ τελετές γάμων, βαπτίσεων καί κηδεῶν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητο τό φαιλόνιο τοῦ ἱερέα καί τό στιχάριο τοῦ διακόνου. Ἡ συνήθεια νά παραλείπουν τό φαιλόνιο οἱ ἀρχιμανδριῖτες πού φέρουν ἐπιστήθιο σταυρό καί ἐπανωκαλύμμαυχο μαζί μέ τό ἐπιτραχήλιο, δέν εἶναι σύμφωνη μέ τήν ἀκρίβεια (ὅπως δέν εἶναι σύμφωνη μέ τήν ἀκρίβεια καί ἡ παράλειψη τοῦ ἀρχιερέα νά φέρει τόν μανδύα).

γ) Σέ ὅσες ἀκολουθίες (ἐσπερινό, «Χαιρετισμούς» τῆς Θεοτόκου, Μ. Ἑβδομάδα κ.ἄ.) ὁ ἱερέας ἀρχίζει μέ μόνο τό ἐπιτραχήλιο καί περιβάλλεται ἐνδιάμεσα τό φαιλόνιο –ὅπως ἀπαι-

τήτως συμβαίνει στούς ἐσπερινούς πού ἔχουν Εἵσοδο– τό φαιλόνιο φέρεται στή συνέχεια μέχρι τό τέλος τῆς ἀκολουθίας καί δέν ἀποβάλλεται νωρίτερα. Γιά ἕνα μόνον Ἐσπερινό δέν ἀπαιτεῖται πλήρης ἱερατική στολή, αὐτόν τῆς Β΄ Ἀναστάσεως τήν Κυριακή τοῦ Πάσχα, καί γιά ἕνα μόνον Ὁρθρο, αὐτόν τοῦ Μ. Σαββάτου (Ἐπιταφίου). Ὅσον ἀφορᾷ τόν Ἐσπερινό τῆς γονυκλισίας τῆς Πεντηκοστῆς τοῦτο εἶναι αὐτονόητο, ἐφ' ὅσον ἀκολουθεῖ ἀμέως μετά τῆς Θείας Λειτουργίας. Ὅταν ὁμοῦ ψαλεῖ ξεχωριστά, τότε ἀρκεῖ φαιλόνιο μέ ἐπιτραχήλιο γιά τόν ἱερέα καί στιχάριο μέ ὁράριο γιά τόν διάκονο. Ὁ Ἀρχιερέας πού χοροστατεῖ μέ μανδύα, φέρει ἐπιπλέον ὠμοφόριο καί ἐπιτραχήλιο κατὰ τήν ἀνάγνωση τῶν εὐχῶν τῆς γονυκλισίας, ἀπαγγέλλοντας ὁ ἴδιος ὅλες τίς εὐχές.

δ) Κατά τίς λιτανεῖες, ἄν ὁ Ἀρχιερέας φέρει πλήρη ἱερατική στολή, τό ἴδιο κάνουν καί οἱ ἱερεῖς καί οἱ διάκονοι, φέρουν δηλαδή πλήρη ἱερατική ἢ διακονική στολή· ἐνῶ, ἄν ὁ Ἀρχιερέας φέρει μανδύα μέ ἐπιτραχήλιο καί ὠμοφόριο, οἱ ἱερεῖς φέρουν ἐπιτραχήλιο καί φαιλόνιο καί οἱ διάκονοι στιχάριο μέ ὁράριο.

ε) Τά διακριτικά τῶν ὁφφικίων τῶν πρεσβυτέρων, ἐφ' ὅσον δόθηκαν ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἐκεῖνοι πού τά ἔλαβαν

δικαιούνται νά τά φέρουν σέ ὅλες τίς ἱερουργίες· ἐν τούτοις, ἡ διακριτικότητα ἐπιτρέπει πολλές φορές νά παραλείπονται, εἴτε ἐπειδὴ μιά τελετή ἔχει ἀνεπίσημο χαρακτήρα, εἴτε ἔνεκα τῆς συστολῆς τῶν νεώτερων ἐνώπιον παλαιότερων καί ἀξιοσέβαστων συμπρεσβυτέρων, εἴτε καί γιά ταπεινότερη παράσταση, ὥστε οἱ ὁφφικιοῦχοι ἱερεῖς νά μὴν προβάλλουν τά ὁφφικιά τους εἴτε εἶναι κατάλληλη στιγμή εἴτε ὄχι.

4. Ἡ θυμίαση ἀπὸ τὸν διάκονο (ἢ, ἐλλείπει διακόνου, ἀπὸ τὸν ἱερέα), γιά τὴν ἀκρίβεια ἀπὸ δύο διακόνους πού φέρουν δικηροτρίκηρα, γίνεται ὡς ἑξῆς. Βγαίνουν ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη πρὸς τὸν χοροστατοῦντα Ἀρχιερέα πού βρίσκεται ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἀφοῦ ζητήσουν καί λάβουν ἀπὸ αὐτόν τὴν εὐλογία τοῦ θυμιάματος, τὸν θυμιάζουν τρεῖς φορές. Ἐπειτα ἔρχονται μπροστά στό τέμπλο καί θυμιάζουν ἀνά τρεῖς φορές, πρῶτα τὴν Ἁγία Τράπεζα (ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ Βῆμα) καί ἀκολούθως κατὰ σειρά, καί οἱ δύο διάκονοι μαζί, τίς εἰκόνες τοῦ Κυρίου, τῆς Θεοτόκου, τοῦ Προδρόμου καί τοῦ ἁγίου τοῦ Ναοῦ. Ἐπανερχόμενοι πρὸς τὸν Ἀρχιερέα τὸν θυμιάζουν ἐννέα φορές (τρεῖς θυμιάσεις ἀνά τρεῖς φορές). Ἐπειτα διαχωρίζονται μεταξύ τους οἱ δύο διάκονοι καί ὁ μὲν ἕνας θυμιάζει τὸν δεξιό χορό καί στή συνέχεια ὅλο τὸ δεξιό κλίτος (τῶν ἀνδρῶν), ἐνῶ ὁ ἄλλος τὸν ἀριστερό χορό καί ὅλο τὸ ἀριστερό κλίτος (τῶν γυναικῶν). Ἐπιστρέφοντας μπροστά ἀπὸ τὸν θρόνο, θυμιάζουν πάλι ἐννέα φορές τὸν Ἀρχιερέα καί στή συνέχεια τίς εἰκόνες στό τέμπλο, ὅπως περιγράψαμε ἀνωτέρω. Ἀφοῦ εἰσέλθουν

στό Ἅγιο Βῆμα, θυμιάζουν σταυροειδῶς τὴν Ἁγία Τράπεζα: ὁ πρῶτος διάκονος στέκεται μπροστά στήν Ἁγία Τράπεζα καί ὁ δεύτερος πίσω ἀπὸ αὐτήν καί μετακινούνται πάντα πρὸς τὰ δεξιὰ, ἔτσι ὥστε ὁ πρῶτος νά θυμιάζει τὴν Ἁγία Τράπεζα ἀπὸ τὰ δεξιὰ καί ὁ δεύτερος ἀπὸ τὰ ἀριστερά. Ἐπειτα, ὁ πρῶτος θυμιάζει τοὺς κληρικούς πού στέκονται στὰ δεξιὰ τοῦ Ἁγίου Βήματος καί ὁ δεύτερος τὴν Πρόθεση καί ἐκείνους πού στέκονται στὰ ἀριστερά. Τέλος, ἀφοῦ βρεθοῦν ὁ ἕνας ἀπέναντι στὸν ἄλλον, οἱ δύο διάκονοι ἀλληλοθυμιάζονται καί παραδίδουν τὰ θυμιατήρια.

Ἄν δὲν παρίσταται Ἀρχιερέας, τὸ θυμίαμα εὐλογεῖ ὁ (πρῶτος τῇ τάξει) ἱερέας. Ἡ θυμίαση ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, πού κυκλώνεται ἀπὸ τὸν θυμιῶντα (ἢ τοὺς θυμιῶντες, ὅπως περιγράφανε παραπάνω). Ὁ θυμιῶν ἐξέρχεται ἀπὸ τὴ βόρεια πύλη (ἂν εἶναι δύο, ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη), θυμιάζει τὸ τέμπλο, τὸν ἀρχιερατικὸ θρόνο, τοὺς χοροὺς καί τὸν λαό, ἔπειτα πάλι τὸ τέμπλο, ὅπως προείπαμε, καί εἰσέρχεται στό Ἱερό ἀπὸ τὴ νότια πύλη (ἂν εἶναι δύο, ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη), γιά νά κυκλώσει καί πάλι τὴν Ἁγία Τράπεζα καί νά θυμιάσει, τέλος, ὅσους βρίσκονται μέσα στό Ἅγιο Βῆμα.

Μερικοὶ συνηθίζουν, ἀκόμη κι ὅταν παρίσταται Ἀρχιερέας, ἀφοῦ λάβουν ἀπὸ αὐτόν τὴν εὐλογία τοῦ θυμιάματος, νά εἰσέρχονται πάλι στό Ἱερό, γιά νά ἀρχίζει πάντα ἡ θυμίαση ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, καί συνεχίζεται ὅπως παραπάνω. Ἡ σκέψη εἶναι εὐλαβῆς καί ἡ διάθεση ἐπαινετή. Ὁμοίως εὐλαβῆς καί διακρι-

τική είναι ή διάθεση μερικῶν Ἀρχιερέων, πού δίνουν ἐντολή στούς διακόνους νά τούς θυμιάσουν τρεῖς φορές καί ὄχι ἐννέα, ἐφ' ὅσον οἱ εἰκόνες θυμιάζονται ἀνά τρεῖς φορές. Καί ἐξίσου εὐλαβῆς καί ἀκριβέστατη εἶναι ή πράξη κάποιων κληρικῶν (στήν Πάτρα καί ἄλλοῦ), οἱ ὁποῖοι στό τέλος τῆς θυμιάσεως καί ὅσων εὐρίσκονται ἐντός τοῦ Βήματος, στέκονται μπροστά στήν Ἀγία Τράπεζα καί, ἐνῶ τή θυμιάζουν ξανά, λέγουν: «πρόσδεξαι, Κύριε, τὰς δεήσεις τῶν δούλων σου», ὥστε μ' αὐτόν τόν τρόπο νά κατευθύνουν τίς προσευχές ὅλου τοῦ ἐκκλησιάσματος μπροστά στόν θρόνο καί στό θυσιαστήριο τῆς χάριτος.

5. Ἡ πλαισίωση τοῦ Ἀρχιερέα μέ διακόνους πού φέρουν δικηροτρύκηρα ἀρχίζει ἀπό τά Ἐξαποστειλάρια στόν Ὅρθρο, ὥστε ὁ Ἀρχιερέας, μετά ἀπό λίγο, στούς Αἵνους, νά λάβει «καιρό». (Ἄν ἀπλῶς χοροστατεῖ καί δέν λειτουργεῖ, καθῶς ἐπίσης καί στούς Ὅρθρους τῆς Μ. Ἑβδομάδος, στό «Αἰνεῖτε...», πού φάλλεται ἀργά ἀπό τόν ἀριστερό χορό, κατέρχεται ἀπό τόν θρόνο καί ἀσπάζεται στό μέσον τῆς σολέας τήν εἰκόνα τῆς ἐορτῆς πού τοῦ προσάγεται – ἤ, τή Μ. Ἑβδομάδα, τόν Νυμφίο, τόν Ἐσταυρωμένο, τόν Ἐπιτάφιο· στή συνέχεια εὐλογεῖ, ἐνῶ οἱ χοροί φάλλουν «εἰς πολλά ἔτη, Δέσποτα». Τό ἴδιο γίνεται καί κατὰ τόν ἀσπασμό τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἀπό τόν χοροστατοῦντα Ἀρχιερέα, ἐνῶ φάλλεται ὁ Ν' ψαλμός, καί μάλιστα τό «ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας...», ἀργά ἀπό τόν ἀριστερό χορό καί ἀπό τόν δεξιό τό «εἰς πολλά ἔτη...» κατὰ τήν εὐλογία τοῦ Ἀρχιερέα).

Ἄν δέν ὑπάρχει δεύτερος διάκονος, τό δίκηρο λαμβάνει ὁ νεώτερος ἱερέας, ὁ δέ διάκονος πάντα τό τρίκηρο, γιά νά περιστοιχίσουν τόν Ἀρχιερέα. Ἄν δέν ὑπάρχουν καθόλου διάκονοι, δύο ἱερεῖς, οἱ νεώτεροι ὡς πρὸς τὰ πρεσβεῖα, κρατοῦν τὰ δικηροτρύκηρα τόσο κατὰ τήν ὥρα πού ὁ Ἀρχιερέας λαμβάνει «καιρό», ὅσο καί μετά τή μικρή Εἴσοδο, καθῶς καί πρίν ἀπό τή Μεγάλη Εἴσοδο, ὅταν θυμιάζει ὁ Ἀρχιερέας, οἱ δέ κληρικοί μέ τὰ δικηροτρύκηρα λαμβάνουν θέση ἀπέναντί του (πρῶτα ἀπέναντι ἀπό τήν Ἀγία Τράπεζα καί μετά ἀπέναντι ἀπό τήν Ὁραία Πύλη) καί δεξιά καί ἀριστερά του ὅταν στέκεται μπροστά στήν Ἀγία Τράπεζα ἢ στόν θρόνο ἢ στήν Ὁραία Πύλη.

Ἐνῶ φάλλεται τό Τρισάγιο, οἱ διάκονοι ἐξέρχονται ἀπό τό Βῆμα καί στέκονται ἀπέναντι στήν Ὁραία Πύλη χωρίς δικηροτρύκηρα, τὰ ὁποῖα κρατᾷ ὁ Ἀρχιερέας ἀπαγγέλλοντας τό «Κύριε, Κύριε, ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ...», καί κάνουν τό ἴδιο, ἀλλά με δικηροτρύκηρα, ἐνῶ φάλλεται ἀπό τοὺς χορούς ἡ «φήμη» τοῦ Ἀρχιερέα καί τό Πολυχρόνιο τοῦ βασιλιᾶ*. Κατὰ τήν ὥρα τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ἄλλος διάκονος ἢ ὁ νεώτερος ἱερέας μέ τό δίκηρο (ἢ καί δύο μέ δικηροτρύκηρα) περιστοιχίζουν τόν Ἀρχιερέα πού στέκεται στήν Ὁραία Πύλη, ἀπαγγέλοντας τό «Σοφία, ὀρθοί, ἀκούσωμεν...» καί τό «πρόσχωμεν».

* Σημ.: Ὑπενθυμίζουμε ὅτι τό μελέτημα τοῦ μακαριστοῦ μητροπολίτου δημοσιεύθηκε τό 1966-1967, ὅταν τό πολίτευμα τῆς χώρας ἦταν Βασιλευομένη Δημοκρατία.

Καί κατά τήν απόλυση τῆς λειτουργίας δεξιὰ καί ἀριστερά τοῦ Ἀρχιερέα στέκονται δύο διάκονοι (ἢ οἱ νεώτεροι ἱερεῖς, ἐλλείπει διακόνων) μέ δικηροτρικηρα. Στήν απόλυση ἐξέρχονται ὅλοι οἱ συλλειτουργοί ἱερεῖς καί πλαισιώνουν καί ἀπό τίς δύο πλευρές τόν Ἀρχιερέα. Τό ἴδιο (ἄν καί δέν προβλέπεται ρητῶς) γίνεται κατὰ τόπους καί κατὰ τό Πολυχρόνιο ἢ τήν ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου.

6. Στό νεῦμα τοῦ Ἀρχιερέα (καί γενικῶς τοῦ προεξάρχοντος) ὀφείλουν νά προσέχουν ὅλοι οἱ συλλειτουργοί, καί μόνο μέ τό νεῦμα καί τό κέλευσμά του νά ἀπαγγέλλουν τήν ἀντίστοιχη ἐκφωνήση. Ἐξάλλου, ὁ προεξάρχων κατενέμει στούς συλλειτουργούς τίς ἐκφωνήσεις (πάντοτε τίς δευτερεύουσες καί ποτέ τίς πλέον καίριες τῆς θείας ἱερουργίας) κατὰ τά πρεσβεῖα τους.

7. Στή μικρή καί τή μεγάλη Εἴσοδο οἱ ἀρχαιότεροι ἱερεῖς προηγοῦνται καί οἱ νεώτεροι κατὰ τά πρεσβεῖα ἔπονται. Στίς λιτανεῖες ὅμως προηγοῦνται οἱ νεώτεροι καί ἔπονται οἱ ἀρχαιότεροι. Στίς χοροστασίες, λιτανεῖες κ.ἄ. τελετές, οἱ

διάκονοι πλαισιώνουν τόν προεξάρχοντα, ἄν εἶναι Ἀρχιερέας· διαφορετικά λαμβάνουν θέση μετά τούς νεώτερους ἱερεῖς. Στή Θεία Λειτουργία στέκονται πάντα δίπλα στόν προεξάρχοντα. Στίς Εἰσόδους, ὁ πρῶτος τῶν διακόνων λαμβάνει τό ἱερό Εὐαγγέλιο ἢ τό Ἅγιο Δισκοπότηρο καί οἱ λοιποί προηγοῦνται κατὰ τήν ἀντίστροφη σειρά τῶν πρεσβεῖων.

8. Τέλος, παραλείποντας ἄλλες λειτουργικές διατυπώσεις ὡς γνωστές, σημειώνουμε ὅτι εἶναι μάταιος ὁ ζῆλος ὅσων ἀπαιτοῦν νά χρησιμοποιεῖται τό καλυμμαύχι στίς ἱερές ἀκολουθίες. Δέν πρόκειται γιά ἄμφιο, ἀλλά γιά ἐξάρτημα τῆς κοινῆς ἀμφίσεσης τῶν κληρικῶν, καί μάλιστα νεώτερο. Μπορεῖ νά φέρεται μόνο στίς ἐκτός τοῦ ναοῦ λιτανεῖες. Κατά κανόνα, πρέπει νά ἱερατεύουμε στόν Κύριο «ἀκαλύπτῳ κεφαλῇ», κατὰ τήν ἀποστολική παραγγελία. Ἡ μίτρα καί τό ἐπανωκαλύμμαυχο ἐξαιρέθηκαν ἀπό αὐτόν τόν κανόνα, διότι ἐπέχουν θέση λειτουργικῶν ἀμφίων, τήν ὁποία διόλου δέν ἔχει τό ἀπλό κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἢ τό καλυμμαύχι.

Ἡ κατάδυση τοῦ Σταυροῦ
στό λιμάνι τῆς Αἴγινας (τέλη δεκ. 1950)

Τεχνολογία και κοινωνία. Μέθοδος προσέγγισης του τεχνολογικού φαινομένου

Κώστας Τσιαντής
Καθηγητής Παν. Δυτ. Αττικής

Στά προηγούμενα άρθρα μας παρουσιάσαμε εν συντομία τους βασικούς σταθμούς στην Ιστορία της Τεχνολογίας και τα τεχνολογικά επιτεύγματα που συγκροτούν την ψηφιακή εποχή και την 4^η Βιομηχανική Επανάσταση που διανύουμε. Στα άρθρα που θα παρουσιάσουμε τή χρονιά αυτή ή προσοχή μας θα επικεντρωθεί στη σχέση Τεχνολογίας και Κοινωνίας, στίς επιπτώσεις που έχει ή ανεξέλεγκτη τεχνολογική πρόοδος και στά μέτρα που πρέπει να ληφθούν, ώστε ή τεχνολογία να ύπηρετήσει τήν κοινωνία και τόν άνθρωπο ως βιολογική ταυτότητα, πρόσωπο και ήθική ύπαρξη.

1. Έννοιολογικές οριοθετήσεις

Τεύχω είναι τό ρήμα τής αρχαίας Έλληνικης τό όποιο λειτουργεί έτυμολογικά ως ρίζα γιά τήν τέχνη, τήν τεχνική και τήν τεχνολογία. Τεύχω σημαίνει κατασκευάζω, έπινοώ, προετοιμάζω.

Άπό τό ρήμα αυτό προέρχεται τό ούσιαστικό τέχνη, που δηλώνει τήν έπιδεξιότητα, τή δημιουργική ικανότητα. Ή λέξη αρχικά δέν σήμαινε αποκλειστικά καλλιτεχνική δημιουργία, αλλά κάθε μορφή έπιδέξιας κατασκευής ή γνώσης. Άπό τήν τέχνη προκύπτει τό επίθετο τε-

χνικός και τό ούσιαστικό τεχνική, και άργότερα, ή σύνθετη λέξη τεχνολογία. Ή επί μεγάλο διάστημα (σχεδόν μέχρι τή δεκαετία του 1980) είχαμε συνηθίσει στόν τόπο μας νά χρησιμοποιούμε τόν όρο τεχνολογία γιά νά δηλώσουμε όχι τίς έπαναστάσεις που σημειώνονταν σέ έπιστήμη και τεχνική αλλά «τή γραμματική άναγνώριση και κλίση τών λέξεων ενός κειμένου». Ή τεχνολογία βρισκόταν έξω άπό τήν έννοια του πολιτισμού.

Τεχνολογία είναι τό σύνολο τών γνώσεων, τεχνικών, εργαλείων και μεθόδων που χρησιμοποιεί ό άνθρωπος γιά νά έπιλύσει προβλήματα ή νά έξυπηρετήσει άνάγκες. Γιά παράδειγμα: ήλεκτρονικοί ύπολογιστές, τεχνητή νοημοσύνη, άνανεώσιμες πηγές ένέργειας. Ή λέξη τεχνολογία είναι σύνθετη και συγκροτείται άπό τίς λέξεις τέχνη (ικανότητα, έπιδεξιότητα) και λόγος (λόγος, θεωρία, μελέτη). Ή τεχνολογία είναι ανθρώπινο δημιούργημα και έξελίσσεται μέ βάση τήν οικονομία, τίς άνάγκες και τήν καινοτομία. Γεννιέται άπό τήν έπιστήμη, τήν Έρευνα και Άνάπτυξη (R&D) –μήτρα παραγωγής νέας γνώσης και καινοτομιών– και άπαραίτητο συνοδό στην άνάπτυξή της έχει τήν τεχνική / πρακτική έμπειρία. Ή

τεχνολογία αναπτύσσεται μέσα από ένα σύνθετο συνδυασμό γνώσης, ανάγκης, καινοτομίας και εμπειρίας.

Τεχνική είναι ή εμπειρία και ο συγκεκριμένος τρόπος εκτέλεσης μιᾶς εργασίας. Είναι ή πρακτική δεξιότητα και ή τριβή που έχει κανείς στην εκτέλεση μιᾶς ενέργειας, όπως λόγου χάρη τό κόψιμο ενός ξύλου ή ή συγκόλληση μετάλλων. Η τεχνική είναι ή πρακτική πλευρά τῆς τέχνης. Η τεχνική είναι εμπειρική: είναι τό «πώς» (*know-how*) – ή δεξιότητα ή ή πρακτική μέθοδος. Η τεχνολογία είναι τό «γιατί» και τό «μέ τί» – είναι τό σύστημα γνώσης και ἀρχῶν που περιλαμβάνει και ὀργανώνει τίς τεχνικές.

Τεχνολογικό φαινόμενο. Ὁ ὅρος ἀναφέρεται στή συνολική επίδραση που έχει ή τεχνολογία ὡς δύναμη μετασχηματισμοῦ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς και τῶν κοινωνικῶν δομῶν. Δέν περιορίζεται στήν ἐφεύρεση, τήν καινοτομία ή τήν τεχνική ἐφαρμογή, ἀλλά περιλαμβάνει τίς σημειούμενες ή ἐπικείμενες ἀλλαγές στόν κόσμο τοῦ ἀνθρώπου:

1. Κοινωνικές ἀλλαγές: Πῶς ή τεχνολογία ἀλλάζει τίς σχέσεις, τήν ἐργασία, τήν ἐκπαίδευση, τήν ἐπικοινωνία.

2. Οἰκονομικές ἐπιδράσεις: Πῶς ἐπηρεάζει τήν παραγωγή, τήν ἀγορά ἐργασίας, τήν ἐπιχειρηματικότητα.

3. Πολιτικές διαστάσεις: Πῶς μεταβάλλει τήν ἐξουσία, τή διακυβέρνηση, τήν πρόσβαση στήν πληροφορία.

4. Ὑπαρξιακές και ἠθικές συνέπειες: Πῶς ἐπηρεάζει τήν ἀνθρώπινη ταυτότητα, τήν αὐτονομία, τήν ἠθική σκέψη.

Τό τεχνολογικό φαινόμενο μεταβάλλει τό περιεχόμενο τῶν λέξεων, τά νοήμα-

τα, τίς ἀξίες, τή σκέψη τοῦ ἀνθρώπου. Είναι ἐμφανής λ.χ. ή ἐξάρτηση τῶν νέων γενεῶν ἀπό τά *smartphones* και τήν ψηφιακή παρουσία στά μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης. Είναι ἐμφανής ή νέα ἀνεξέλεγκτη ἐξουσία που ἐγκαθίσταται μέσα ἀπό τήν ἠλεκτρονική παρακολούθηση, τήν αὐτοματοποίηση, και τήν κυβερνοεξουσία, ἀλλά και ή δημιουργία νέων κοινωνικῶν ἀνισοτήτων που ἀφοροῦν τήν πρόσβαση στόν ψηφιακό κόσμο, τίς νέες τεχνολογίες και τήν ἐκπαίδευση, και τελικά τόν ἀποκλεισμό ἀπό τήν ἀγορά ἐργασίας, τό εἰσόδημα και τή δημόσια σφαῖρα. Καθίστανται πλέον ὁρατές οἱ ἀλλαγές που ἐπιφέρουν στήν ταυτότητα τοῦ ἀνθρώπου οἱ σύγχρονες τεχνολογίες: βιοτεχνολογία, γενετική, νανοτεχνολογία, τεχνητή νοημοσύνη, μέ χαρακτηριστικό παράδειγμα τόν κυβερνητικό ὀργανισμό (*cyborg*): ὑβριδικό ὄν που συνδυάζει ὀργανικά (ἀνθρώπινα ή ζωικά) και τεχνητά μέρη, μέ σκοπό τήν ἐνίσχυση ή ἐπέκταση τῶν φυσικῶν του ἱκανοτήτων.

Τό τεχνολογικό φαινόμενο ἐν ὀλίγοις είναι πολυδιάστατο και διεπιστημονικό. Δέν ἀφορᾷ μόνο τό «τί είναι» ή τεχνολογία, ἀλλά πῶς μᾶς ἀλλάζει. Ἀποκαλύπτει ὅτι ή τεχνολογία δέν είναι οὐδέτερο και ἀπαιτεῖ κοινωνική ἐγρήγορηση. Τό φαινόμενο μελετᾶται ἀπό τή φιλοσοφία, τήν κοινωνιολογία, τήν οἰκονομία και τήν πολιτική ἐπιστήμη ἀλλά και τήν ἀνθρωπολογία, τήν ψυχολογία, τίς ἐπιστήμες τῆς ἀγωγῆς, τίς βιοεπιστήμες και τίς νευροεπιστήμες.

(συνεχίζεται)

Ζαμπίας Άγριμάκη
Ίστορικοῦ - Δρος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

π. Νικόλαος Λουδοβίκος, *Αναλογικές ταυτότητες. Η δημιουργία του Χριστιανικού εαυτού. Διεννοημάτωση: αυτο-καθολικοποίηση, μετα-ναρχισσιμός και Χριστιανική θεολογία*, Αθήνα: Αρμός 2025. Στο προκείμενο βιβλίο, ο π. Ν. Λουδοβίκος επιχειρεί τή συγκρότηση μιᾶς σύγχρονης ἑλληνο-δυτικῆς ἀνθρωπολογίας μέ θεολογικό θεμέλιο, ἡ ὁποία νά μπορεῖ νά ἀρθρώσει συστηματική ἀπάντηση στίς μεταφυσικές, φιλοσοφικές καί ψυχολογικές προκλήσεις τοῦ παρόντος. Κεντρικό σημεῖο τῆς προβληματικῆς ἀποτελεῖ ἡ ἀνάγκη ἀνανοηματοδότησης τῆς ἔννοιας τοῦ ἑαυτοῦ πέρα ἀπό τίς ἀδιέξοδες ἐκδοχές τῆς μετανεωτερικῆς ἀποδόμησης. Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι ὁ διάλογος μέ τό παρελθόν –καί εἰδικά μέ τήν πατερική θεολογία– μπορεῖ νά λειτουργήσῃ ὡς δυναμική μήτρα μιᾶς νέας ἀνθρωπολογικῆς πρότασης.

Ἡ μελέτη ἀρθρώνεται σέ τρία μέρη. Στό πρῶτο, διερευνᾶται ἡ θεολογία τοῦ «ἀναλογικοῦ ὁμοουσίου» ὡς γέφυρα ἀνάμεσα στήν Ἀνατολική καί τή Δυτική παράδοση, μέ ἀναλύσεις πού ἐκτείνονται ἀπό τόν Θωμᾶ Ἀκινάτη καί τόν Παλαμᾶ ἕως τή βυζαντινή ἡσυχαστική ἐρμηνευτική καί τή νεώτερη φιλοσοφική παράδοση. Στό δεύτερο μέρος, ὁ συγγραφέας ἐξετάζει τή διαδικασία τῆς αὐτο-καθολικοποίησης καί τήν ἔννοια τῆς «διεννοηματοώσεως» ὡς θεολογικά ἐπεξεργασμένες μορφές συγκρότησης τοῦ ὑποκειμένου. Τό τρίτο μέρος διευρύνει τό πεδίο πρός τή σύγχρονη ψυχανάλυση, τή φαινομενολογία καί τήν ἐσχατολογική ἀνθρωπολογία, ἀναλύοντας τό ἀσυνείδητο, τήν ἐπιθυμία καί τόν ἀποσυνδεδεμένο ἑαυτό ὑπό νέο θεολογικό πρίσμα. Τό βιβλίο παρουσιάζει ἔτσι ἕνα ὀργανικό πλαίσιο γιά τήν κατανόηση τοῦ χριστιανικοῦ ἑαυτοῦ ἐντός ἐνός διευρυμένου, διεπιστημονικοῦ διαλόγου.

Βιβλία που λάβαμε. Νέες κυκλοφορίες

Ἁγίου Ἰουστίνου Πόποβιτς, *Ερμηνεία στό Κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιο*, μτφ. ἀπό τά Σερβικά Γεώργιος Ἰω. Ἀβραμόπουλος, Αθήνα: Ἀποστολική Διακονία 2025.

Κλεόπας Στρογγύλης, Μητρ. Σουηδίας, *Πολύευκτος Φινφίνης, Μητροπολίτης Σουηδίας καί πάσης Σκανδιναυΐας, 1969-1974*, Αθήνα: Ἀποστολική Διακονία 2025

Jean-Claude Larchet, *Ἡ ζωή μετά θάνατον κατὰ τήν Ὁρθόδοξη παράδοση*, μτφ. Θεοφάνης Λ. Δρακόπουλος, Αθήνα: Ἀποστολική Διακονία 2025.

(Συλλογικό), *Ζωή ἢ Θάνατος. Το πρόβλημα των εκτρώσεων από Ιατρική, Νομική, Θεολογική, Ψυχολογική και Βιοματρική Θεώρηση*, τ. Α΄-Β΄, Αθήνα: «Καθ' Οδόν» 2025

Περί μισθολογικῶν αὐξήσεων

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Ἀρχιερ. Ἐπιτρ. Ἱ.Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Συνεχίζοντας τήν ἐνημέρωση πρὸς τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς μας συμπρεσβυτέρους καί Διακόνους γιὰ τὰ μισθολογικά θέματα πού τοὺς ἀφοροῦν, ἀπό τό παρόν τεῦχος θά παρουσιάσουμε τήν πορεία τῶν αὐξήσεων τοῦ μισθολογίου καί ἐνδεικτικά θά καταθέσουμε μηνιαῖες ἀποδοχές γιὰ τήν ὅσο τό δυνατόν πληρέστερη ἐνημέρωση τῶν αὐξήσεων τῶν μισθῶν τοῦ Δημοσίου Τομέα, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν κληρικῶν.

Ὅπως γνωρίζουμε ἀπό 1ης Ἀπριλίου τοῦ 2026 ὅλοι οἱ κληρικοί θά λάβουμε καί ἐμεῖς τήν ὀριζόντια αὕξηση περίπου τῶν 30 μέ 40 εὐρώ μικτά. Σύμφωνα μέ τὰ σχέδια, μέχρι τό 2027 οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι καί ὅλοι οἱ κληρικοί θά ἔχουμε συνολική αὕξηση + 100 εὐρώ μικτά τόν μῆνα σέ σχέση μέ τό 2024. Αὐτό θά ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, ὁ εἰσαγωγικός βασικός μισθός νά κυμανθεῖ στά 950 εὐρώ τόν μῆνα, ὥστε νά εὐθυγραμιστεῖ μέ τόν κατώτατο μισθό τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα. Θετικό ἐπίσης εἶναι ὅτι μαζί μέ τίς αὐξήσεις, προβλέπονται φορολογικές ἐλαφρύνσεις πού μειώνουν τήν παρακράτηση φόρου, αὐξάνοντας τό καθαρό εἰσόδημα.

Ἐπίσης τό πιό σημαντικό εἶναι ὅτι οἱ αὐξήσεις δέν εἶναι μόνο μία φορά, ἀλλά θά συνεχιστοῦν σταδιακά μέχρι τό 2027.

Τέλος, μία ἐνδεικτική μισθολογία μέ βάση τίς ἀποδοχές τοῦ 2025 καί τίς ἀποδοχές τοῦ 2026 ἔχει ὡς ἑξῆς:

Μ.Κ. ΠΕ Μ.Κ. 1:

Βασικός μισθός σήμερα: 1.092€ / Μισθός τό 2025: 1.122€ / Μισθός τό 2026: 1.162€

Μ.Κ. ΠΕ Μ.Κ. 5:

Βασικός μισθός σήμερα: 1.244€ / Μισθός τό 2025: 1.274€ / Μισθός τό 2026: 1.314€

Μ.Κ ΠΕ Μ.Κ. 10:

Βασικός μισθός σήμερα: 1.479€ / Μισθός τό 2025: 1.509€ / Μισθός τό 2026: 1.549€

Έκπομπές που προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους της πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες.

Μέ τήν Κυριακή Αϊλιανού.

Οί έκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς δικτυωμένους σταθμούς
τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΑΗΡΟΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Τοχ. Γεωργίο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Αδείας 10

ΕΛΤΑ
Hellenic Post

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Αθήνας 30 10551 Αθήνα
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203